

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

Ақша-кредит саясаты туралы БАЯНДАМА

2023 тамыз

МАЗМҰНЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ БАНКІ ТӨРАҒАСЫНЫҢ 2023 ЖЫЛҒЫ 25 ТАМЫЗДАҒЫ БАЗАЛЫҚ МӨЛШЕРЛЕМЕ ТУРАЛЫ МӘЛІМДЕМЕСІ	4
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	8
1.1. Болжамның алғышарттары	8
1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму динамикасы	12
1.3. Болжамның баламалы сценарийлері	15
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер	16
1.5. Төлем балансының ағымдағы шотының болжамы	18
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ	21
2.1. Ақша-кредит шарттары	21
2.2. Ақша ұсынысы	21
2.3. Ақша нарығы	22
2.4. Валюта нарығы	22
2.5. Қор нарығы	25
2.6. Депозит нарығы	30
2.7. Кредит нарығы	35
III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР	40
3.1. Сыртқы сектор	40
3.2. Ішкі экономиканың дамуы	45
3.3. Еңбек нарығы	54
3.4. Инфляция	62
3.5. Фискалдық саясат	66
НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	68
НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	71
БОКСТАР	
1-бокс. Қазақстанның мемлекеттік бағалы қағаздар нарығын тарихи талдау	26
2-бокс. Жеке тұлғалардың ұлттық валютадағы депозиттері динамикасының маусымды паттерндері	33
3-бокс. Ресейдің Астық мәмілесінен шығуының Қазақстан үшін ықтимал салдары	41
4-бокс. Сыртқы сауда құрылымын және Қазақстанның «жаңа» сауда әріптес елдерін талдау	51
5-бокс. Еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныс	56
6-бокс. Қазақстан халқының табысы	59

Ақша-кредит саясаты туралы баяндама Ұлттық Банктің тоқсандық басылымы болып табылады, онда инфляцияға әсер ететін негізгі макроэкономикалық факторлардың талдауы, сондай-ақ макроэкономикалық өлшемдердің қысқа мерзімді және орташа мерзімді перспективадағы болжамы қамтылады.

Құжат Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде электрондық нұсқада жарияланады.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамы мен талдауы **2023 жылғы 11 тамыздағы** жағдай бойынша статистикалық ақпарат негізінде дайындалды.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ БАНКІ ТӨРАҒАСЫНЫҢ 2023 ЖЫЛҒЫ 25 ТАМЫЗДАҒЫ БАЗАЛЫҚ МӨЛШЕРЛЕМЕ ТУРАЛЫ МӘЛІМДЕМЕСІ

Ұлттық Банктің Ақша-кредит саясаты комитеті базалық мөлшерлемені 25 б.т. 16,5%-ға дейін төмендету туралы шешім қабылдады.

Біздің инфляция мен экономиканың өсуі туралы жаңа болжамдарымыз макроэкономикалық жағдайдың өзгеруі туралы негізгі қорытындылар жасауға мүмкіндік берді.

Қазір біз өткен жылы экономикаға әсер ететін базалық мөлшерлеменің біртіндеп өсуінің әсерін көріп отырмыз. Нәтижесінде инфляция жоспарлы түрде төмендейді. Бұл біздің бағаларымызға

деген сенімділікті арттырады және инфляцияны тұрақтандыру үрдісін бекітеді.

Инфляция бесінші ай қатарынан төмендеп келеді. 2023 жылғы шілдеде жылдық инфляция 14,0% құрады. Біз ЖЖМ бағасының өсуінің жанама әсерін бұрынғыдан да күткеннен қарқыны баяу болғанын көріп отырмыз. Бұл әсер теңге бағамының динамикасымен ішінара теңестірілді.

Айлық инфляция биылғы жылғы шілдеде 0,6% құрап, әлі де орташа тарихи мәндерден жоғары қалыптасуда. Жылдық инфляцияның жалпы динамикасы оң болғанымен оның тұрақты бөлігінің төмендеуі тоқтап қалғанын көріп отырмыз. Мәселен, базалық инфляцияның әртүрлі метрикалары сәуір айында төмендеп, соңғы 4 айда осы деңгейден төмен емес айтарлықтай тұрақты болып отыр. Маусымдық түзетілген инфляцияның әрекеті де осыған ұқсас. Бұл орнықты ішкі сұраныс пен фискалдық ынталандырудың көрінісін көрсетеді. Логистиканың қымбаттауы және өндірістің жоғары шығыны қосымша факторлар болып табылады, бұл тауарлар мен қызметтердің құнына әсер етеді.

Инфляциялық күтулер біршама төмендеді, бірақ әлі де жоғары болып қалуда, бұл халықтың ТКҚ және ЖЖМ бағасының өсуіне алаңдаушылығын ескере отырып күтілген болжамға сай. Осылайша, инфляция бойынша орта мерзімді мақсат 5% болғанда, инфляциялық күтулерді бағалау бір жылдан кейін биылғы жылғы шілдеде 16,9%-ды құрады. Қабылданған инфляция да төмендеді, бұл күтілетін инфляцияның нақты динамикасымен үйлеседі. Біз үшін инфляциялық күтулердің төмендеу үрдісін бекіту маңызды. Жоғары инфляциялық күтулер қазір инфляцияның төмендеуіне кедергі келтіруі мүмкін, өйткені олар тұтынушылардың әрекет әдеттерінің көрсеткіші болып табылады.

Ішкі экономикада экономиканың негізгі салаларының өсуі есебінен іскерлік белсенділік кеңейе түсті. Биылғы жылдың қаңтар-шілде айларында Қазақстанның нақты ЖІӨ өсу қарқыны 4,8%-ды құрады. Ең үлкен өсім құрылыс, сауда, ақпарат және байланыс, көлік салаларында көрсетілді. Сондай-ақ, отын, коммуналдық және өнеркәсіптік қызметтер бағасының өсуі есебінен өндірістің жоғары шығынының сақталғаны байқалады.

Экономикадағы сұраныс тұрақты болып қала береді. Нақты жалақының өсуі қалпына келтірілуде. Үй шаруашылықтары шығысының басым бөлігі азық-түлік өнімдеріне жұмсалғанына қарамастан, азық-түлікке жатпайтын тауарларға сұраныс та белсенді түрде

жеделдеуде. Бұл әсіресе автомобильдер мен отын сату сегменттерінде байқалады. Жоғары инфляция кезінде мұндай сұраныс қосымша инфляциялық қысым көрсетеді.

Халыққа берілетін трансферттерге бюджет шығысының өсуі де сұранысқа қолдау көрсетеді.

Жеделдетілген инвестициялық қызмет байқалады Негізгі драйверлер ретінде құрылыс және күрделі жөндеу жұмыстары атқарылады. Сонымен қатар, халықтың инвестициялық белсенділігі баяулады. Жылжымайтын мүлік нарығындағы белсенділік орташа тарихи мәндерге қайта оралды.

Сыртқы экономикада жаһандық инфляцияның баяулауы жалғасуда, оған елдердің қатаң монетарлық саясаты, энергия тасымалдаушылар мен азық-түлік бағасының төмендеуі ықпал етеді. Инфляцияға сыртқы факторлардың әсері біртіндеп төмендейді, бірақ жағдай бұрынғы болжаммен салыстырғанда оңды емес болып тұр, өйткені әлемдегі инфляцияның тұрақты бөлігі жоғары болып қалуда. Бұл проинфляциялық аясының сақталуын көрсетеді. ХВҚ болжамынша, жаһандық инфляция жоғары болып қалады және жақын арада көптеген елдерде инфляцияның мақсатты деңгейіне оралу екіталай. Осылайша, біз инфляция көптеген елдерде таргеттен жоғары болатын кезеңге кірдік.

Осыған байланысты алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда сыртқы монетарлық жағдайлар неғұрлым қатаң болып қалады. Бұл ретте базалық инфляцияның тұрақтылығы және орта мерзімді перспективада таргеттерге қол жеткізбеудің жоғары ықтималдығы әлемдегі мөлшерлемені төмендету циклдарының басталу мерзімдерін ауыстырды. Бұған дейін орталық банктердің саясатын жеңілдету биылғы жылда күтілген болатын.

Қазақстанның сауда әріптес елдерінде инфляция жағдайы біршама нашарлады. ЕО-да инфляция әлі де мақсатты деңгейден айтарлықтай жоғары және баяу төмендеуде. Ресейде рубль бағамының әлсіреуі және тұтынушылардың күшті сұранысы инфляцияның жеделдеуіне ықпал етті. Ресейдегі инфляциялық қысымның біртіндеп өсуі Қазақстанда бағаның өсуін жеделдету тәуекелдерін тудыратын болады. Қытайда экономикалық белсенділіктің әлсіз ағымдағы көрсеткіштеріне байланысты дефляция байқалады.

Әлемдік азық-түлік бағасының төмендеуі дезинфляциялық әсер етеді. Алайда, шілдеде бағалар сәл көтерілді. Мұндай көп бағытты динамика сыртқы азық-түлік нарықтарындағы одан арғы үрдістерге қатысты белгісіздік тәуекелін тудырады. Болашақта «Астық мәмілесін» тоқтату нәтижесінде бағаның біртіндеп өсуі күтілуде. Оны ұзарту немесе жаңа мәміле жасау ықтималдығы бар.

Инфляция болжамдары базалық сценарийге сәйкес жағдайдың дамуында өзгерістерге ұшырады. Мәселен, біздің болжамымыз бойынша жылдық инфляция 2023 жылы 10-12%, 2024 жылы 7,5-9,5% және 2025 жылы 5,5-7,5% шегінде қалыптасады.

Инфляцияның баяулауы жалғасады, алайда белгіленген инфляциялық факторлар 2025 жылдың соңына қарай 5% инфляция мақсатына жету үшін қатаң ақша-кредит саясатын сақтауға дайын болуды талап етеді. Бұл ретте Ұлттық Банк базалық мөлшерлеменің өзгеруімен жауап бермейтін ТКҚ тарифтерінің көтерілуінің тікелей әсерін ескермей, орта мерзімді мақсатқа 5%-ға қол жеткізу 2025 жылдың соңына қарай күтілуде. Фискалдық саясат, ЖЖМ-ге баға белгілеу және ТКҚ тариф белгілеу саласында қабылданып жатқан шаралар, сондай-ақ экономикадағы тұтыну мен үнемдеу арасындағы теңгерім үлкен әсер ететін болады.

Инфляция болжамының негізгі тәуекелдерінің ішінде неғұрлым күшті фискалдық импульсті және ішкі сұраныс тарапынан бағаға қысымның ілесімі өсуін, жоғары инфляциялық күтулерді, Ресейдегі инфляцияның айтарлықтай күшті өсуін, «Астық мәмілесін» қайта бастамау тәуекелдерінің нәтижесінде азық-түлікке әлемдік бағалардың ықтимал өсуін, сондай-ақ ішкі

нарықтардағы ұсыныстың ықтимал күтілмеген өзгерістерінің тәуекелдерін атап өтуге болады. Бұл ретте ЖЖМ нарығында баға белгілеу реформасын жалғастыру инфляция болжамының базалық сценарийінде ескерілмеді.

Қазақстан экономикасын орта мерзімді перспективада дамыту жөніндегі болжамдар экономиканы белсенді мемлекеттік қолдау аясында жақсартылды. 2023 жылы ЖІӨ өсімі 4,2-5,2% аралығында қалыптасады. Экономиканың 2024-2025 жылдарға арналған өсу болжамы 4-5%-ға дейін жоғарылатылды. Бұл ретте экономиканы белсенді ынталандыру кезінде мұнай өндірудің өсуі мен сұраныстың артуы орта мерзімді перспективада өсуге қолдау көрсететін болады.

ЖІӨ болжамының тәуекелдері қазақстандық экспорттың әлемдік нарықтарға қол жеткізуінің ықтимал проблемалары бар әлемдік рецессия тәуекелі аясында энергия тасығыштарға сұраныстың ықтимал төмендеуіне, сондай-ақ жоспарлы мұнай өндіруге қол жеткізбеу ықтималдығына байланысты.

Нақты инфляция динамикасы мен оның орнықты бөлігі баяулау жөніндегі біздің күтулерімізге сәйкес келген кезде Ұлттық Банк базалық мөлшерлемені бірқалыпты және абайлап төмендету саясатын жалғастырады. Бұл үшін кеңістік қалыптастырылған, бірақ фискалдық импульсті қоса алғанда, проинфляциялық тәуекелдерді ескерсек, ол шектеулі және болашақ шешімдерге салмақты көзқарасты талап етеді. Болашақта базалық мөлшерлемені төмендетудегі кідірістер және кіріс деректері мен инфляция тәуекелдеріне байланысты қатаң ақша-кредит саясатын ұзақ мерзімге сақтау қажеттілігі жоққа шығарылмайды.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Төрағасы
Ғалымжан Пірматов

01

**МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ
АХУАЛДЫҢ ДАМУ
ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ**

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

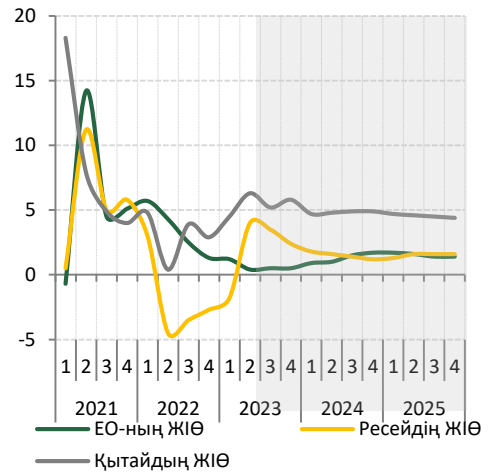
1.1. Болжамның алғышарттары

«2023 жылғы мамыр» болжамды раундпен салыстырғанда әлемдік экономика бойынша алғышарттар қалыпты-оң болып қалуда. Осы жылы ХВҚ әлемдік экономиканың өсу болжамын 2,8%-дан 3,0%-ға дейін сәл ғана көтерді. Жоғары инфляциялық қысым, геосаяси факторлар және қатаң қаржылық жағдайлар тежеуші факторлар болып қала береді. 2024 жылы әлемдік экономиканың өсу болжамы 3,0% деңгейінде өзгеріссіз қалды. Елдер бойынша 2023 жылға арналған болжамдар Ұлыбритания, Испания, Италия, Ресей, Бразилия және Мексика бойынша біршама жақсарды. Бұл ретте 2024 жылға арналған болжамдар одан әрі қарқынды өсуді көздемейді. Осылайша, дамыған елдер 2023-2024 жылдары 1,4%-1,5% ж/ж аспайтын деңгейде өсетін болады. Дамушы елдер экономикаларының өсу қарқыны көрсетілген кезеңде 5,0%-5,3%-ды құрайды.

Әлемдік экономиканың даму тәуекелдері әлі де инфляциямен байланысты, ол геосаяси жағдайдың, климаттық жағдайлардың нашарлауының және орталық банктердің жеткілікті түрде қатаң емес ақша-кредит саясатының әсерінен жоғары деңгейде сақталуы немесе жеделдеуі мүмкін.

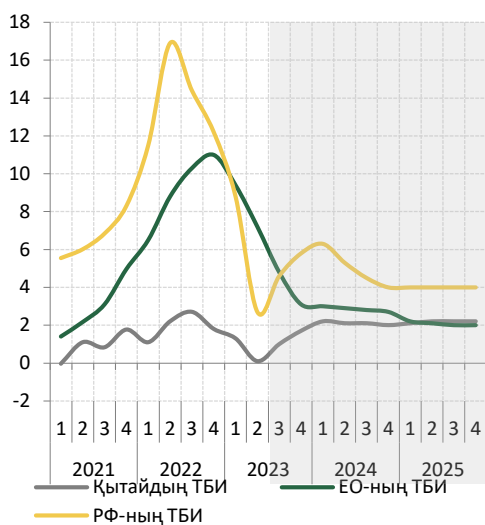
ЕО елдері бойынша «2023 жылғы мамыр» болжамды раундпен салыстырғанда болжамдар өзгеріске ұшыраған жоқ. Бұрынғыдай, қатаң монетарлық саясат, өңдеуші өнеркәсіптегі ұшығып бара жатқан құлдырау және сыртқы сұраныстың әлсіздігіне байланысты барлық болжамды аралықта ЕО елдерінің өсуі сылбыр болады деп күтілуде. Германия экономикасы ағымдағы төмен экспорт пен өнеркәсіптік сектордың, атап айтқанда автомобиль өнеркәсібінің құлдырауы жағдайында биыл рецессияға ұшырайды деп күтілуде. Франция мен Италияда экономиканың өсуі ж/ж 1,0%-дан аспайтын болады. Осылайша, ЕО экономикасы 2023 жылы ж/ж 0,7%-ға ұлғаяды, келесі жылы өсу ж/ж 1,3% деңгейінде қалыпты болады (1-график) (1-кесте).

1-график. Қытайдың, ЕО-ның, Ресейдің ЖІӨ нақты мәнінде өсу қарқыны, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Rosstat, Consensus Ecs., РФ ОБ, ҚР ҰБ бағасы

2-график. Қытайдағы, ЕО-дағы, Ресейдегі инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Rosstat, РФ ОБ, Consensus Ecs., ҚР ҰБ бағасы

Қытай экономикасының 2023 жылға арналған болжамы 5,5% деңгейінде өзгеріссіз қалды, бұл ретте жылжымайтын мүлік нарығындағы ағымдағы проблемаларға байланысты инвестициялар бойынша бағалау айтарлықтай төмендеді. Сондай-ақ өнеркәсіп секторы төмендеу жағына қарай қайта қаралды, ол ірі орталық банктердің қатаң монетарлық саясаты аясында экспортталатын өнімге деген сұраныстың әлсіздігімен тежеуді жалғастырады деп күтілуде. Экономиканың негізгі салаларының әлсіз дамуы жағдайында жастар арасындағы қазіргі жоғары жұмыссыздық өсуін жалғастыруы мүмкін.

Қытай экономикасына үкімет жоспарлаған ынталандыру шаралары, сондай-ақ жеңілдетілген монетарлық саясат айтарлықтай қолдау көрсетеді деп күтілуде. 2024-2025 жылдары өсу қарқынының сәйкесінше ж/ж 4,8% және 4,6%-ға дейін баяулауы болжанады (1-график) (1-кесте).

Ресей бойынша ағымдағы жылдың басынан бастап экономиканың неғұрлым жоғары өсу қарқынының нәтижесінде, оның ішінде өңдеуші өнеркәсіптегі, құрылыстағы, сондай-ақ тұтынушылық белсенділіктің күрт жандануы нәтижесінде бөлшек саудадағы қарқынды өсу аясында 2023 жылға арналған болжам ж/ж 1,3%-дан 2,0%-ға дейін көтерілді. 2024 жылға арналған болжам ж/ж 1,5% деңгейінде сақталды, ал 2025 жылға – ж/ж 2,0%-дан 1,5%-ға дейін төмендетілді. Жұмыс күшінің жетіспеушілігіне байланысты ағымдағы қиындықтарды, қолданыстағы санкция режимін және рубльдің АҚШ долларына аса әлсіз бағамын ескере отырып, болжамды кезең ішінде экономиканың болжанғаннан әлсіз дамуы жоққа шығарылмайды (1-график) (1-кесте).

ХВҚ-ның жаңартылған болжамдарына сәйкес, орталық банктердің ұзақ уақыт бойы жүргізіліп жатқан қатаң монетарлық саясаты елдердегі қазіргі жоғары инфляцияны біршама төмендетеді деп күтілуде. Жаһандық инфляция 2022 жылғы 8,7%-дан 2023 жылы 6,8%-ға дейін, ал 2024 жылы 5,2%-ға дейін баяулайды деп күтілуде. Базалық инфляция бәсеңдеуді жалғастырады, алайда көптеген елдерде ол 2024 жылдың соңына дейін мақсатты мәннен асатын болады.

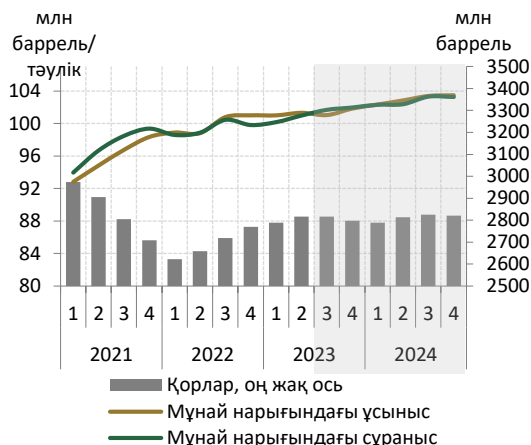
Ағымдағы төмен инфляцияға байланысты Қытайда инфляция болжамы төмендеді. ЕО-да, бұрынғыдай, инфляциялық қысымның біртіндеп әлсіреуі күтілуде. Ресейде жылдық инфляция күшті ішкі сұраныс, тар еңбек нарығы және Ресей рублінің басқа әлемдік валюталарға қатысты бағамының әлсіреуі жағдайында бұрын күткеннен біршама жоғары болып қалыптасады (2-график) (1-кесте).

«2023 жылғы мамыр» болжамды раундымен салыстырғанда сыртқы монетарлық жағдайлар нашарлады. АҚШ ФРЖ монетарлық саясатын жеңілдетудің басталуы ұзақ мерзімге өзгерді. Нарық қатысушыларының күтуі бойынша, АҚШ ФРЖ-ның негізгі мөлшерлемесі 2024 жылғы мамырға дейін өзгеріссіз қалады. ЕОБ монетарлық саясаты қатаң болып қалады деп күтілуде.

Мұнай нарығының алғышарттары айтарлықтай өзгерген жоқ. Қысқа мерзімді перспективада мұнай нарығында мұнай тапшылығы басым болады деп күтілуде, оған ОПЕК+ ірі елдерінің күшті сұранысы мен қысқартылған ұсынысы ықпал етеді. Алдағы уақытта Қытай экономикасын қалпына келтіру, мұнайдың әлемдік қорларының төмендігі және ірі орталық банктердің мөлшерлемені көтеру циклін тоқтата тұруын күтуі бағаларға қолдау көрсетуді жалғастырады деп күтілуде (3-график).

2023 жылдың екінші тоқсанының басында мұнай бағасының әлсіз динамикасын, сондай-ақ әлемдік мұнай нарығын одан әрі дамыту жөніндегі халықаралық ұйымдардың болжамдарын назарға ала отырып, базалық сценарий шеңберінде Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасын бір баррель үшін 80 АҚШ доллары деңгейінде сақтау көзделіп отыр. 2023 жылғы тамыздан бастап 2024 жылдың соңына дейін баға бір баррель үшін 80 АҚШ доллары деңгейінде болады деп күтілуде. Бұл ретте 2025 жылдың соңына қарай Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасы барреліне 75 АҚШ долларына дейін біртіндеп төмендейді деп күтілуде. Оптимистік және пессимистік сценарийлер бойынша алғышарттар да өзгеріссіз қалды - бір баррель үшін 110 және 50 АҚШ доллары (4-график) (1-кесте).

3-график. Әлемдік мұнай нарығының динамикасы

Дереккөзі: EIA

1-кесте. Базалық сценарий бойынша болжамдар алғышарты

	2023	2024	2025
ЖІӨ, ж/ж, %			
Қытай	5,5 (5,5)	4,8 (5,1)	4,6 (4,6)
ЕО	0,7 (0,7)	1,3 (1,5)	1,5 (1,5)
Ресей	2,0 (1,3)	1,5 (1,5)	1,5 (2,0)
Инфляция, ж/ж, %			
Қытай	1,7 (2,2)	2,0 (2,2)	2,2 (2,2)
ЕО	3,1 (3,4)	2,7 (2,7)	2,0 (2,0)
Ресей	5,8 (5,3)	4,0 (4,0)	4,0 (4,0)

Дереккөзі: Consensus Ecs болжамдары, ҚРҰБ есептеулері

* – жақшада «2023 жылғы мамыр» болжамды раунд шеңберінде алдыңғы болжам көрсетілген

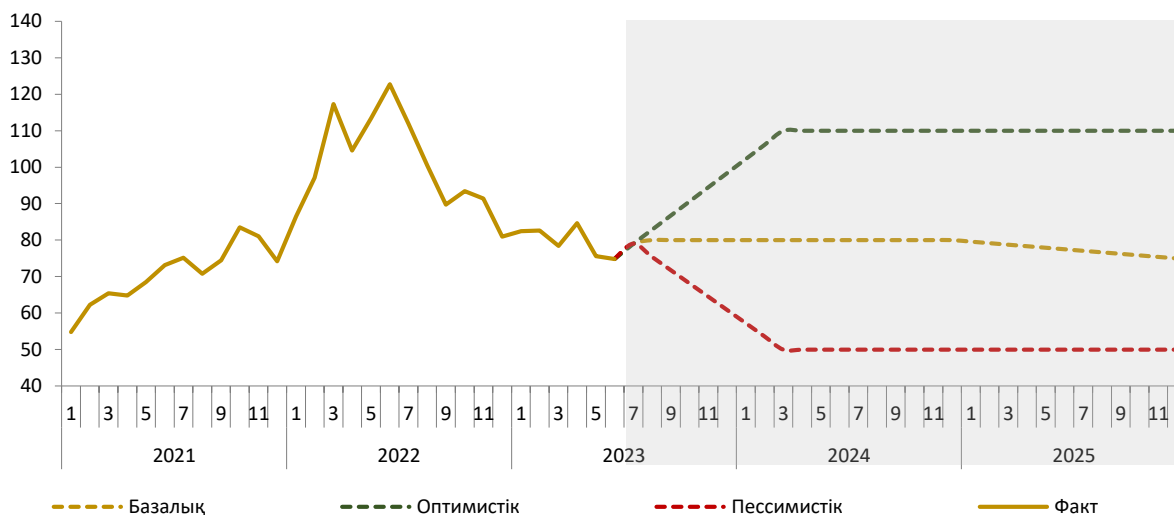
2. Мұнай бағасы бойынша болжамдар алғышарты

	2023	2024	2025
Пессимистік сценарий	74,9 (68,1)*	50,9 (50,0)	50,0 (50,0)
Базалық сценарий	80 (82,2)	80,0 (80,0)	77,3 (77,3)
Оптимистік сценарий	84,2 (95,6)	109,0 (110,0)	110,0 (110,0)

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

* – жақшада «2023 жылғы мамыр» болжамды раунд шеңберінде алдыңғы болжам көрсетілген

4-график. . Brent мұнай бағасы бойынша сценарийлер, бір барреліне АҚШ доллары

Дереккөзі: EIA, ҚРҰБ есептеулері

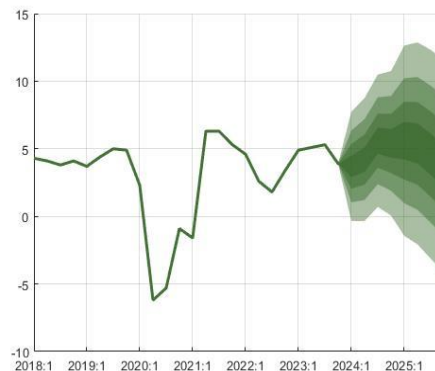
1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму динамикасы

Осы жылғы бірінші жартыжылдықтың қорытындысы бойынша экономикалық белсенділік динамикасы жоғары өсу қарқынын көрсетті және ҚРҰБ-ның базалық болжамының шеңберінде қалыптасты. Сұраныстың барлық құрауыштары оң үлес қосты, оның нәтижесінде тауарлардың сияқты қызметтердің де өндірісі өскені байқалды. Жыл соңына дейін базалық сценарий шеңберінде ЖІӨ құрауыштарының ағымдағы динамикасы сақталатыны күтіледі және экономикалық өсім 4,2-5,2% аралығында қалыптасады (5-график).

Биылғы жылы ішкі сұраныс негізгі үлес қосады. Тұтынушылық сұраныстың өсуі фискалдық ынталандыру сақталуына, инфляциялық процестер баяулауына қарай нақты еңбекақының оң динамикасы қалпына келуіне, тұтынушылық кредиттердің жоғары өсуі қарқыны сақталуына негізделеді. Жалпы жинақтау тау-кен өндіру өнеркәсібінде инвестициялық жобалар, нақты сектор салаларында негізгі қорларды жаңартуға арналған инвестициялар, әлеуметтік инфрақұрылымға мемлекеттік инвестициялар және ТКҚ реформалары шеңберінде капитал салымдары жағдайында елеулі үлес қосуды жалғастырады. Тауарлар мен қызметтерге арналған ағымдағы шығын мен еңбекақы төлеуге арналған шығыс бір мезгілде өсуі жағдайында қысқа мерзімді келешекте мемлекеттік басқару органдары тарапынан да оң үлес күтіледі.

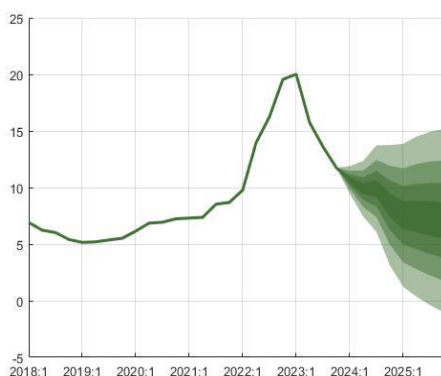
Экспорт 2022 жылмен салыстырғанда осы жылы мұнай өндірісі ұлғаюы жағдайында қалыпты өсу қарқынын көрсетеді. Қазақстанның негізгі сауда әріптес елдерінің экономикалары өсуі аясында Қазақстан өніміне сыртқы сұраныстың оң динамикасы күтіледі. Экспорттың қалыпты динамикасы өткен жылмен салыстырғанда энергияның төмен бағасымен байланысты болады. МАЭК жұмысындағы проблемаларға байланысты Маңғыстау облысында электр энергиясын өндірудегі үзілістерге байланысты ішкі тәуекел факторы жоққа шығарылмайды. Сонымен қатар, Энергетика министрлігінің бағалауы бойынша мұнай өндірудегі ықтимал шығын жоспарланған көлеммен (90,5 млн тоннамен) салыстырғанда миллионнан аз болуы мүмкін, бұл шикізат экспортына айтарлықтай әсер етпеуі тиіс.

5-график. ЖІӨ, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы, 80%, 60%, 40%, 20% деңгейіндегі перцентилдер

6-график. Инфляция, тоқсандағы орташа мәні, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы, 80%, 60%, 40%, 20% деңгейіндегі перцентилдер.

Импорттың жоғары өсуі ЖІӨ-нің едәуір жеделдеуін тежейді. ЖІӨ-ге ішкі сұраныстың жоғары үлесі және теңгенің нығайған нақты бағамы жағдайында импорттың барлық құрауыштары (инвестициялық, аралық және тұтынушылық) ұлғаюы күтіледі. **Осылайша, 2023 жылдың қорытындысы бойынша ЖІӨ-нің нақты өсуі 4,2-5,2% шегінде күтіледі.**

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда орта мерзімді перспективада экономиканың өсуі бойынша болжамдар арттыру жағына қарай қайта қаралды. Инфрақұрылымдық объектілер мен білім беру объектілерін салуға бағытталған неғұрлым күшті фискалдық ынталандыру күтіледі. Сонымен қатар, бюджет шығысының әлеуметтік бағыты да ішкі сұранысты қолдайды. 2024-2025 жылдары мұнай өндірісі, оның ішінде Теңіз кен орнында өсуі жағдайында, экспорттың өсу қарқыны жоғары болып қала береді. **Осылайша, ЖІӨ 2024-2025 жылдары 4-5% шегінде өседі деп күтіледі.**

Нақты ЖІӨ деңгейінің өзінің әлеуетті деңгейінен пайыздық ауытқуы ретінде айқындалатын өнімділік алшақтығы 2023-2025 жылдар аралығында біртіндеп өтеле отырып, оң аймақта болады. Бұл фискалдық ынталандыру, сондай-ақ мұнай өндіру ұлғаюына байланысты экспорттың өсуі аясында ішкі сұраныстың оң динамикасымен байланысты. Алайда, алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда күшті фискалдық импульске қарай өнімділіктің оң алшақтығы баяу өтеледі. Осылайша, өндіріс алшақтығы болжамды келешекте экономикаға проинфляциялық қысым жасайды.

2023-2024 жылдары инфляция бойынша болжамдар ЖЖМ қымбаттауынан қайталама әсерлердің жалпы баға деңгейіне әсерін қайта бағалауға және нақты тиімді айырбастау бағамының нық динамикасына қарай төмендеу жағына қарай қайта қаралды.

Алайда, 2024 жылы барынша жоғары фискалдық ынталандыру бағаның өсуіне кешіктіріп әсер етеді және жоғарыда аталған дезинфляциялық факторларға қарамастан, 2025 жылы инфляция бұрын күтілгендей қалыптасады. Мәселен, 2023 жылы базалық сценарийде жылдық инфляция 10-12% аралығында қалыптасады, кейіннен 2024 жылы 7,5-9,5%-ға дейін және 2025 жылы 5,5-7,5%-ға дейін одан әрі баяулайды (6-график).

Болжамды мәндер негізінен теңгенің рубльге қатысты айырбастау бағамы нақты нығаюы аясында қайта қаралды. ЖЖМ бағасын сәуірде өсірудің жанама нәтижесі инфляцияға орташа әсер етті, бұл әсерді бағалаудың төменгі шегіне сәйкес келеді (1-2,5 п.т.). Екінші жағынан, алдыңғы болжаммен салыстырғанда ағымдағы болжамды кезеңде фискалдық импульс, азық-түліктің әлемдік бағасының динамикасы ұлғаюы жағына қайта қаралды.

2023 жылдың екінші жартысында инфляция динамикасы бірнеше маңызды факторларға ұшырайды. Реттелетін қызметтердің бағасы біртіндеп өседі. Осы жылғы шілдеде еліміздің кейбір өңірлерінде коммуналдық қызметтердің жекелеген түрлерінің бағасы көтерілді. Алдағы айларда коммуналдық қызметтердің бағасы өсуі жалғасады деп күтіледі, бұл инфляцияның сервистік құрауышы жеделдеуіне әкеледі. Азық-түлік құрауышының динамикасы едәуір дәрежеде РФ-дан импорттық үлес жоғары болуына байланысты теңгенің күшті бағамының дезинфляциялық ықпалына және өңдеу өнеркәсібі өндірушілерінің бағасы одан әрі баяулауына ұшырағыш болады. Сонымен қатар, халықтың нақты табысы өсуі және сұраныстың тиісті өсуі аясында осы жылдың соңында азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен нарықтық қызметтер бағасының айлық өсуінің жоғары мәндері күтіледі.

Орта мерзімді перспективада жылдық инфляция баяулауын жалғастырады. Бұған ақша-кредит шарттарының ағымдағы шектеу сипаты ықпал етеді, бұл инфляциялық күтулердің біртіндеп төмендеуіне және инфляцияның орта мерзімді мақсатқа ұмтылуына негіз болады. Қазақстанның сауда әріптес елдерінде инфляция өзінің нысаналы мәндеріне біртіндеп келуі және азық-түліктің әлемдік бағасы төмендеуінің жалпы үрдісі де Қазақстанда инфляция төмендеуіне ықпал етеді.

Сонымен қатар, 2023 жылы ЖЖМ және реттелетін тұрғын үй-коммуналдық қызметтердің бағасы өсуінен инфляциялық процестердің инерциялығы, сондай-ақ проциклдік фискалдық импульс пен тиісті күшті ішкі сұраныс жағынан проинфляциялық қысым жылдық инфляция тез төмендеуіне айтарлықтай кедергі болады. ЖЖМ нарығында баға белгілеу реформасын жалғастыру инфляцияның болжамды базалық сценарийінде ескерілмеді. Ұлттық Банк базалық мөлшерлемені өзгертумен жауап бермейтін ЖКҚ тарифтерін өсіруден тікелей әсерді есепке алмағанда, 2025 жылдың соңына қарай 5%-дық орта мерзімді мақсатқа қол жеткізу күтіледі.

3-кесте. Базалық сценарий бойынша болжам

	2023	2024	2025
ЖІӨ, ж/ж, %	4,2-5,2 (4,2-5,2)	4-5 (3,5-4,5)	4-5 (3,5-4,5)
ТБИ, былтырғы жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсан, %	10-12 (11-14)	7,5-9,5 (9-11)	5,5-7,5 (5,5-7,5)
Brent мұнайы, бір жылда орташа есеппен бір баррель үшін АҚШ долларымен	80	80	77

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

* – мұнда және одан әрі жақшада «2023 жылғы мамыр» болжамды раунд шеңберінде алдыңғы болжам көрсетілген

1.3. Болжамның баламалы сценарийлері

Тұрақсыз геосаяси жағдай аясында әлемдік экономиканың дамуына қатысты белгісіздік болуына байланысты Ұлттық Банк базалық мөлшерлеме бойынша шешім қабылдау кезінде базалық сценарийден басқа баламалы пессимистік және оптимистік басқа да сценарийлерді қарастырды.

Пессимистік сценарий іске асырылған кезде мұнай бағасы бір баррелі үшін 50 АҚШ долларына дейін біртіндеп төмендеуі және оның 2025 жылдың соңына дейін осы деңгейде сақталуы көзделеді. Мұнай бағасының осындай динамикасы ОПЕК+ мұнай өндіруді қысқарту және ОПЕК-тен тыс елдерде мұнай өндіруді ұлғайту туралы ОПЕК+ келісімінің қолданысы тоқтатылуы салдарынан мұнай өндірудің бір мезгілдегі жоғары деңгейі кезінде импорттаушы елдер экономикаларының теріс динамикасына (геосаяси жағдай күрделену аясында ұзаққа созылған әлемдік рецессия) байланысты мұнайға әлемдік сұраныс төмендеуіне негіз болады. Пессимистік сценарий бойынша оқиғалар дамыған жағдайда, Қазақстанның экспорттық тауарларына, бірінші кезекте, мұнайға деген сұраныс бәсеңдейді. Бұл фактор мұнайдың төмен бағасымен қоса өндіруші салаларда іскерлік белсенділікті шектейді, бұл құрылыстың, көліктің, сауданың және басқа да қызметтердің аралас салаларына және тұтастай алғанда экономикадағы инвестицияларға теріс әсер етеді. Экономикадағы барынша әлсіз белсенділік халықтың табысы төмендеуіне және тиісінше тұтыну әлсіреуіне әкеледі. Сонымен қатар, экономикалық агенттер мұнай бағасының жаңа деңгейіне және төмен базаның әсеріне бейімделуіне қарай 2025 жылы экономиканың өсуі базалық сценарийдің мәндеріне жақындайды. Нәтижесінде, **ЖІӨ өсу қарқыны 2023 жылы 4-5%, 2024 жылы 3,5-4,5% және 2025 жылы 4-5% болады.**

Пессимистік сценарийде инфляция базалық сценарийге қарағанда төмен қарқынмен бәсеңдейді. Экономикадағы белсенділіктің төмендеуіне қарамастан, теңгенің неғұрлым әлсіз нақты тиімді бағамы және барынша жоғары инфляциялық күтулер артқан инфляциялық қысымға негіз болады. **2023 жылы инфляция 12-14%, 2024 жылы – 9-11%, 2025 жылы – 7-9% болады.**

Әлемдік экономика оптимистік сценарий бойынша дамыған жағдайда, мұнай бағасы бір баррелі үшін бірте-бірте 110 АҚШ долларына дейін көтеріледі және осы деңгейде болжамды келешектің соңына дейін қалады деп болжанады. Геосаяси шиеленіс төмендеуі, белсенді сауда қатынастары қалпына келуі және қалыпты мұнай өндіру сақталған кезде дамыған және дамушы елдерде инфляция бәсеңдеуі аясында әлемдік экономиканың жылдам өсуі мұнай мен жалпы шикізат тауарларының бағасы өсуіне ықпал етеді.

Шикізаттың жоғары әлемдік бағасы және күшті сыртқы сұраныс базалық сценарийге қарағанда Қазақстандағы іскерлік белсенділікке біршама оң әсер етеді. **2023 жылы экономика 4,5-5,5%-ға, 2024 жылы – 5-6%-ға, 2025 жылы – 4,5-5,5%-ға өседі.**

Оптимистік сценарий кезінде инфляция базалық сценарийге қарағанда нысаналы мәндеріне қарай тезірек төмендейді. Бұған теңге бағамының нық динамикасы мен аздаған сыртқы инфляциялық қысым ықпал етеді. **2023 жылы инфляция 9,5-11,5%, 2024 жылы – 7-9%, 2025 жылы – 5-7% шегінде қалыптасады.**

4 (а) кесте. Пессимистік сценарий бойынша болжамдар

	2023	2024	2025
ЖІӨ, ж/ж, %	4-5 (3,2-4,2)	3,5-4,5 (3-4)	4-5 (3-4)
ТБИ, былтырғы жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсан, %	12-14 (13-15)	9-11 (11-13)	7-9 (7-9)
Brent мұнайы, бір жылда орташа есеппен бір баррель үшін АҚШ долларымен	75	51	50

4 (б) кесте. Оптимистік сценарий бойынша болжамдар

	2023	2024	2025
ЖІӨ, ж/ж, %	4,5-5,5 (4,7-5,7)	5-6 (4,5-5,5)	4,5-5,5 (4-5)
ТБИ, былтырғы жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсан, %	9,5-11,5 (10,5-13,5)	7-9 (8-10)	5-7 (5-7)
Brent мұнайы, бір жылда орташа есеппен бір баррель үшін АҚШ долларымен	84	109	110

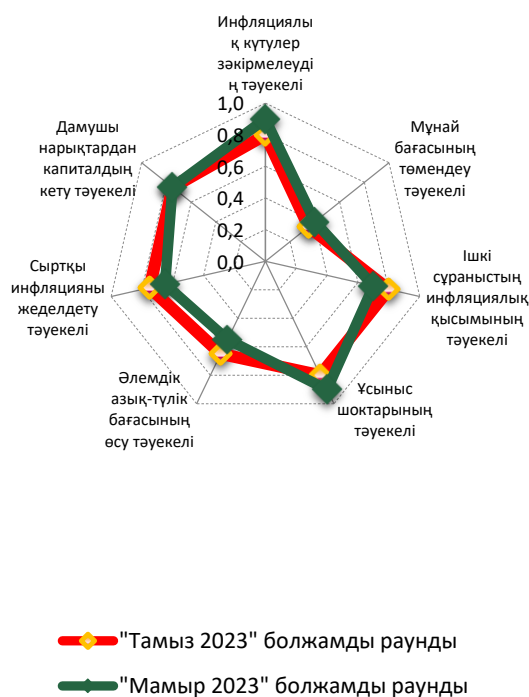
Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда инфляция жеделдеуі тәуекелдерінің жиынтық көрінісі жалпы өзгерген жоқ және жоғары болуда. Ішкі факторлар түрлі өзгеруі кезінде сыртқы факторлар жағынан тәуекелдер шамалы өсті. Тәуекелдердің жиынтық теңгерімі төмен дезинфляциялық аймақта тұр (7-график).

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда РФ мен Украина арасында жанама жасалған мәміле тоқтатылуына байланысты жоғары әлемдік азық-түлік инфляциясы импортының тәуекелі артты. Әлемде азық-түліктің қазіргі айтарлықтай ұсынысына және бағаның байқалып отырған төмендеуіне қарамастан, орта мерзімді перспективада Қара теңіз бойынша дәстүрлі экспорттық жеткізілімдер қиындауы әлемде азық-түлік жетіспеуіне және баға тиісті өсуіне әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, климат өзгеруіне байланысты қолайсыз ауа-райы болашақта әлемде азық-түлік бағасы өсуіне де әкелуі мүмкін. Жиынтығында бұл сыртқы тәуекел факторлары Қазақстанда өндірістің жоғары шығыны сақталуымен бірге Қазақстанда азық-түлік бағасы өсуі жеделдеуінің себебі болуы мүмкін.

7-график. Сараптамалық тәсілге негізделген тәуекелдер картасы

Сыртқы инфляция импортының қаупі де біршама өсті. Әлемдегі баяулауға қарамастан, оның орнықты бөлігі (базалық инфляция) әлі де жоғары. Бұл болашақта инфляция жеделдейтінін білдіруі мүмкін. Сонымен қатар, Қазақстанның негізгі сауда әріптесінің бірі Ресейде рублінің байқалып отырған әлсіреуі, ішкі сұраныс артуы, сондай-ақ жеткізілім көздері қайта құрылуы салдарынан инфляция едәуір жеделдеуі мүмкін. Сонымен қатар, РФОБ қатаң саясаты, сондай-ақ рубльге қатысты теңгенің нық бағамы осы фактордың теріс салдарын тежеуі мүмкін.

Дамушы нарықтардан дамыған нарықтардың пайдасына капитал әкетілу тәуекелі жоғары. Мәселен, әлемде орнықты инфляциялық қысым сақталуына байланысты дамыған елдердің орталық банктері қатаң ақша-кредит саясатын жүргізуін жалғастыруы мүмкін, сол арқылы дамушы нарықтардың айырбастау бағамдарына қысым күшейеді. Сонымен қатар, Ресей мұнайының экспортына ЕО тарапынан эмбаргоның әсері, сондай-ақ Каспий құбыр консорциумымен туындауы мүмкін проблемалар Қазақстан мұнайының экспортына және валюта түсім төмендеуіне теріс әсер етуі мүмкін, бұл теңгенің айырбастау бағамы үшін де теріс фактор болуы мүмкін.

Мұнайға деген болжамды сұраныс оның ұсынысынан асып кетуі салдарынан мұнай бағасы айтарлықтай төмендеу тәуекелі біршама түсті, бұл ОПЕК+ мұнай өндіруді қысқарту жөніндегі әрекеттерімен сияқты әлемдік экономиканың үздіксіз өсуімен де байланысты. Сонымен қатар, дәстүрлі сауда байланыстары үзілуі, қаржы секторында проблемалар өсуі аясында әлемдік экономиканың өсуі төмендеуі мұнай мен басқа да шикізат тауарларының бағасы төмендеуіне себепші болуы мүмкін.

Инфляцияның ішкі тәуекелдер факторларына келетін болсақ, олардың айқындылығы өзгеруі екіұшты.

Мәселен, әлі де жоғары болса да, ұсыныс факторлары жағынан тәуекелдер шамалы төмендеді. Қазақстанда 2023 жылы тұтыну тауарлары мен қызметтерінің кең жиынтығына ЖЖМ бағасы өсуінің бұрынғыдан қарағанда аздаған әсері, сондай-ақ Ресеймен байланысты логистикалық байланыстар біртіндеп қайта құрылуы өндірушілердің өзіндік құны өсуінің тәуекелін шамалы азайтады. Осыған қарамастан, осы факторлардың әсері одан әрі реттелетін тұрғын үй-коммуналдық қызметтер бағасының күтіліп отырған өсуімен бірге күшеюі мүмкін.

Инфляциялық күтулер инфляция бойынша таргеттен асатын мәндерде тұрақтану тәуекелі де шамалы төмендеді, бұл көбінесе инфляция бойынша таргетті нақтылаумен байланысты. Алайда, бұл тәуекел ағымдағы жоғары инфляция мен азық-түлік, ЖЖМ және ТКҚ бағасының динамикасына күтулердің ұшырағыштығы салдарынан айқын болып қалуда.

Фискалдық ынталандыру күшеюі аясында ішкі сұраныс жағынан инфляциялық қысым тәуекелі де артты. Өткен жылдары мемлекеттік шығыстарды ұлғайтуға қарай мерзімді қайта қарауды ескере отырып, бюджет параметрлері шығыс бөлігін кеңейту жағына қарай қосымша қайта қаралуы мүмкін, бұл экономикада проинфляциялық қысымның қосымша көзі болуы мүмкін.

1.5. Төлем балансының ағымдағы шотының болжамы

Базалық сценарийге сәйкес орта мерзімді перспективада төлем балансының ағымдағы шоты тапшылық аймағында болады. 2023-2025 жылдарда ағымдағы шоттың тапшылығына импорттың тұрақты елеулі өсуі және шикізат тауарларына әлемдік бағаның төмендейтін болжамды траекториясы ықпал етеді.

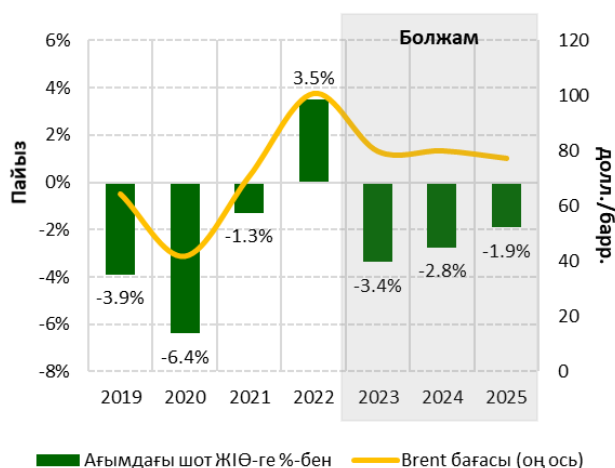
Ағымдағы шоттың 2022 жылғы ЖІӨ-ге қатысты (+)3,5% мөлшеріндегі профицитімен 2023 жылы ЖІӨ-ге қатысты (-)3,4%, 2024 жылы ЖІӨ-ге қатысты (-)2,8% және 2025 жылы ЖІӨ-ге қатысты (-)1,9% мөлшеріндегі тапшылық мәндеріне күтілген өтуі мына үрдістердің салдары болады (8-график).

ҰСБ және МКК ресми статистикасы бойынша 2023 жылғы 1 жартыжылдықта **тауарлар импорты** өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда айтарлықтай - 29,3 млрд АҚШ долларына дейін 32,2%-ға біршама өсті. Бағалауға сәйкес, болжамды келешекте төлем балансының әдіснамасы бойынша 2022 жылғы тарихи ең жоғары көрсеткішінен асып, импорттың өсуі жалғасады. Импорттың жоғары деңгейі ішкі өндірістің көлемі жеткіліксіз болуына байланысты халық пен бизнестің өсіп келе жатқан сұранысына, сондай-ақ экономиканы қолдау жөніндегі мемлекеттік бағдарламалар мен бастамаларды іске асыруға арналған шығысты қоса алғанда, фискалдық шығысқа негізделеді.

Орта мерзімді перспективада төлем балансының әдіснамасы бойынша **тауарлар экспорты** көп бағытты факторлардың әсерінен қалыптасады. Экспорттың өсуіне мұнай өндіру көлемі ұлғаюы, уранның бағасы болжамды өсуі және оны өндіруді ұлғайту жөніндегі жоспарлар, сондай-ақ ферроқорытпалар өндірудің жаңа қуаттарын іске қосу ықпал етеді. Экспорттың едәуір жоғары өсуі газды ішкі тұтынуға қайта бағыттаумен және қара және түсті металдар, газ, көмір, астық және дайын мұнай өнімдері сияқты тауар топтарының 2022 жылдың жоғары бағасы сценарий бойынша түзетілуі арқылы тежеледі.

Табыс теңгерімінің тапшылығы барынша жоғары деңгейде қалып, қалыпты түрде өседі.

8-график. Төлем балансының ағымдағы шоты

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы.

Мұнай мен металдар бағасы төмендеуінің болжамды траекториясына қарамастан, шетелдік тікелей инвесторлардың кірісі мұнай өндіру көлемі ұлғаюы есебінен ағымдағы шотқа қысым көрсетуді жалғастырады. Төлеуге есептелген пайыз 2023 жылы тарихи ең жоғары деңгейіне жетеді және ірі орталық банктер ақша-кредит саясатын біртіндеп жеңілдетуіне байланысты 2024 жылдан бастап төмендей бастайды.

Қызмет балансының тапшылығы экспортқа қарағанда қызметтер импорты жылдам өсуі есебінен кеңейеді. Жүктерді Қазақстан аумағы арқылы транзиттік тасымалдау, әуе көлігімен жолаушылар тасымалы, сондай-ақ сапарлар қызмет экспорты ұлғаюының негізгі факторлары болады. Көбінесе, тауарлар импортының көлемі өсуіне және шетелге туристік ағын ұлғаюына байланысты фрахт өсуінен қызмет импорты ұлғаяды.

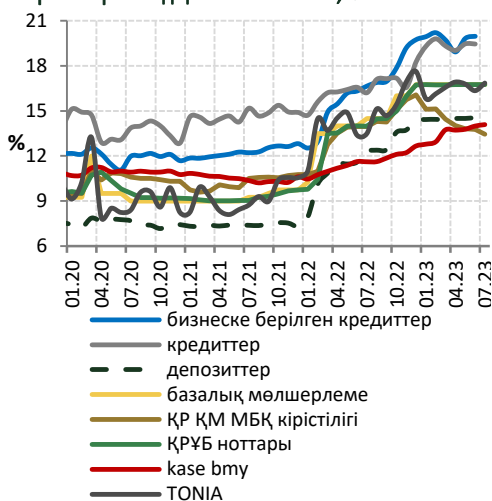

02

АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

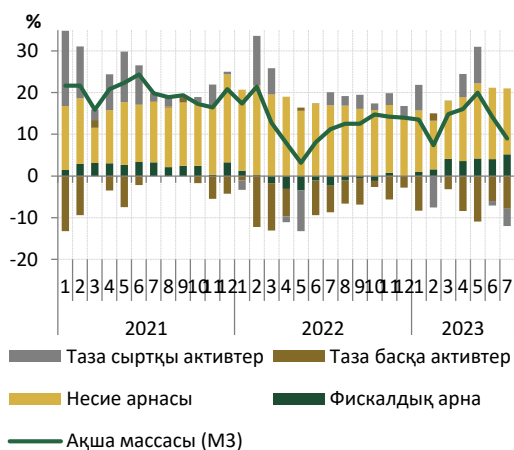
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

9-график. Базалық мөлшерлеме мен нарықтардағы мөлшерлеме өзгерістерінің динамикасы, %

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

10-график. Ақша массасы, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

2.1. Ақша-кредит шарттары

Базалық мөлшерлеменің бұрынғы деңгейде сақталуы жағдайында қаржы нарығындағы мөлшерлемелер шамалы өзгерді.

Депозиттер мен кредиттер бойынша орташа өлшемді мөлшерлемелер 2023 жылғы екінші тоқсанда 0,1 п.т. ұлғайды. Ағымдағы жылғы сәуірден бастап ноталардың кірістілігі базалық мөлшерлеме деңгейінде қалады.

2023 жылғы шілдеде МБҚ-ның орташа өлшемді кірістілігі сәуір айындағы мәнмен салыстырғанда 0,6 п.т. төмендеп, базалық мөлшерлемеден 3,3 п.т. төмен қалыптасты. Бұған болашақта ақша-кредит шарттарын жеңілдету бойынша күтулерге байланысты кірістілігі қысқа мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздардан төмен қалыптасқан Қаржыминінің ұзақ мерзімді облигациялары үлесінің өсуі ықпал етті.

Корпоративтік облигациялар кірістілігі индексі (KASE_BMY) 2023 жылғы сәуірдегі 13,71%-дан шілдеде 14,08%-ға дейін өсті.

TONIA мөлшерлемесі мен теңгелік салымдар бойынша жалпы мөлшерлеме арасындағы спрэд бір жылда іс жүзінде өзгермей 2023 жылғы маусымда 1,80 п.т. болды.

2.2. Ақша ұсынысы

Мамыр айында айтарлықтай жеделдегеннен кейін ақша ұсынысының жылдық өсуі 2023 жылғы маусым-шілдеде баяулады. Кредиттік және фискалдық арналар ақша массасының өсуіне бұрынғыша негізгі үлес қосты. Шілдеде ақша базасы жылдық мәнде айтарлықтай тарылды.

Мамырда ақша ұсынысы өсуінің жеделдеуі (ж/ж 20%-ға дейін) шілдеде ж/ж 9%-ға дейін баяулауға ауысты. Шілдеде ақша ұсынысының жалпы көлемі 34,2 трлн теңге болды (10-график).

Халықты кредиттеу ақша массасының жылдық өсуіне негізгі үлес қосып (12,2 п.т.), бизнестің өсуіне аздап үлес қосты (1,9 п.т.). Фискалдық арнаның оң үлес қосуы жылдың басынан бері сақталып отыр. Биылғы жылғы шілдеде оның үлес қосуы Үкіметтің МБҚ шығаруының өсуі аясында 5,2 п.т. болды.

Теңгемен ақша массасының өсуі жалпы теңгелік массамен ұқсас динамиканы көрсетті – мамырда айтарлықтай өсу осы жылғы маусым-шілдедегі баяулауға ауысты. Бұл ретте өсу қарқыны жоғары болып отыр (шілдеде ж/ж 22,7%-ға) (11-график).

Шілдеде ақша базасы ж/ж 17,1%-ға айтарлықтай тарылды. Бұған Үкіметтің шоттарындағы қаражаттың өсуі ықпал етті.

2.3. Ақша нарығы

2023 жылғы шілдеде сальдо (өтімділік профициті) жылдық мәнде 4,7 трлн теңгеге дейін айтарлықтай өсті. Мамыр-маусым айларында ақша нарығының мөлшерлемелері жекелеген кезеңдерді қоспағанда, төменгі шекараға жуық, шілдеде – базалық мөлшерлемеге жақын қалыптасты.

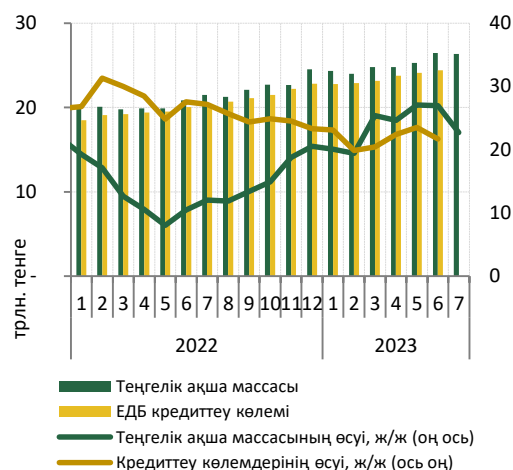
2023 жылғы шілдеде ҚРҰБ операциялары бойынша сальдо ж/ж 41,2%-ға өсті.

Өтімділіктің негізгі көлемі орта есеппен мамыр-шілде айларында 2,7 трлн теңге ноталармен, 0,9 трлн теңге көлемінде депозиттік аукциондармен және 0,6 трлн теңге көлемінде депозиттермен алынды (12-график). Мамыр және маусым айларында TONIA ақша нарығының мөлшерлемесі салық кезеңіне байланысты соңғы декадалар кезеңін қоспағанда, дәліздің төменгі шекарасына жақын қалыптасты. Бұл ретте биылғы жылғы шілдеде TONIA негізінен базалық мөлшерлемеге жуық қалыптасты. Мамыр-шілде айларындағы TONIA орташа мәні 16,5% болды (13-график). TONIA мен базалық мөлшерлеме арасындағы спрэд 2023 жылғы мамыр-шілде айларында орташа есеппен (-) 0,2 п.т. деңгейінде қалыптасты.

2.4. Валюта нарығы

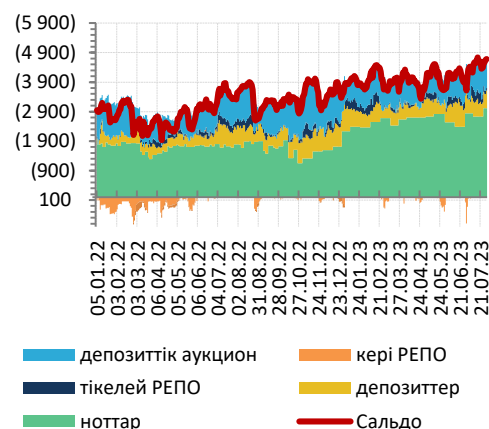
2023 жылғы мамыр-шілде айларында теңгенің айырбастау бағамының нығаю үрдісі жалғасты. Бұған МБҚ нарығына шетелдік инвесторлар қаражатының әкелінуі, АҚШ долларының жаһандық әлсіреуі, сондай-ақ жоғары базалық мөлшерлеме мен теңгедегі депозиттер бойынша мөлшерлемелердің сақталуы ықпал етті.

11-график. Теңгедегі ақша массасы және ЕДБ кредиттеу көлемі

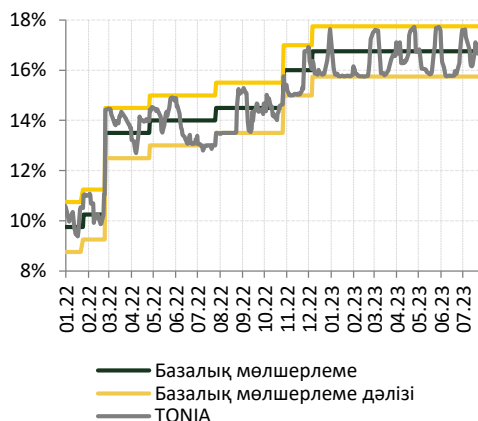
Дереккөзі: ҚРҰБ

12-график. Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция, млрд теңге

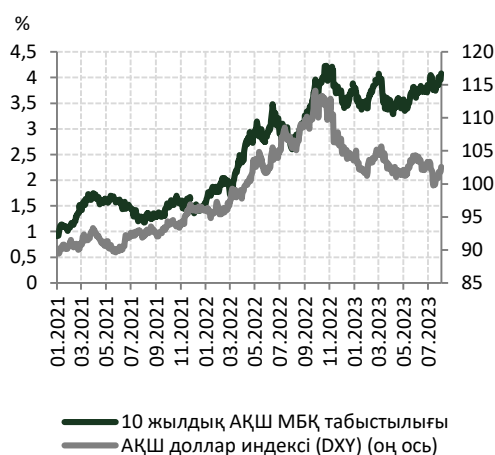
Дереккөзі: ҚРҰБ

13-график. Пайыздық мөлшерлеме дәлізі және TONIA мөлшерлемесі

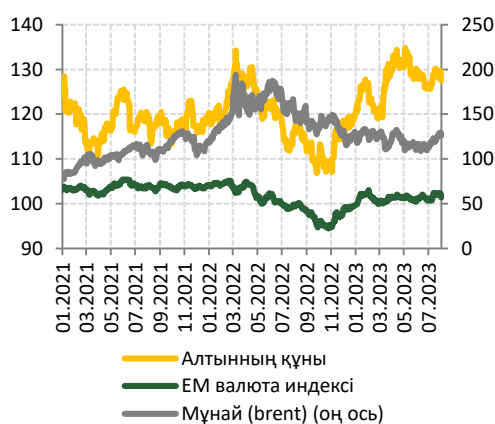
Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

14-график. АҚШ-тың 10 жылдық МБҚ кірістілігі, АҚШ долларының индексі

Дереккөзі: Refinitiv

15-график. ЕМ валюталары индексінің, алтын мен мұнай құнының (31.12.2019ж.=100) динамикасы

Дереккөзі: Refinitiv

Жоғары инфляциялық аяның сақталу жағдайында дамыған елдердің орталық банктері монетарлық шарттарды қатаңдатуды жалғастырды. ЕОБ мамыр-шілде аралығындағы кезеңде пайыздық мөлшерлемені 3,5%-дан 4,25%-ға дейін 25 б.т. үш рет көтерді. Канада Банкі маусым-шілде айларында мөлшерлемені 4,75-5%-дан 5,25-5,5%-ға дейін 25 б.т. екі рет көтерді.

АҚШ-тағы жылдық инфляцияның 2023 жылғы маусымда 3%-ға дейін баяулауы және АКС қатаңдату циклінің аяқталуы жөнінде нарық қатысушыларының күтулері аясында шілде айында АҚШ долларының индексі 102,9-дан 101,9-ға дейін 1%-ға әлсіреді. Мамыр-шілде айларында АҚШ-тың 10 жылдық қазынашылық облигацияларының кірістілігі 3,5%-дан 4%-ға дейін өсті (14-график).

Мамыр-шілде айларында алтынның бағасы бір унция үшін 1909-2048 АҚШ доллары аралығында болды. Мамыр айының басында бағалы металдың бағасы инвесторлардың АҚШ-та мемлекеттік қарыз бойынша ықтимал дефолтқа қатысты алаңдаушылығы аясында аталған үш айдағы ең жоғары мәндерге дейін өсті. Алайда, шілдеде нарық қатысушыларының ФРЖ-ның негізгі мөлшерлемені көтеруін күтуіне байланысты алтынның бағасы бір унция үшін 1909 АҚШ долларына дейін төмендеді (15-график).

Мамыр-шілде айларында мұнай нарығына әр түрлі бағыттағы факторлар әсер етті. Жаһандық рецессияға және Қытай экономикасының өсуі жөніндегі болжамдардың нашарлауына байланысты сұраныстың төмендеуін күтуге қатысты алаңдаушылық мұнайдың бағасын белгілеуге төмендетуші қысым көрсетті. Мұнай бағасының өсуіне ұсыныстың қысқаруы және нарықтағы сұраныстың өсуі ықпал етті. Бұл ОПЕК+ елдерінің мұнай өндіруді 2023 жылдың соңына дейін тәулігіне 41,9 млн баррельге дейін төмендету туралы уағдаластыққа, Ресейдің өндіруді қысқарту туралы уағдаластықты орындауына, АҚШ-тың стратегиялық резервтерін едәуір қысқартуға және Қытайдың COVID-тен кейін қалпына келтіруге бағытталған және ішкі сұранысты ынталандыруға бағдарланған экономикалық саясатын жоспарлы түзету аясында шикізатқа сұраныстың өсуі бойынша болжамды қайта қарауға байланысты.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, 2023 жылғы мамыр-шілде айларының қорытындысы бойынша мұнай бағасы бір баррель үшін 79,5 АҚШ долларынан 85,6 АҚШ долларына дейін 7,6%-ға өсті (15-график).

2023 жылғы мамыр-шілде айларында ішкі валюта нарығы сұраныс пен ұсыныс бойынша теңгерімді болды.

Квзимемлекеттік сектор субъектілерінің валюталық түсімді сатуы валюта нарығында қосымша ұсынысты қамтамасыз етті. Бұл ретте валюта нарығының тепе-теңдігін ескере отырып және квазимемлекеттік сектор компанияларына валюта ағындарын басқару кезінде үлкен мүмкіндіктер беру мақсатында 2023 жылғы 1 шілдеден бастап валюта түсімін міндетті түрде сату нормасы алдымен 50%-дан 30%-ға дейін төмендетілді, содан кейін тамыз айында оның қолданылуы тоқтатылды. Олардың сауда-саттыққа қатысуының орташа үлесі 2023 жылғы мамыр-шілде кезеңінде 9,7% немесе 806 млн АҚШ доллары болды (16-график).

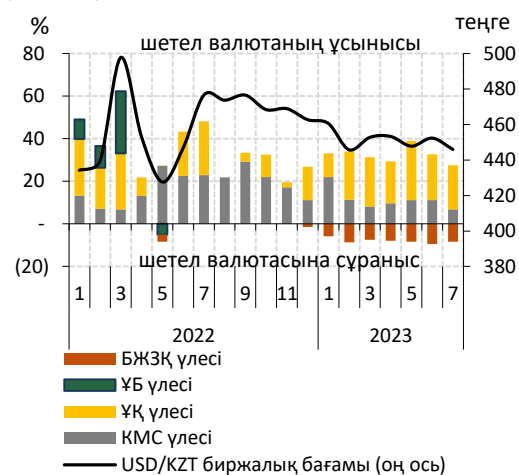
Шетел валютасын ұсыну жағынан бюджетке трансфертті қамтамасыз ету шеңберінде Ұлттық қордан сату болды. Олардың қатысу үлесі орта есеппен мамыр-шілде айларында сауда-саттықтың жалпы көлемінің 23,4%-ын құрады. Ұлттық қордың қаражатымен операциялар жүргізу кезінде ҚР Ұлттық Банкі нарықтық бейтараптық қағидатын сақтайды. Бұл шетел валютасын тұрақты және біркелкі сатуды білдіреді. Бұл практика Ұлттық қордан конвертациялаудың валюта нарығына әсерін барынша азайтуға мүмкіндік береді және ұзақ мерзімде ақша массасы мен базасына әсер етпейді.

БЖЗҚ зейнетақы активтерінің валюталық үлесін 30% деңгейінде ұстап тұру үшін Ұлттық Банк осы жылдың мамыр-шілде айларында 720 млн АҚШ доллары сомасына шетел валютасын сатып алғанын атап өту маңызды.

Ағымдағы АҚША-кредит шарттары аясында теңгедегі және валюталық депозиттер арасындағы мөлшерлемелердің жоғары дифференциалы теңгедегі активтердің тартымдылығын арттырып, экономикалық агенттер тарапынан шетел валютасына сұраныстың төмендеуіне ықпал етті.

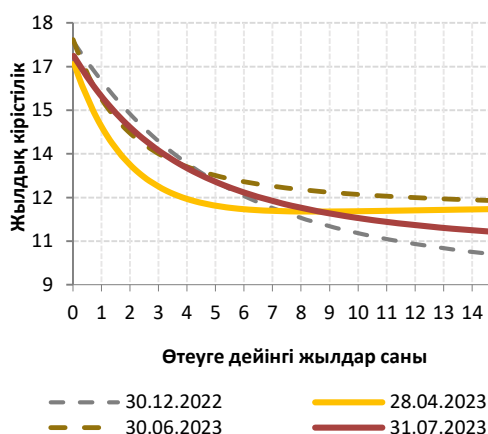
Айырбастау бағамының ауытқу диапазоны мамыр-шілде айларында АҚШ доллары үшін 441-454 теңгеге дейін қысқарды (2023 жылғы ақпан-сәуір айларында диапазон АҚШ доллары үшін 431-466 теңге болды) (16-график).

16-график. Қатысушылардың шетел валютасын сату мен сатып алудағы үлесі

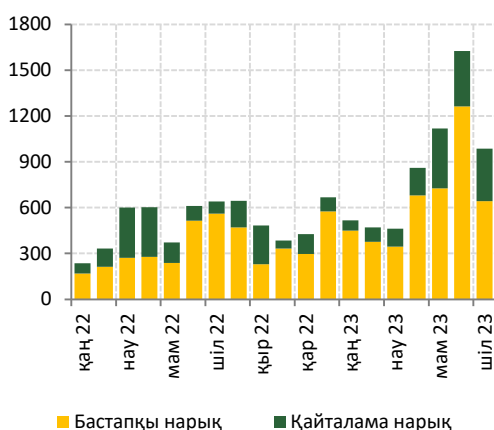
Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

17-график. Тәуекелсіз кірістілік қисығы, %

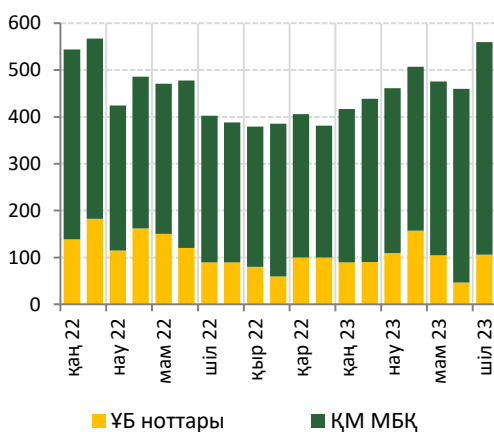
Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

18-график. МБҚ нарығындағы мәмілелер көлемі, млрд теңге

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

19-график. Бейрезиденттердің МБҚ иелену көлемі, млрд теңге

Дереккөзі: ҚҚБ

2023 жылғы мамыр-шілдеде биржалық сауда-саттықтың орташа күндік көлемі ж/ж 26,2%-ға өсіп, 138,3 млн АҚШ долларын құрады (2023 жылғы ақпан-сәуірде – 148,4 млн АҚШ доллары, 2022 жылғы мамыр-шілдеде – 109,6 млн АҚШ доллары).

2.5. Қор нарығы

2023 жылғы мамыр-шілдеде МБҚ нарығындағы сауда-саттық көлемі өткен жылдың ұқсас кезеңінен едәуір жоғары қалыптасты, биылғы жылғы маусым айында МБҚ бастапқы нарығында орналастырудың рекордтық көлемі байқалды.

Тәуекелсіз кірістілік қисығында монетарлық саясатты жеңілдетуді күту аясында «инвертті» (кері) пішін сақталады.

Орташа мерзімді кезеңдегі мөлшерлемелер (1 жылдан 5 жылға дейін) ұзақ мерзімді қағаздар құнының төмендеуі кезінде артты. Бұған инвесторлардың ұзағырақ мерзімдегі мемлекеттік бағалы қағаздарға сұранысының артуы ықпал етті. Мәселен, биылғы жылғы шілдеде 1 жылдан 5 жылға дейінгі кезеңде МБҚ кірістілігі орта есеппен биылғы жылғы сәуірмен салыстырғанда 96 базистік тармаққа, 6 жыл және одан жоғары – 19 базистік тармаққа төмендеді (17-график). 2023 жылғы 1 тамыздағы жағдай бойынша мемлекеттік борыш (KASE-де сатылатын) жыл басынан бері 3,8 трлн теңгеге ұлғайып, 25,4 трлн теңге болды. Өсу биылғы жылғы мамыр-маусым айларында Қаржымині МБҚ-ның бар борыш бойынша төлемдерді жүзеге асыру қажеттілігіне, сондай-ақ ақша-кредит шарттарын жеңілдету бойынша нарық қатысушыларының күтулері жағдайында МБҚ-ға сұраныстың артуына байланысты рекордтық орналастыруға байланысты.

Бұл ретте шілде айында Қаржымині тарапынан орналастыру алдыңғы жылдың ұқсас кезеңінің көлемінен сәл асып, а/а 2 есеге төмендеді (18-график).

Мамыр-шілде айларында МБҚ бастапқы нарығында орналастырудың негізгі көлемі 6 жылдан 9 жылға дейінгі сегментте 1 403 млрд теңге мөлшерінде 13,0%-14,0% диапазонында, ал 10 жылдан аса ұзақ мерзімді кезеңге – 288,9 млрд теңге мөлшерінде 11,5% -13,0% диапазонында болды. Сонымен қатар 682,7 млрд теңге сомасына 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімі бар орта мерзімді МБҚ 13,6%-14,4%-бен, 193,8 млрд теңге сомасына қысқа мерзімді МБҚ (1 жылға дейін) –14,6% -14,8%-бен орналастырылды (20-график).

Мамыр-шілде айларында банктер бастапқы нарықта белсенді қатысушы болды, олардың үлесі жалпы сауда-саттықтың 50%-ын құрады, сондай-ақ басқа институционалдық инвесторлар - 40%-дан астам болды. Бұл ретте жыл басынан бері банктердің үлесі аздап төмендеді (бірінші тоқсанда үлесі 57% болды).

2023 жылғы мамыр-шілдеде қайталама нарықта Қаржыминінің МБҚ сауда көлемі де биылғы жылғы ақпан-сәуірмен салыстырғанда өсті (18-график). Банктердің үлесіне сауда-саттықтың жалпы көлемінің 40%-ы тиесілі (бірінші тоқсанда – 31%). Алайда, жыл басынан бері басқа да заңды тұлғалар айтарлықтай белсенділік танытып келеді, олардың үлесі 50%-дан асады.

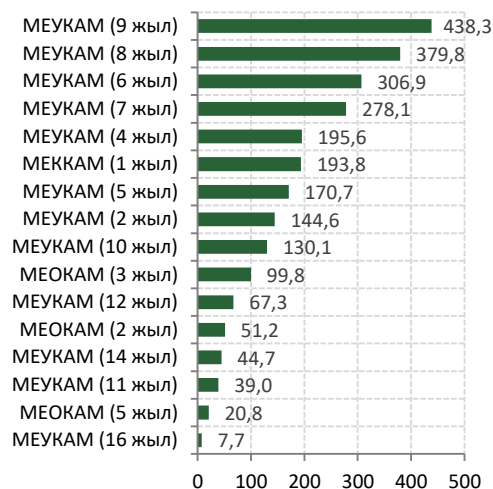
Жергілікті атқарушы органдар да белсенділік танытып, 2023 жылғы мамыр-шілде айларында 0,35% - 4,25%-бен 61,4 млрд теңге қаражат тартты.

Бейрезиденттердің қатысу үлесі сәуірдегі 2,7%-дан шілдедегі 2,6%-ға дейін аздап төмендеді (19-график). Сонымен бірге Қаржыминінің МБҚ-ға бейрезиденттердің инвестициялары шілде айында тарихи ең жоғары деңгейге жетіп, 453 млрд теңге болды.

Корпоративтік облигациялардың кірістілік индексі (KASE_BMY) 2023 жылдың басынан бері 142 базистік тармаққа, сәуір айынан бастап 14,08 тармаққа дейін 37 базистік тармаққа өсті. Корпоративтік облигациялар нарығындағы сауда-саттық көлемі 2023 жылғы шілдеде орналастыру көлемінің төмендеуі аясында мамыр-шілде айларында т/т төмендеді.

Мамыр-шілде айларында т/т корпоративтік облигациялар нарығындағы сауда-саттық көлемі 15,3%-ға төмендеді. Бастапқы нарықтағы мәмілелердің көлемі 25%-ға азайды, ал қайталама нарықтағы мәмілелердің көлемі 9,7%-ға ұлғайды (21-график).

20-график. 2023 жылғы мамыр-шілдедегі өтеуге дейінгі мерзім бөлігінде Қаржыминінің орналастырылған МБҚ, млрд теңге

Дереккөзі: ҚҚБ

21-график. Корпоративтік облигациялар нарығындағы мәмілелер көлемі, млрд теңге

Дереккөзі: ҚҚБ

1-бокс. Қазақстанның мемлекеттік бағалы қағаздар нарығын тарихи талдау

Мемлекеттік бағалы қағаздар (бұдан әрі – МБҚ) нарығы – мемлекеттік бюджет тапшылығын қаржыландыру көзі ғана емес, сонымен бірге бүкіл мерзімділік кезеңінде ақшаның құнын айқындауға мүмкіндік беретін экономика жай-күйінің маңызды индикаторы. Үкімет пен орталық банктің бағалы қағаздары бойынша пайыздық мөлшерлемелер тәуекелсіз кірістілік қисығын құрайды және ақша-кредит саясаты трансмиссиясының маңызды буыны болып табылады.

Соңғы 15 жылда МБҚ нарығы дамудың әртүрлі кезеңдерінен өтті, соның ішінде ақша-кредит саясаты режимінің өзгеруін көрсетті. Бұл мерзімділігінің әр түрлі типтері бойынша бағалы қағаздар құрылымының, нарық қатысушыларының және ҚР МБҚ жаһандану деңгейінің өзгеруіне әсер етті.

Тарихи динамика. 2008 – 2022 жылдар аралығында МБҚ-ны бастапқы нарықта орналастыру динамикасы біркелкі емес. Жалпы алғанда, 2008 – 2019 жылдар аралығында кезең әлемдік қаржы дағдарысынан кейін қалпына келуімен сипатталады. Осы кезеңдегі маңызды оқиғалардың ішінде 2014 жылы зейнетақы қорларының біріктірілуін, сондай-ақ 2015 жылы еркін өзгермелі бағамға көшуді атап өтуге болады. Сонымен қатар Ұлттық қор 2015-2016 жылдары бюджет тапшылығын қаржыландырудың негізгі көзі болды, сондай-ақ ішкі борышты орналастырудан сыртқы капиталды (еурооблигациялар) тартуға қайта бағдарлау орын алды. Бұл жайт МБҚ орналастыру жиілігінің мерзімдері мен көлемі бойынша белгісіздікке әкеліп соқты, бұл олардың нарық қатысушылары үшін тартымдылығын төмендетті. Нәтижесінде 2016 жылы МБҚ орналастыру көлемінің күрт төмендеуі байқалды. 2008 жылдан бастап ең төмен мәнге қол жеткізілді. Сонымен қатар МБҚ шығарылымдарының құрылымы өзгерді – қысқа және орта мерзімді МБҚ шығарылымы қысқарды. Қазақстан Ұлттық Банкі мерзімі 1 жылға дейінгі өз ноталарын орналастыру арқылы кірістілік қисығының қысқа мерзімді сегментін қалыптастыруға ықпал етті.

Орналастырудың айтарлықтай өсуі 2020 жылы коронавирус пандемиясы кезеңінен басталды, ол кезде ҚР Қаржы министрлігі (бұдан әрі – ҚР ҚМ) бюджет тапшылығы жағдайында ішкі нарықта облигацияларды сатудың дәстүрлі тетігі арқылы мемлекеттік борышты сол кездегі тарихи рекордтық деңгейге дейін күрт ұлғайтты (1-график). Сонымен бірге ҚР ҚМ борыштық құралдарына сұранысты арттыру, сондай-ақ ҚР МБҚ тиімді кірістілік қисығын құру мақсатында Қазақстан Ұлттық Банкі жылдық ноталар шығаруды шектеді, ал ҚР ҚМ өтеу мерзімі 1-5 жылдық МБҚ шығаруды бастады. Нәтижесінде нарықтық инвесторлардың МБҚ аукциондарына қатысу үлесі 2020 жылы 32,7%-ға және 2021 жылы 69,2%-ға дейін өсті. Сонымен қатар 2021 жылы мерзімі 1 жылдан 5 жылға дейінгі МБҚ орналастыруға нарықтық инвесторлардың қатысу үлесі 91,4% болды. Бұл ретте 2021 жылы карантиндік шектеулер жеңілдетілгеннен кейін экономиканы қалпына келтіру, сондай-ақ бюджет тапшылығын жабу үшін сыртқы қарыздар тарту аясында бюджет кірісінің өсуі нәтижесінде ҚР ҚМ МБҚ шығару көлемінің төмендеуі байқалды.

2022 жылы МБҚ нарығында ең жоғары сома – шамамен 4 трлн теңге тартылды. Бұл МБҚ бойынша жоғары мөлшерлемелер және қысқа мерзімді бағалы қағаздар шығарылымының ұлғаюы аясында орын алды. Өз кезегінде, ҚР ҚМ МБҚ-ға сұранысты одан әрі ынталандыру шеңберінде Қазақстан Ұлттық Банкі 2022 жылғы 2-тоқсаннан бастап 182 күндік ноталар шығаруды алып тастап, 91 күндік ноталар шығару көлемін 100 млрд теңгеге дейін шектеді, ал 2022 жылғы маусымда 91 күндік ноталар шығаруды алып тастап, қысқа мерзімді өтімділікті реттеуге назар аударды. 2022 жылғы 4-тоқсанда 28 күндік ноталарды шығару жиілігін апта сайынғыдан 2 аптада 1 ретке дейін қысқарту туралы шешім қабылданды. БЖЗҚ және 2022 жылы 3 трлн теңге инвестициялаған ҚРҰБ басқаруындағы қорлар бастапқы нарықта негізгі сатып алушы болғанын, ал нарықтық инвесторлар тарапынан инвестициялар шамамен 1 трлн теңгені құрағанын айта кету керек. Сонымен бірге, 2023 жылғы 7 айда ҚР ҚМ МБҚ сауда-саттық көлемі 2022 жылы қол жеткізілген тарихи рекордтан асып түсті. Бұған негізгі борыш бойынша өтеуді жүзеге асыру қажеттілігі, сондай-ақ нарықтық сұраныстың ұлғаюы және қатаңдату циклінің аяқталуы бойынша және кейіннен 2023 жылғы екінші жартыжылдықта базалық мөлшерлемені ықтимал төмендету туралы ҚРҰБ риторикасы жағдайында Қаржыминінің сұранысты қанағаттандыруға дайын болған орта және ұзақ мерзімді МБҚ-дағы кірістіліктің төмендеуі ықпал етті. Өз кезегінде, 2023 жылғы маусым айында бір ай ішінде 1 244,8 млрд теңге көлемінде рекордтық тарту көлеміне қол жеткізілді.

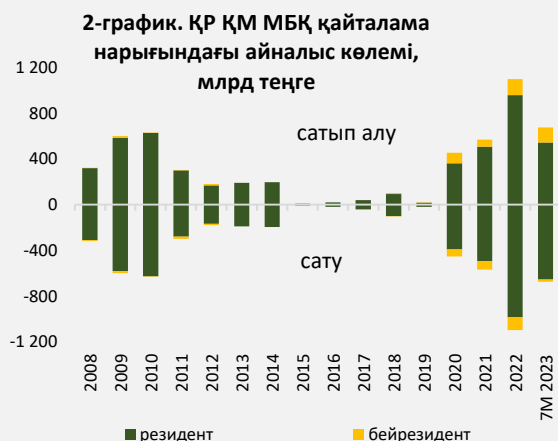
МБҚ қайталама нарығында 2009-2010 жылдары жоғары белсенділік байқалды. Алайда, кәсіби қатысушылардың 2011 жылы портфельдерде өтелгенге дейін МБҚ-ны ұстап тұруға деген ұмтылысы, 2012 жылы Ұлттық Банктің брокерлік компаниялардың МБҚ нарығында орналастыруға қатысуға тыйым салуды енгізуі, сондай-ақ жинақтаушы зейнетақы қорларына қатысты пруденциялық реттеудегі өзгерістер салдарынан МБҚ тартымдылығының төмендеуі сауда-саттық көлемінің төмендеуіне себеп болды¹. 2014 жылдан бастап зейнетақы активтері шоғырландырылғаннан және оларды БЖЗҚ-ға

¹ https://kase.kz/files/press/ru/releases/Statistika_itogi_2012.pdf

бергеннен кейін қайталама нарықта белсенділігі төмен болып қалды. Алайда, 2020 жылы МБҚ қайталама нарығында белсенділік айтарлықтай артты. Бұл карантиндік шектеу шараларын енгізу аясында табысынан айырылған жағдайда әлеуметтік төлемдерді жүзеге асыру қажеттілігіне байланысты Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорының өтімді қаражатқа қажеттілігінің туындауына байланысты болды². 2022 жылы және 2023 жылғы 7 айдың қорытындысы бойынша МБҚ нарығында жоғары белсенділік жалғасты. Нарық қатысушылары сауда-саттыққа сатып алу жағынан да, сату жағынан да белсенді қатысты (2-график).

Дереккөзі: ҚҚБ

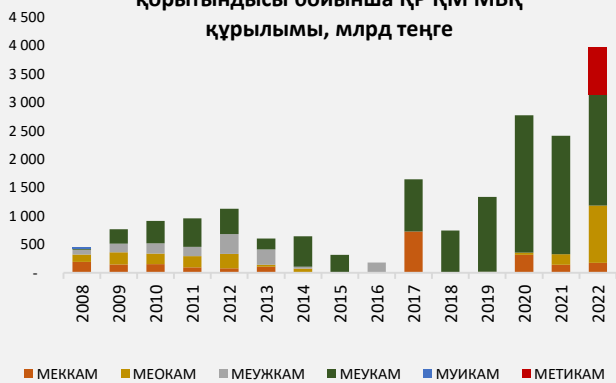

Дереккөзі: ҚҚБ, БҚОД

Қағаз түрлері мен ұстаушылар бойынша МБҚ құрылымы. Шығарылған МБҚ құрылымы бойынша қағаздардың типтері бойынша мынадай ерекшеліктер бар. Біріншіден, зейнетақы қорлары мен сақтандыру компаниялары арасында инфляциялық таргеттеуге көшкенге дейін инфляцияға байланысты облигациялар (МЕУЖКАМ) сұранысқа ие болды. Бұл белгіленген айырбастау бағамы кезеңінде пайыздық мөлшерлеменің таргеттелмеуінің салдары болды. Бұл жағдайда мөлшерлемелері белгіленген МБҚ теріс нақты кірісті көрсетіп, инфляцияға индекстелген МБҚ неғұрлым тартымды болды. Базалық мөлшерлемені белгілеу арқылы пайыздық мөлшерлемелерді бақылау көзделетін инфляцияны таргеттеу режиміне ауысқаннан кейін МБҚ бойынша кірістілік қисығы қалыптаса бастады, ол әртүрлі мерзімділік бойынша ақша құнының бағдарына айналды. Нәтижесінде, мөлшерлемелері белгіленген қағаздар МЕУЖКАМ-мен салыстырғанда жоғары кірістілік көрсетті. Нәтижесінде МЕУЖКАМ-ға сұраныс төмендеп, олардың айналыстағы үлесі жалпы көлемінің 3,4%-на дейін қысқарды. Екіншіден, БЖЗҚ инвестициялық стратегиясының ұзақ мерзімді сипатын ескере отырып, орналастырылатын мемлекеттік облигациялар құрылымында қорлар құрылғаннан кейін ұзақ мерзімді бағалы қағаздардың (МЕУКАМ) көлемі бірнеше рет ұлғайды. ұзақ мерзімді қағаздардың типі – МЕУКАМ бойынша мерзімді түрде қайта шығару жүзеге асырылатынын және қайта шығарылған МЕУКАМ бойынша өтеуге дейінгі мерзім азайып, ұзақ мерзімді типке сәйкес келмейтінін айта кету керек. Сондықтан кейбір МЕУКАМ қағаздары атауында «ұзақ мерзімді қағаз» белгісі сақталған кезде орта мерзімді қағаздарға айналады (МЕУКАМ – Мемлекеттік **ұзақ мерзімді** қазынашылық міндеттеме) (3-график).

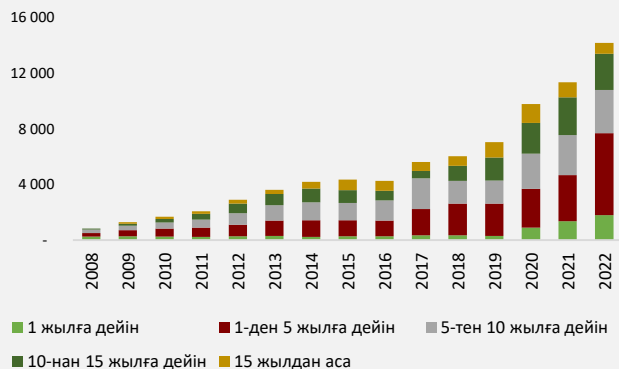
² Қазақстанның 2020 жылғы қаржылық тұрақтылығы туралы есеп

3-график. Бастапқы нарықтағы сауда-саттық қорытындысы бойынша ҚР ҚМ МБҚ құрылымы, млрд теңге

Дереккөзі: ҚҚБ

4-график. Айналымдағы ҚР ҚМ МБҚ өтеуге дейінгі мерзімдер бөлінісінде, млрд теңге

Дереккөзі: ҚҚБ

2020 жылдан бастап қағаз типтері бойынша МБҚ құрылымы қысқа мерзімді және орта мерзімді қағаздардың үлесін ұлғайту жағына қарай өзгере бастады (1 жылдан 5 жылға дейін) (4-график). Бұған 2020 жылы қабылданған ҚРҰБ ноталарының шығарылымы бойынша айналыс мерзімдерін біртіндеп қысқарту туралы ҚРҰБ-ның шешімі ықпал етті. Сонымен бірге 5 жылдан бастап және одан астам ұзақ мерзімді қағаздар үлесінің қысқаруы орын алуда, бұл ішінара БЖЗҚ-ның 2021 жылы зейнетақы жинақтарын төлеу бағдарламасына байланысты инвестицияларда шектелуіне байланысты. Өз кезегінде банктер өз міндеттемелерінің құрылымына және Экономикадағы жоғары белгісіздіктің сақталуына байланысты БЖЗҚ-дан айырмашылығы белгіленген мөлшерлемемен ұзақ мерзімді активтерді едәуір дәрежеде сатып алуға мүдделі емес. Өз кезегінде банктер өз міндеттемелерінің құрылымына және экономикадағы жоғары белгісіздіктің сақталуына байланысты БЖЗҚ-дан айырмашылығы мөлшерлемесі белгіленген ұзақ мерзімді активтерді сатып алуға мүдделі емес. Бұл қайталама нарықтағы ұзақ мерзімді бағалы қағаздар өтімділігінің төмен деңгейіне әкеледі.

Мемлекеттік облигацияларды сатып алушылар құрылымында 2020 жылы қысқа мерзімді МБҚ шығарыла басталуымен банктер (нарық ұстаушылары) үлесінің өсуіне қарамастан, 2022 жылдың соңындағы жағдай бойынша негізгі үлесі БЖЗҚ-ға тиесілі болды, ол қағаздарды негізінен өтелгенге дейін ұстайды. Алайда, 2020 жылдан бастап банктердің үлесі айтарлықтай ұлғайды (5-график).

5-график. ҚР ҚМ МБҚ сатып алушылардың құрылымы, млрд теңге

Дереккөзі: БҚОД

Соңғы жылдары шетелдік инвесторлар тарапынан ҚР ҚМ МБҚ-ға сұраныс артып келеді. Бұл МБҚ нарығында бейрезиденттерге қолжетімділікті жеңілдету бойынша жүргізілген шаралармен және пайыздық мөлшерлемелердің салыстырмалы түрде қолайлы деңгейімен түсіндіріледі. Мәселен, бейрезиденттердің үлесі 2020 жылғы маусымдағы ең төменгі деңгей 1,2%-дан 2021 жылғы қазандағы ең жоғары деңгей 6%-ға дейін өсті.

ҚР ҚМ МБҚ-да бейрезиденттердің қатысу үлесінің ұлғаюы бір жағынан нарықтық инвесторлардың қатысу үлесін арттыра отырып, ұлттық валютаның қысқа мерзімді нығаюына ықпал

етеді. Алайда, бейрезиденттердің Қазақстанның МБҚ нарығына қатысуы соңғы жылдары тұрақтылықтың жоқтығымен ерекшеленді және ірі оқиғалар ықпал етті. Атап айтқанда, олардың кетуі келесі факторларға байланысты болды: коронавирус пандемиясы, әлемдегі геосаяси ахуал, әлемдегі тарихи жоғары инфляция аясында АКС-ны жаһандық қатаңдату.

Осылайша, МБҚ нарығының дамуына тарихи шолуда 2020 жылдан кейін қағаздарды белсенді орналастыру және Ұлттық Банктің ноталар шығарылымын қысқарту кезеңінде тәуекелсіз кірістілік қисығы біртіндеп экономикадағы ақша құнының маңызды индикаторына айнала бастады деп болжанады. Бұған Ұлттық Банк пен ҚР Қаржы министрлігінің бірлескен шаралары ықпал етті. Дегенмен, егер тәуекелсіз кірістілік қисығының қысқа мерзімді сегменті базалық мөлшерлеменің динамикасын және кәсіби қатысушылардың қысқа мерзімді күтулерін көрсете бастаса, онда ұзақ мерзімді сегменттің өтімділік деңгейі төмен болып қалады және ондағы кірістілік нарық қатысушыларының ұзақ мерзімді инфляциялық күтулерін, тәуекел-сыйлықақысын және бейтарап пайыздық мөлшерлеменің нақты деңгейін толыққанды көрсетпейді. Мәселен, институционалдық инвесторлардың белсенді нарығының болмауы және жеке инвесторлардың әлі де жеткілікті түрде қатыспауы МБҚ нарығының ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігіндегі рөлін шектейді.

2.6. Депозит нарығы

2023 жылғы шілдеде депозиттердің³ жалпы көлемі ұлттық валютадағы салымдардың ұлғаюы есебінен жылдық өсуді жалғастырды. Шетел валютасындағы салымдар төмендеді.

Банк жүйесіндегі жалпы долларландыру 2023 жылдың шілдесінде соңғы 16 жылдағы ең төменгі мәнге дейін төмендеді. Жалпы көрсеткіштің төмендеуі ұлттық валютаның нығаюымен, сондай-ақ жеке (тарихи кем дегенде 26 жыл ішінде) және заңды тұлғалардың салымдары бойынша долларландырудың қысқаруымен байланысты.

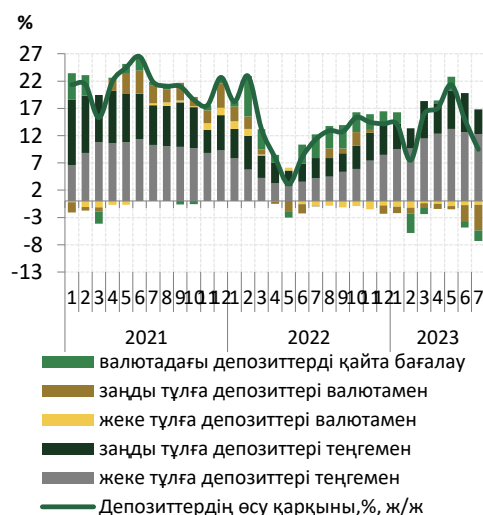
Базалық мөлшерлеменің ағымдағы деңгейін сақтау аясында депозиттер бойынша сыйақының жалпы нарықтық мөлшерлемелері аздап өзгерді.

Депозиттік портфель. 2023 жылғы шілде айында депозиттердің жалпы деңгейінің жылдық өсімі 9,5% (2022 жылғы шілдеде – 11,3%) құрады (22-график).

Депозиттердің көлемі 2023 жылғы шілденің қорытындысы бойынша 30,7 трлн теңгеге жетті. Депозиттер құрылымында теңгелік салымдар ұлғайып, валюталық салымдар төмендеді.

Жылдық мәнде ұлттық валютадағы депозиттер шілдеде заңды тұлғалардың салымдарының 13,9%-ға, жеке тұлғалардың салымдарының 38,0%-ға өсуі есебінен 26,0%-ға өсті. Жеке тұлғалардың теңгелік салымдарының өсуіне теңгелік және валюталық депозиттер арасындағы

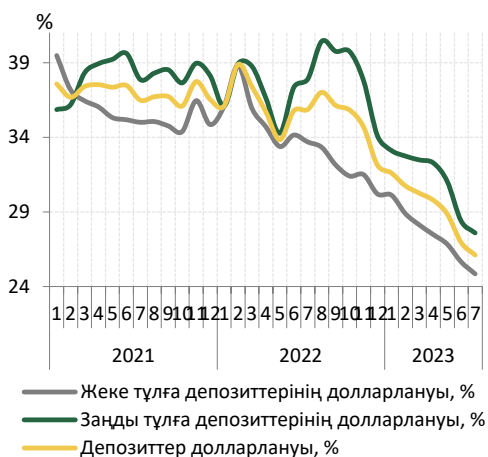
22-график. Резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттері, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

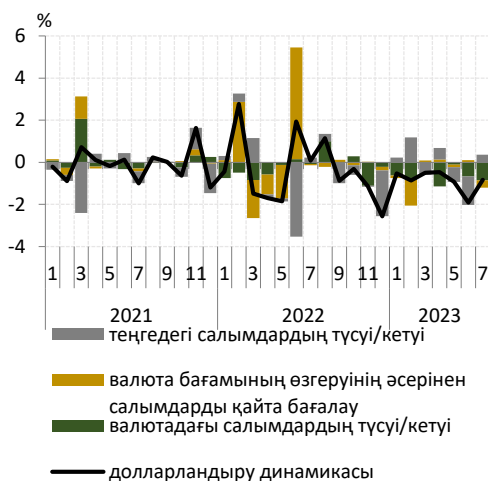
³ Резиденттердің екінші деңгейдегі банктердегі және ҚР Ұлттық банкіндегі депозиттері

23-график. Депозиттерді долларландыру, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

24-график. Банк жүйесіндегі долларландырудың өзгеруіне әсер ететін факторлар, а/а, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

ставкалардың жоғары саралануы, ұлттық валютадағы салымдарды қорғау бағдарламасы, сондай-ақ кредиттік және фискалдық арналар есебінен ақшаның мультипликациясы ықпал етті.

Шетел валютасындағы депозиттер 20,7%-ға төмендеді. Бір жыл ішінде заңды тұлғалардың валюталық салымдарының 29,2%-ға, жеке тұлғалардың валюталық салымдарының 10,5%-ға төмендеуі байқалды (валюталық баламада жалпы төмендеу 15,2%-ды құрады). Бұл ұлттық валютадағы салымдар бойынша мөлшерлемелердің неғұрлым тартымдылығы аясында қаражаттың валюталық салымдардан теңгелік салымдарға ауысуына, ондай-ақ салымшылардың қаражатты инвестициялау және жинақтау үшін қаржы құралдарының басқа түрлерін таңдауына байланысты болуы мүмкін.

Халықтың депозиттерінің құрылымында (резидент еместерді ескере отырып) 2023 жылғы шілденің қорытындылары бойынша теңгелік депозиттік базаның едәуір бөлігі мерзімсіз салымдарға⁴– 56,6% (2022 жылғы шілдеде–50,4%) тиесілі болды, жинақ салымдарының үлесі өткен жылмен салыстырғанда төмендеп, 9,7%-ды құрады (2022 жылғы шілдеде–10,2%), олардың жылдық өсімі 32,4%. Теңгедегі мерзімсіз салымдар бойынша өсім ж/ж 56,9%-ды құрады.

Депозиттерді долларландыру. 2023 жылы депозиттерді долларсыздандыру үрдісі жалғасты, шілденің қорытындысы бойынша 25,6%, (2022 жылғы шілдеде - 35,4%) болды (23-график).

Заңды тұлғалардың салымдарын долларландыру бір жыл ішінде 2022 жылғы шілдедегі 37,4%-дан 2023 жылғы шілдедегі 27,1%-ға дейін, жеке тұлғалардың салымдарын долларландыру 33,2%-дан 24,4%-ға дейін төмендеді (23-график). Долларсыздандыру теңгедегі салымдар бойынша жоғары мөлшерлемелер және шетел валютасындағы төмен мөлшерлемелер аясында орын алды. Долларландырудың төмендеуі жаңа теңгелік салымдардың нетто-әкелінуімен де, валюталық салымдардың нетто-әкетілінуімен де қатар жүргенін айта кету керек (24-график).

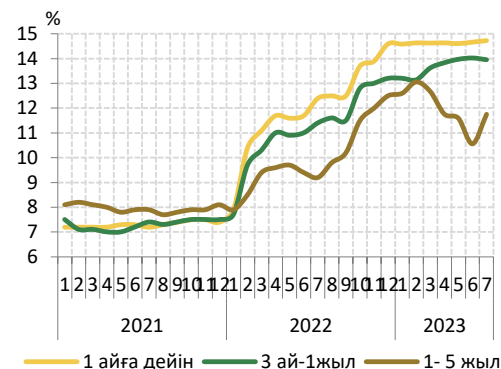
Жеке тұлғалардың салымдарын долларландыру (резидент еместерді ескере отырып) сомалар бөлінісінде барлық сегменттер бойынша төмендеді.

⁴ҚДКБҚ әдістемесі бойынша жеке тұлғалардың депозиттері бойынша ең жоғары ставкаларды анықтау және белгілеу

Депозиттер бойынша ставкалар. 2023 жылы базалық мөлшерлеменің өзгермеуі аясында заңды тұлғалардың депозиттері бойынша сыйақының қысқа мерзімді нарықтық мөлшерлемелері 2023 жылғы шілдеде іс жүзінде өзгерген жоқ, ұзақ мерзімді салымдар бойынша мөлшерлемелер көп бағытты динамиканы көрсетті. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер аздап өсті.

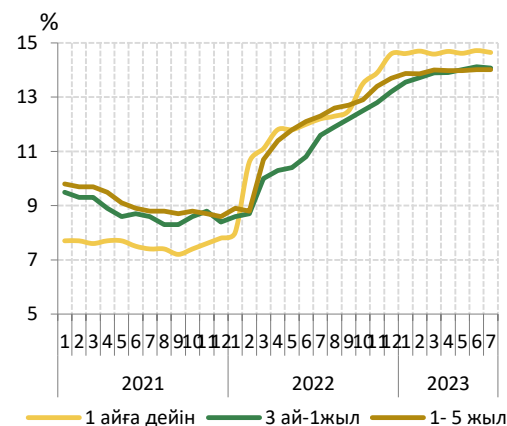
Мәселен, тартылатын салымдардағы негізгі үлесті алатын (заңды тұлғалардың барлық мерзімді теңгелік салымдарының 86,0%-ы) заңды тұлғалардың 1 айға дейінгі мерзімге теңгедегі салымдары бойынша ставкалар жыл басынан бері іс жүзінде бұрынғы деңгейде сақталып, шілдеде 14,7%-ды (2022 жылғы шілдеде-12,4%) құрады. 3 айдан 1 жылға дейінгі мерзіммен депозиттер бойынша мөлшерлемелер (үлесі-11,2%) 2022 жылғы шілдедегі 11,4% - дан 2023 жылғы шілдедегі 14,0%-ға дейін ұлғайды. 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзіммен ұзақ мерзімді салымдар бойынша мөлшерлемелер (үлесі-0,4%) бір жыл ішінде 9,2%-дан 11,8%-ға дейін өсті (25-гарфик). Жеке тұлғалардың мерзімді салымдары бойынша мөлшерлемелер сондай-ақ ж/ж-ның өсуін көрсетті: қысқа мерзімді теңгелік салымдар бойынша 1 айға дейін (жеке тұлғалардың барлық мерзімді теңгелік салымдарының үлесі-16,3%) 2022 жылғы шілдедегі 12,2%-дан 2023 жылғы шілдедегі 14,7%-ға дейін өсті. 3 айдан 1 жылға дейінгі салымдар бойынша мөлшерлемелер (үлесі-31,5%) 11,6%-дан 14,1%-ға дейін өсті, 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзіммен салымдар бойынша (үлесі-48,2%) 12,3%-дан 14,0%-ға дейін өсті (26-график).

25-график. Заңды тұлғалардың депозиттері бойынша мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

26-график. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер, %

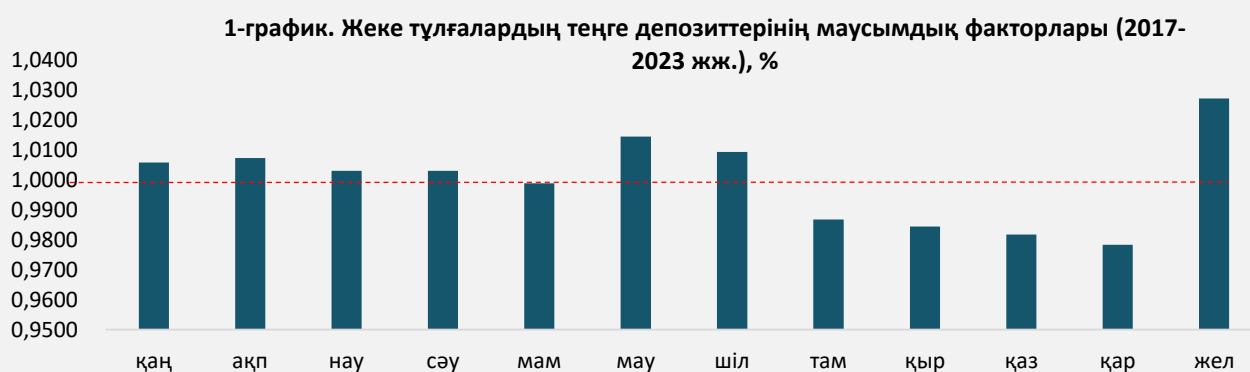
Дереккөзі: ҚРҰБ

2-бокс. Жеке тұлғалардың ұлттық валютадағы депозиттері динамикасының маусымды паттерндері

Халық депозиттерінің динамикасы көптеген факторлардың әсерінен қалыптасады – іскерлік белсенділік, жинақтау мінез-құлқы, пайыздық мөлшерлемелер мөлшері, айырбас бағамының өзгеруі, макроэкономикалық және саяси жағдай, монетарлы және фискалды саясат, депозиттерге кепілдік беру жүйесінің жұмыс істеуі, балама қаржы құралдарының қол жетімділігі және т. б.

Сонымен қатар, халықтың депозиттеріне маусымдық факторлар әсер етуі мүмкін. Салымдар әкелінуі жылдық бонустар мен сыйлықақыларды алу кезеңінде ұлғаюы және жазғы еңбек демалыстары кезеңінде, мереке кезеңдерінде, сондай-ақ жылыту немесе мектеп маусымының басталуына байланысты шығыстардың ұлғаюу кезеңдерінде азаюы мүмкін.

2017 жылдан 2023 жылға дейінгі кезеңде жеке тұлғалардың ұлттық валютадағы⁵ депозиттерінің динамикасы күнтізбелік жылдың соңында ең маңызды өсуді, сондай-ақ күзгі кезеңде төмендеумен екінші тоқсанның соңына қарай салымдардың ұлғаюын көрсете отырып, салымшылардың мінез-құлқында маусымдылықтың⁶ орын алатынын көрсетеді (1-график).

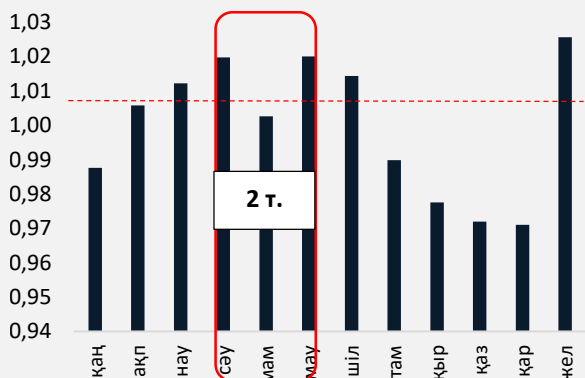

Дереккөзі: ҚРҰБ, Eviews бағдарламалық пакетінде есептелген

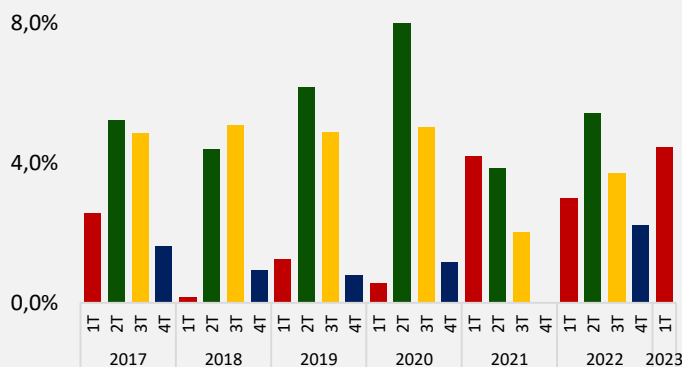
Салымдар сомасына қарай бөлінген жеке тұлғалар депозиттерінің құрылымында ең үлкен үлесті жаппай сегмент алады (салымдар сомасы 10 миллион теңгеге дейін), оған көлемі бойынша халық салымдарының жартысынан астамы (2023 жылғы маусымда 56%) тиесілі және салымшылардың жалпы мінез-құлқының динамикасынан кейін: маусымдық өсу шыңы екінші тоқсанға (сәуір, маусым) және желтоқсан келсе, төмендеу – жылдың басына және күзгі кезеңге (2-график) келеді. Желтоқсандағы маусымдық өсу желтоқсан мерекелерінде жылдық сыйлықақылар мен бонустарды төлеумен байланысты болуы мүмкін. Тарихи тұрғыдан алғанда, жылдың соңғы айындағы номиналды жалақы индексі қалған айлармен салыстырғанда орташа есеппен жоғары. Бұл соңғы күнтізбелік айда халықтың салымдарының өсуіне әсер етуі мүмкін. Күзгі кезеңде депозиттердің төмендеуі оқу жылының басталуына байланысты шығындардың өсуіне, сондай-ақ коммуналдық және тұрғын үй қызметтеріне шығындардың өсуіне байланысты болады.

Екінші тоқсанда жаппай сектордағы депозиттердің ұлғаюуы халықтың жинақтау нормасының көрсеткішімен байланысты, ол сондай-ақ 2017 жылдан 2023 жылға дейінгі осы кезеңдегі ең жоғары мәнді көрсетеді (3-график), бұл жылыту маусымы аяқталғаннан кейінгі шығындардың төмендеуімен, жекелеген азық-түліктердің маусымдық арзандауымен және осы кезеңдегі жалақының өсуіне байланысты болуы мүмкін (орта есеппен 8% тоқ /тоқ).

2-график. Бұқаралық сегменттегі депозиттердің маусымдылығы (2017-2023 жж.), %

3-график. Тоқсан бойынша халықтың жинақ нормасы (с 2017-2023 жж.), %

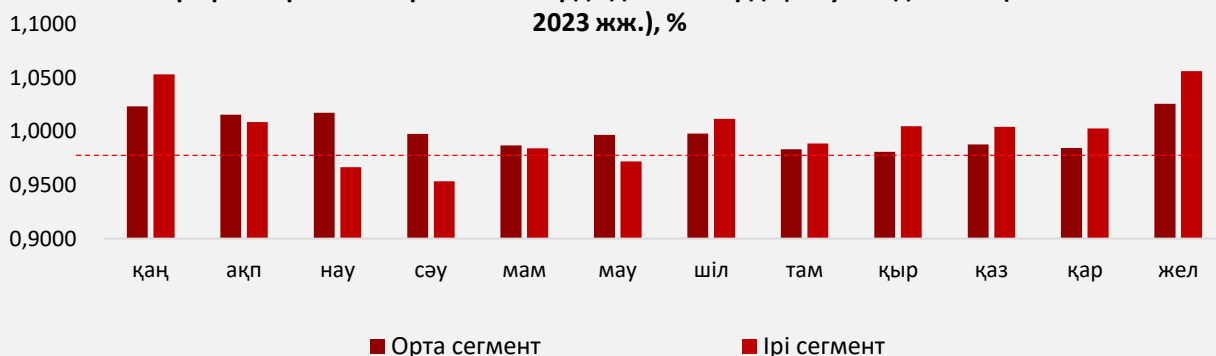
Дереккөзі: ҚРҰБ, маусымды фактор Eviews есептелген

Дереккөзі: ҰСБ (халықтың барлық ақшалай табысынан жинақтаулардың үлесі)

Салымшылардың орташа сегментінде (салым сомасы 10 млн теңгеден 50 млн теңгеге дейін) маусымдық өсу шыңы желтоқсанға да келеді, одан кейін жаппай сегментпен салыстырғанда байқалмайтын, қаңтардан мамырға дейін төмендейді. Әрі қарай, жазғы кезеңнің басында өсу және күз айларында төмендеу байқалады (4-график). Сонымен қатар, жаппай сегментпен салыстырғанда, маусымдық факторларды визуалды талдауға сүйене отырып, орта сегменттегі депозиттердің маусымдылығы айқын білінбейді. Бұл, бәлкім, салымшылардың осы санатындағы жинақ мінез-құлқының маусымдық факторларға тәуелділігін аздап көрсетеді (жеке тұлғалардың депозиттерінің жалпыкөлемінен орта сегменттің үлесі 2023 жылғы маусымда 27,6% -ды құрады).

Депозиттердің маусымдық паттерндері ірі салымшыларда (салымдардың мөлшері 50 млн теңгеден басталатын және жеке тұлғалардың барлық салымының үлестерінің 20%-нан аз) біршама ерекшеленеді (4-кесте). Көктем айларында олардың маусымдық төмендеуі байқалады, ал жазда айқын маусымдық үлгіні атап өту қиын. Күз және қыс кезеңдерінде салымдар көлемі өседі, ал өсу шыңы желтоқсанға келеді (қаңтар айына жаппай сегмент бойынша депозиттердің маусымдық төмендеуі тән). Сондай-ақ, салымшылардың бұл сегменті айтарлықтай құбылмалылықпен сипатталады: басқа сегменттермен салыстырғанда желтоқсандағы барынша жоғары мәннен сәуірдегі барынша төмен деңгейге дейін күшті ауытқулар байқалады. Ірі сектордағы маусымдық айырмашылықтар салымшылардың аздығына және жеке мінез-құлық сипаттамаларына байланысты болуы мүмкін. Осы сектордағы шоттар саны жаппай сегменттегі 112 млн салыстырғанда 12 мыңды құрайды, тиісінше, ең ірі салымшылардың аз санының салымдарын алуы/толықтыру осы сегменттегі қорытынды өзгерістерге әсер етуі мүмкін. Сірә, алынған маусымдық нәтижелерге басқа факторлар әсер етуі мүмкін: әр түрлі әлеуетті қаражат салымы, айырбастау бағамының өзгеруі, жеке қызмет көрсету шарттары, банкке деген адалдық.

4-график. Орта және ірі сегменттерде депозиттердің маусымдылығы (2017-2023 жж.), %

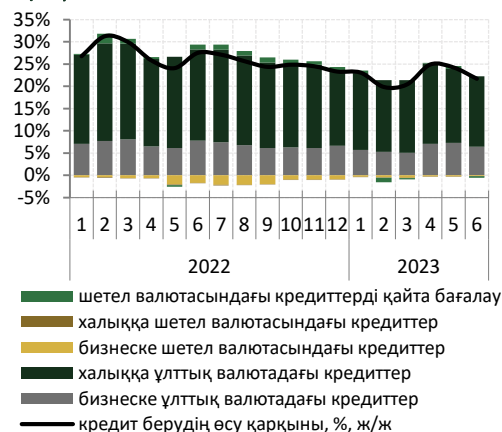

Дереккөзі: ҚРҰБ, маусымды фактор Eviews есептелген

Осылайша, жалпы алғанда, жеке тұлғалардың ұлттық валютадағы салымдарының динамикасы жылдың әртүрлі кезеңдерінде маусымға байланысты. Салымшылардың барлық санаттары бойынша желтоқсан айында салымдардың ең жоғары өсуі байқалады. Ұлттық валютадағы салымдар үлесінің жартысынан астамы жаппай сегментте шоғырланған және соның салдарынан халықтың ұлттық валютадағы жалпы депозиттері бойынша динамиканы көбірек көрсетеді. Жыл мезгіліне байланысты ірі салымшылар арасындағы мінез-құлықтың өзгеруі анық емес, бұл шоттардың салыстырмалы түрде аз болуына және салымдардың көлеміне байланысты болуы мүмкін (салымдардың жалпы үлесі халықтың теңгедегі барлық депозиттерінің 5-тен бірін құрайды). Олардың салымдары, әдетте, салымшылардың маусымдық шығыстарының өзгеруіне байланысты емес, өйткені салымшылардың осы санатының кірістері шығындардың өсуіне әкелетін мерзімді оқиғалар туындаған жағдайда өз жинақтарын алмауға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, қарастырылып отырған кезең ішінде 2017-2023 жылдардан бастап жеке тұлғалардың депозиттерінің динамикасына ірі күтпеген өзгерістер: 2020-2021 жылдардағы пандемия, 2021-2022 жылдары зейнетақы активтерін пайдалану мүмкіндігі, 2022 жылғы геосаяси фактор, 2022-2023 жылдары теңгелік салымдарды қорғау бағдарламасын енгізу әсер еткенін атап өткен жөн. Бұл оқиғалар маусымдық факторлардың нәтижелеріне де әсер етуі мүмкін. Сонымен, егер пандемияға дейінгі кезеңде халықтың депозиттерінің едәуір өсуі негізінен сәуірден шілдеге дейін және желтоқсанда байқалса, онда 2020 жылдың наурыз айынан бастап салымшылар жазғы кезеңде өз жинақтарын көбірек көбейтуді жөн көрді. Қарастырылған екі кезең күзгі кезеңде үнемдеудің төмендеуімен және жыл соңында айтарлықтай өсумен сипатталады. Сондай-ақ, пандемияға дейінгі кезеңдерде сақтауға қарағанда пандемиядан кейінгі кезеңде күнтізбелік жылдың басында жарналардың күрт төмендеуі де айырмашылық болып табылады.

27-график. ЕДБ-ден экономикаға берілетін кредиттер (қалдық), ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

2.7. Кредит нарығы

ЕДБ экономикасын кредиттеудің өсу қарқыны 2023 жылдың екінші тоқсанында халық пен бизнесті кредиттеудің өсуін жеделдету есебінен өсті.

Халыққа берілген несие жалпы несиелеудің өсуіне негізгі үлесті қосты. Халыққа берілетін кредиттер құрылымында жоғары инфляциялық күтулер мен бөліп-бөліп төлеудің кең таралуы жағдайында тұтынушылық кредиттеудің өсуінің жеделдеуі байқалады. Сонымен қатар, тұрғын үй нарығындағы сұраныстың төмендеуі және ағымдағы ақша-кредит жағдайлары аясында ипотекалық кредиттеудің баяулауын көрсетеді.

Бизнеске кредит беру жеке және шағын кәсіпкерлік субъектілеріне кредит беруді жандандыру есебінен өсті. Экономикалық қызмет түрлері бойынша кредиттеудің өсуі байланыс пен құрылыстан басқа барлық салада тіркелді.

Екінші тоқсанның қорытындысы бойынша тұтынушылық кредиттеу мен бизнесті кредит берудің бағашарттары айтарлықтай өзгерген жоқ, ипотекалық несие – біршама қатаңдады.

Экономикаға кредиттердің жылдық өсуі (қалдық) наурыздағы 20,4%-дан маусымдағы 21,7%-ға дейін жеделдеді (27-график). Баяулауға қарамастан, кредиттеудің жалпы көлемінің өсуіне негізгі үлесін халыққа берілген кредит құрады. Шағын кәсіпкерлікті несиелендірудің өсуіне байланысты бизнеске кредит беру кредиттеудің жалпы көлемінің ұлғаюына айтарлықтай үлес қосты.

Халыққа берілетін кредит .

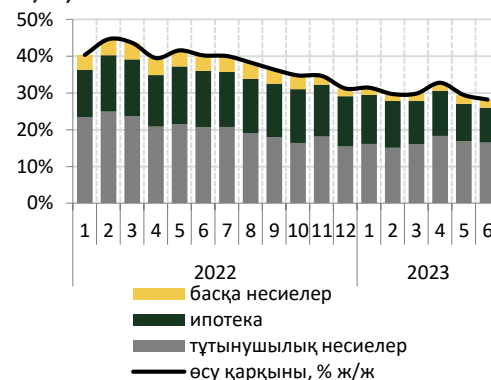
Халыққа берілген кредиттердің өсуі жылдық мәнде наурыз айында 29,9%–дан маусым айында 28,2%-ға дейін, негізінен ипотека өсімінің 35,1%-дан 27,7%-ға дейін төмендеуі есебінен баяулады (28-график). 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында берілген жаңа ипотекалық кредиттердің көлемі 20,4%-ға төмендеді (29-график).

Ипотекалық кредиттеудің өсу қарқыны ағымдағы жылдың басынан бастап қолданыстағы «7-20-25» бағдарламасы бойынша лимиттер, тұрғын үй жылжымайтын мүлік нарығындағы сұраныстың төмендеуі, сондай-ақ ағымдағы ақша-кредит шарттары аясында баяулады. Бұл ретте ипотекалық кредиттер бойынша мөлшерлемелер құрылыс салушылар мен ЕДБ бірлескен әріптестік бағдарламаларын жүргізу аясында наурыз айында 11,0%-дан маусым айында 10,6%-ға дейін төмендеді (30-график).

Тұтынушылық кредиттеудің өсуі наурыздағы 26,9%-дан маусымдағы 28,0%-ға дейін жеделдеді. Бұрынғыдай жоғары өсуді сақтаудың негізгі факторлары бөліп төлеудің кең таралуы және жоғары инфляциялық күтулер болды.

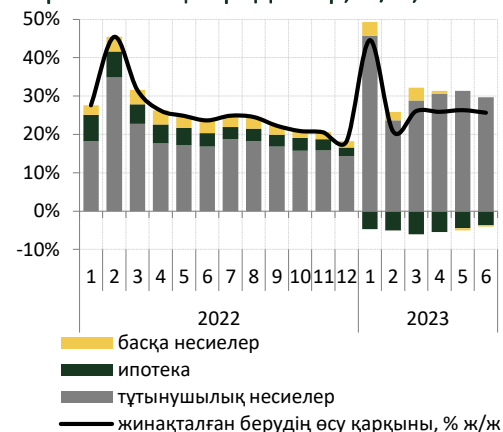
2023 жылғы наурызбен салыстырғанда теңгемен жаңа тұтынушылық кредиттер бойынша орташа өлшенген мөлшерлеменің (бөліп төлеу мөлшерлемелерін ескере отырып) маусымдағы 18,7%–дан 19,4%-ға дейін аздап өсуі байқалды. Сонымен қатар, тұтынушылық кредиттеу мөлшерлемелерінде маусымдық, банктердің маркетингтік акцияларына байланысты шілде, қараша айларында және мемлекеттік мерекелер болатын айларда төмен мөлшерлеме байқалады. Жекелеген айлардағы мөлшерлемелердің төмендеуі тұтынушылық кредиттердің жалпы көлеміндегі бөліп төлеу үлесінің артуына байланысты (30-график).

28-график. ЕДБ-ден халыққа берілетін кредиттер (қалдық), ж/ж, %

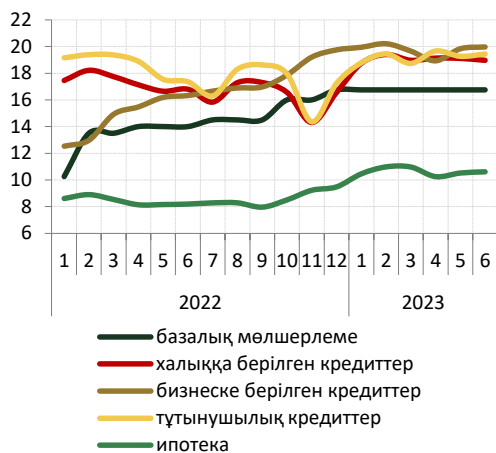
Дереккөзі: ҚРҰБ

29-график. ЕДБ-ден халыққа берілген жаңа кредиттер, ж/ж, %

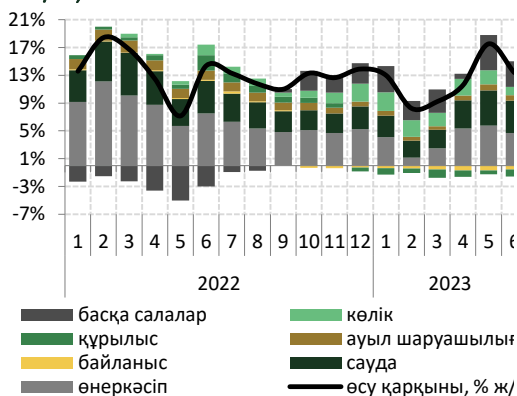
Дереккөзі: ҚРҰБ

30-график. Ұлттық валютадағы кредиттер мөлшерлемелер, бойынша

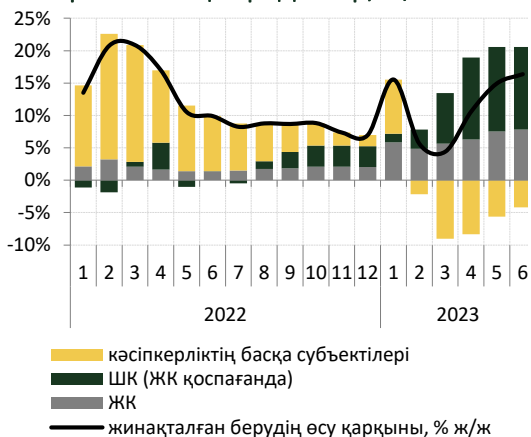
Дереккөзі: ҚРҰБ

31-график. ЕДБ-ден бизнеске берілетін кредиттер (қалдық), ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

32-график. ЕДБ-ден бизнеске берілген жаңа кредиттер, ж/ж %

Дереккөзі: ҚРҰБ

Бизнеске берілетін кредит. Бизнесі кредиттеудің жылдық өсуі (қалдық) наурыздағы 9,2%-дан маусымдағы 13,4% - ға дейін жеделдеді (31-график). Өсім байланыс (-23,1%) және құрылыстан (- 13,4%) басқа барлық негізгі салаларда тіркелді. Бизнесі кредиттеудің негізгі үлесін құрайтын өнеркәсіп пен сауданы кредиттеу бір жыл ішінде сәйкесінше 14,9% және 19,7% өсті.

Бизнес субъектілерін кредиттеудің өсу қарқыны ең алдымен шағын кәсіпкерлікті кредиттеу есебінен екі таңбалы деңгейде қалуды жалғастырды. Шағын бизнеске (ДК қоспағанда) және жеке кәсіпкерлерге жаңа кредиттер беру 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында тиісінше ж/ж 52,6% және 124,7% - ға ұлғайды (32-график).

Орта кәсіпкерлік субъектілері бойынша сол кезеңде жаңа кредиттер беру 17,4%-ға өсті, бұл ретте ірі кәсіпкерлікке беру 11,7%-ға төмендеді.

Шағын және орта бизнес кредиттері бойынша орташа өлшенген мөлшерлемелер іс жүзінде өзгерген жоқ – наурыздағы 20,9%-дан маусымдағы 21,4%-ға дейін шамалы өсім және тиісінше 18,9%-дан 18,4%-ға дейін төмендеу байқалды. Ірі бизнес субъектілеріне берілген кредиттер бойынша орташа өлшенген мөлшерлеме наурыз айында 18,6%-дан маусым айында 18,9%-ға дейін аздап өсті.

Кеңейтілген ұғымдағы экономикаға кредиттер⁵ 2023 жылдың бірінші тоқсанында ж/ж 29,3 трлн теңге 18,7%-ға дейін ұлғайды. Осыған ұқсас кезеңде бизнеске кредиттер (бизнес мақсаттарына кредиттер алған қаржылық емес заңды тұлғалар мен ДҚ) 10,4%-ға, ал халыққа кредиттер 28,1%-ға өсті. Банк секторының кредиттері 2023 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша ж/ж 18,7%-ға өсті, бұл ретте Қазақстанның Даму банкінің кредиттері 10,7%-ға төмендеді, ал ЕДБ кредиттері 21,7%-ға ұлғайды.

⁵ <https://nationalbank.kz/ru/news/kredity-ekonomike-v-rasshirennom-opredelenii/rubrics/2002>

03

МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

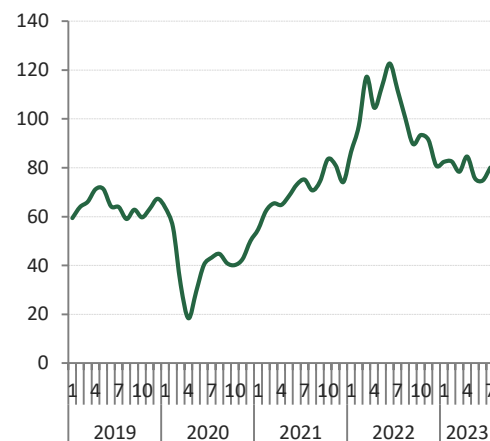
3.1. Сыртқы сектор

Өткен «2023 жылғы мамыр» болжамды раундының соңынан бастап Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасы құбылмалылығының жоғарылауымен сипатталды. 2023 жылғы мамыр-маусым айларында Қытайдың пандемиядан әлсіз қалпына келуі және жоғары пайыздық мөлшерлемелерге байланысты жаһандық сұраныстың төмендеу тәуекелдерінің жоғарылауы жағдайында баға белгілеулерінің төмендеуі байқалды. Сонымен қатар, 2023 жылғы шілдеден бастап мұнай нарығындағы жағдай жақсарды. Мұнайдың әлемдік бағасының өсуіне Сауд Арабиясы мен Ресей тарапынан өндірістің қысқаруына байланысты ұсыныстың төмендеуі, сондай-ақ АҚШ-тағы тұтынушылық инфляцияның одан әрі баяулауы және ФРЖ саясатын жеңілдету бойынша күтулердің артуы аясында 2022 жылғы сәуірден бастап алғаш рет АҚШ доллары индексінің күрт төмендеуі ықпал етті (33-график).

2023 жылғы екінші тоқсанда жыл басынан бері өнеркәсіптегі жаһандық іскерлік белсенділіктің баяулауы жалғасты. Негізгі себептердің бірі ЕО елдеріндегі жаңа тапсырыстардың қысқаруы болды. Сонымен, Италияда, Францияда, Германияда жыл басынан бері Manufacturing PMI индексінің тиісінше 8,3%, 8,3% және 17,6%-ға төмендеуі байқалды. Ең үлкен құлдырау машиналар мен электр энергиясын өндіру секторында байқалды. Сонымен қатар, ағымдағы жылдың басынан бері ұзақ өсуден кейін жаһандық сервистік белсенділік көрсеткіші 2023 жылғы мамырдағы 55,4-тен маусымда 54,0-ге дейін төмендегенін атап өткен жөн. Белсенділіктің баяулауы негізінен орталық банктердің қатаң монетарлық саясатының жалғасуымен байланысты, бұл кредиттердің қымбаттауына, тұтынушылық белсенділіктің төмендеуіне және кәсіпкерлердің даму перспективаларына деген сенімсіздігіне әкелді (34-график).

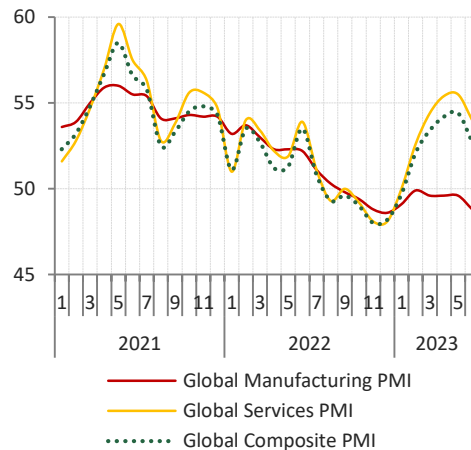
2023 жылғы екінші тоқсанда жаһандық инфляциялық қысым төмендей берді. Негізгі факторлар энергия мен азық-түлік бағасының баяулауы, сондай-ақ жеткізу тізбегіндегі жағдайдың айтарлықтай жақсаруы және контейнерлік тасымалдау бағасының төмендеуі болды (35-график). Алайда, базалық инфляцияның баяулауы баяу қарқынмен жүреді, ал кейбір елдерде ол жеделдеуді жалғастыруда (36-график).

33-график. Brent маркалы мұнай бағасының динамикасы, \$/баррель

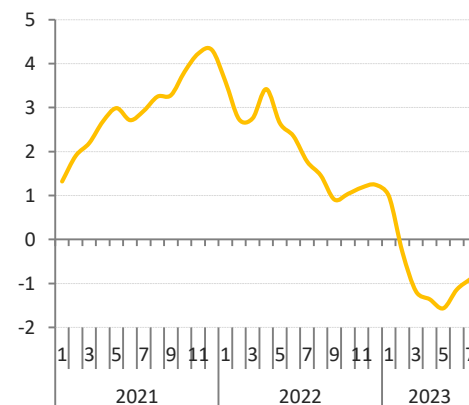
Дереккөзі: EIA

34-график. Жаһандық іскерлік белсенділік

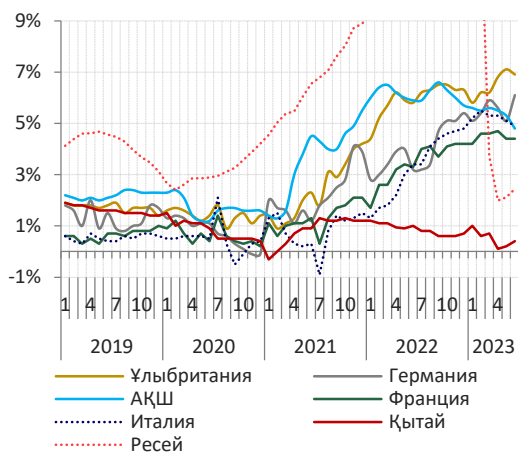
Дереккөзі: PMI by S&P Global

35-график. Жаһандық жеткізу тізбегінің қысым индексі (GSCI)

Дереккөзі: Federal Reserve Bank of New York

36-график. Базалық инфляция динамикасы, ж/ж

Дереккөзі: Ұлттық статистика қызметтері

Базалық инфляцияның тұрақты динамикасы негізінен қызмет көрсету секторындағы бағаның өсуімен байланысты.

Қазақстанның сауда әріптес елдері экономикаларының дамуы 2023 жылғы екінші тоқсанда көп бағытты динамиканы көрсетті.

Қытай экономикасының өсу қарқыны жылжымайтын мүлік нарығындағы ұзаққа созылған дағдарыс пен тұтынушылық сұраныстың төмендеуі жағдайында баяулады. Ресейдегі экономикалық белсенділік құрылыс пен өнеркәсіптегі өндіріс көлемінің артуы аясында жеделдеді. Жоғары ішкі сұраныс бөлшек сауда мен инвестициялық белсенділіктің өсуіне әкелді.

ЕО-дағы экономикалық өсу сыртқы сұраныстың баяулауы аясында өнеркәсіптік сектордағы өндірістің қысқаруына байланысты баяулады. Сонымен қатар, ішкі сұраныс әлсіз болып тұр, бұл тұтынушылық көңіл-күйдің нашарлауына, сатып алу қабілетінің төмендеуіне және ақша-кредит саясатының қатаңдатылуына байланысты. Сонымен бірге пандемия кезінде қол жетімсіз болған қызметтерге сұраныстың қалпына келуіне байланысты, жоғары белсенділіктің сақталуын көрсететін қызмет көрсету секторы экономикаға қолдау көрсетеді.

Инфляциялық қысымның жоғарылауы аясында дамыған елдердегі орталық банктер монетарлық саясатты қатаңдатуды жалғастырды. АҚШ ФРЖ базалық мөлшерлемені 2023 жылғы шілдеде 5.25-5.5%-ға дейін 25 базистік тармаққа көтерді. Өз кезегінде ЕОБ базалық мөлшерлемені 2023 жылғы маусымда және шілдеде 25 базистік тармаққа көтерді.

3-бокс. Ресейдің Астық мәмілесінен шығуының Қазақстан үшін ықтимал салдары

Астық мәмілесі Украина астығын Одесса, Қара теңіз және Оңтүстік порттарынан кедергісіз әкету, сондай-ақ Ресейдің ауылшаруашылық өнімдері мен тыңайтқыштарын әлемдік нарықтарға экспорттауда қиындықтарды жою туралы келісім болды.

2022 жылғы шілдеде жасалған Астық мәмілесін жүзеге асыру 2022 жылдың жазында бидай мен жүгері бағасының әскери қақтығыс басталғанға дейінгі деңгейге дейін төмендеуіне ықпал етті (1-график).

1-график. Бидай мен жүгерінің әлемдік бағасының индексі, қаң.2000=100

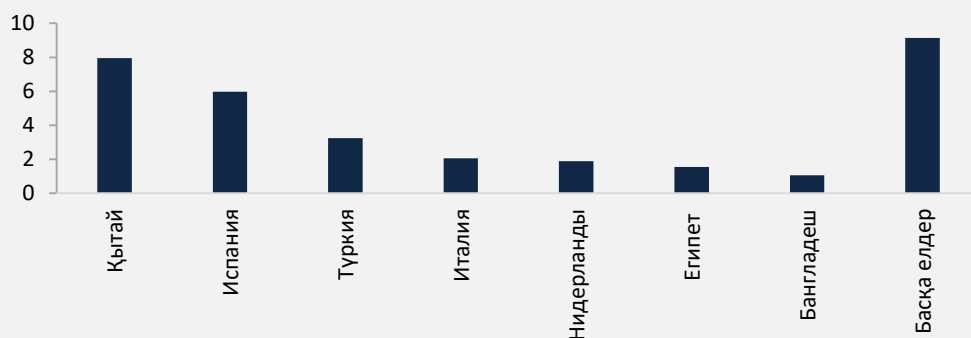

Дереккөзі: International Grains Council

Мәміле 2023 жылғы 18 шілдеде тоқтатылғаннан кейін бидай мен жүгерінің бағасы бір аптада (2023 жылғы 24 шілдедегі жағдай бойынша) сәйкесінше 7,5% және 11,3%-ға өсті. Алайда 2023 жылғы шілденің соңына қарай астық бағасы Астық мәмілесі қолданыста болған деңгейге дейін төмендеді және төмендей берді, бұл әлемдік астық нарығындағы жоғары ұсынысқа байланысты болды.

БҰҰ деректері бойынша, Астық мәмілесі қолданыста болған кезде 32,9 миллион тонна Украина астығы экспортталды, оның жартысы жүгері, төрттен бірінен көбі бидай болды. Негізгі алушылар Қытай, ЕО елдері, Түркия және Египет болды (2-график).

2-график. Елдер бойынша мәміле басталғаннан бері Қара теңіз порттарынан украин астығының экспорты, млн. тонна

Дереккөзі: ТАСС-Досье, БҰҰ

Украинаның Қара теңіз порттарына қол жетімділігі болмаған жағдайда ауылшаруашылық өнімдерін экспорттаудың балама жолдарын іздеу қажеттілігі артады. Олардың ішінде Дунай өзенінде, құрлықта автомобиль және теміржол көлігімен астық тасымалдауды атап өтуге болады. Алайда балама маршруттарға көшуде бірқатар логистикалық мәселелер бар, атап айтқанда, бұрынғы жолдардың аз жұмыс істеуі, Еуропадағы құрғақ ауа-райының салдарынан Дунайдағы су деңгейінің төмендігі, тасымалдау шығындарының жоғарылауы. Сонымен қатар, Ресей әскери күштерінің ықтимал шабуылдарымен және Шығыс Еуропа фермерлерінің оларға үлкен көлемде⁶ жеткізілетін Украина астығына бойкотымен байланысты тәуекелдер бар.

⁶Deutsche Bank «Ukraine: Charting the path forward» баяндамасы

Осылайша, логистикалық проблемаларға байланысты Украина астығы белгісіз уақытқа әлемдік нарықтан ішінара шеттетіледі. БҰҰ ФАО деректері бойынша, 2021 жылы Украинаға әлемдік бидай нарығының 10%-ы және жүгері нарығының 16%-ы тиесілі болды. Сонымен қатар, қалған экспорттаушы елдерде жақсы өнім алуға байланысты астық нарықтарындағы жоғары ұсыныс астықтың әлемдік бағасына тежегіш әсер етеді. Алайда, ХВҚ Астық мәмілесінің тоқтатылуына байланысты астық бағасы 10-15%-ға⁷ өсуі мүмкін деп есептейді.

Қара теңіз халықаралық көлік дәлізі жабылған жағдайда, Ресей астығының экспорты «Солтүстік-Оңтүстік»⁸ балама бағыты арқылы Санкт-Петербург, Астрахань, Каспий теңізі аймағы, Иран бағытына және одан әрі түпкілікті мақсатына байланысты Үндістанға не Парсы шығанағы мен Солтүстік Африкаға бағытталуы мүмкін (1-сурет).

1-сурет. Ресейдің сауда маршруттары

Дереккөзі: Wikipedia

Қызыл сызық – «Солтүстік-Оңтүстік» бағыты

Жасыл сызық – Суэц каналы арқылы өтетін дәстүрлі теңіз жолы

Ресей үшін «Солтүстік-Оңтүстік» маршрутының артықшылығы – санкция аймағынан алыс орналасу және жүктерді жеткізудің қысқа мерзімі (екі есе) (Санкт-Петербургтен Мумбайға жеткізу дәстүрлі теңіз жолы арқылы 30-45 күнді, Солтүстік-Оңтүстік бағыты бойынша 15-24 күнді алады). Бұл бағыт Ресейге өз астығын Қазақстан үшін дәстүрлі Орталық Азия мен Ауғанстан нарықтарына экспорттауға мүмкіндік беріп, бәсекеге қабілетті бағамен ұсынысты едәуір арттыра алады.

Соңғы жылдары Қазақстанның бидай нарығы Ресей бидайының «сұр» импортынан шығынға ұшырағанын атап өту қажет. Ресейден әкелінген бидай транзиттік тарифті және басқа да салықтарды төлемей Орталық Азия мен Ауғанстанға Қазақстанның астығы түрінде экспортталады. Биылғы жылдың 10 сәуірінен бастап 6 ай мерзімге автомобиль көлігімен астық әкелуге тыйым салынғанына қарамастан, отандық өндірушілердің деректері бойынша жеткізу жалғасуда. Қазақстанның астық ұйымдарының деректері бойынша Ресейден астықтың контрабандалық импортының көлемі жылына 1,5-2 млн тоннаға жетуі мүмкін, бұл құндық мәнде⁹ 500 млн АҚШ долларына тең. Алайда 2022 жылы Ресейдегі астықтың рекордтық өнімділігін (157 млн тонна астық¹⁰) және жаңа ауылшаруашылық жылында ауыспалы қорлардың едәуір көлемін ескере отырып, 2023 жылы «транзиттік» Ресей астығының көлемі едәуір жоғары болуы мүмкін.

⁷<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-07-25/imf-sees-grain-prices-rising-up-to-15-from-black-sea-deal-pause#xj4y7vzkg>

⁸ <https://eabr.org/analytics/special-reports/mezhdunarodnyy-transportnyy-koridor-sever-yug-sozdanie-transportnogo-karkasa-evrazii/>

⁹ <https://www.gov.kz/memleket/entities/moa/press/news/details/535700?lang=ru>

¹⁰ Ресей Федерациясының Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректері бойынша

Дәстүрлі түрде Қазақстаннан бидайдың негізгі экспорты (жалпы экспорттың 70%-дан астамы) Сарыағаш станциясы арқылы (Түркістан облысы) оңтүстік бағытта, оның ішінде Өзбекстан, Тәжікстан және Ауғанстанға өтеді. Алайда бұл нарықта монополия пайда болды. Сатып алушылар қазақстандық экспорт бағыттарының төмен әртараптандырылуын біле отырып, төлемдердің саны, сапасы, бағасы және кейінге қалдырылуы бойынша өз шарттарын қояды. Украина жақтан астық жеткізілімінің төмендеуі Қазақстан үшін бидай экспортының географиясын кеңейтуге, атап айтқанда бидай жеткізілімін дәстүрлі нарықтардан Қытайға, Түркияға және ЕО елдеріне қайта бағыттауға мүмкіндік туғызады. Әлемдік астық бағасының күтілетін өсуімен қатар жеткізілімдердің ұлғаюы қазақстандық өндірушілердің әлеуетіне жағымды әсер етеді.

2023 жылғы сәуірде Достық-Алашанькоу станцияларының түйіскен жеріндегі терминал арқылы астық тасымалдау бағыты іске қосылды, оның өткізу қабілеті жылына¹¹ 2,5 млн тонна, бидайдың орташа жалпы экспорты жылына 6 млн тоннаға жуық. Бұдан басқа өтімділігі ұқсас Алтынкөл-Қорғас қосымша астық терминалын салу жоспарлануда. Астық мәмілесінің қолданысы кезеңінде Қытай Украинадан қазақстандық астықпен алмастыруға болатын 8 млн тонна астық импорттады. Бұл ретте, Қытай бағыты әлемдік баға белгілеулер негізінде ауыл шаруашылығы өнімдерінің бағасын қалыптастыруға байланысты анағұрлым тиімді болып табылады.

Логистикалық шығыстар тұрғысынан онша тартымды емес тағы бір ықтимал бағыт – астықты Түркия мен ЕО елдеріне экспорттау. Бұл елдер Украинадан бидайдың белсенді импорттаушылары және ұнның ең ірі экспорттаушыларының бірі болып табылатынын айта кету керек.

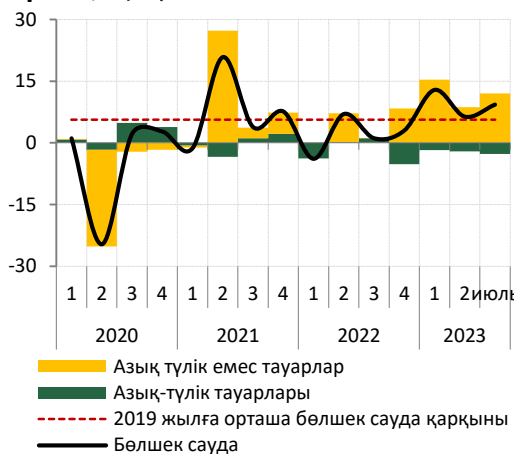
Осы бағыттағы астық экспорты Ақтау, Баку, Тбилиси, Түркия порты арқылы өтетін Транскаспий халықаралық көлік бағыты арқылы және одан әрі Еуропаға мүмкін болады. Бұл маршруттың кемшілігі – жүктерді жеткізу уақытының ұзақ және сәйкесінше тасымалдау шығынының жоғары болуы.

Астық мәмілесінің тоқтатылуы майлы дақылдардың әлемдік нарығына да әсер етті. БҰҰ ФАО деректері бойынша, Украинаның жеткізіліміне қатысты белгісіздік жағдайында күнбағыс майының бағасы 2023 жылғы шілдеде 15%-ға (а/а) өсті. 2021 жылдың қорытындысы бойынша Украина күнбағыс майының әлемдік экспортының 40%-дан астамын құрады.

Бұл өсу негізінен Қытай мен Орталық Азияға экспорттайтын отандық өндірушілер үшін қолайлы. Сонымен қатар, әлемдік баға өсуінің ішкі бағаларға ауысу тәуекелі бар. 2023 жылғы қаңтар-маусымда ішкі нарықта күнбағыс майы импортының өткізу үлесі 14,7%-ды құрайды. Күнбағыс майының ішкі бағасы алдыңғы айлардағы әлемдік бағалардың төмендеуі, күнбағыс тұқымдары мен олардың елеулі қорларына экспорттық баж салығын енгізу аясында 2023 жылғы ақпаннан бастап 12%-ға төмендеді (2023 жылғы шілдеде 4,7%-ға ж/ж төмендеді). Осылайша ішкі бағалар әлемдік бағадан кейін өсе бастайды.

¹¹ <https://eldala.kz/intervyu/15206-kitay-gotovitsya-pokupat-5-mln-tonn-kazahstanskoy-pshenicy-v-god>

37-график. Бөлшек тауар айналымының динамикасы және оның құрамдас бөлігінің үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар
 Азық-түлік тауарлары
 Бөлшек тауар айналымы 2019 жылға орташа есеппен
 Бөлшек тауар айналымы

3.2. Ішкі экономиканың дамуы

ҚР СЖРА ҰСБ-ның деректері бойынша 2023 жылғы бірінші тоқсанда түпкілікті тұтынудың барлық құрауыштарының өсуі тіркелді, бұл орнықты ішкі сұраныстың, оның ішінде үй шаруашылықтарының сұранысының сақталуын көрсетеді. 2023 жылғы екінші тоқсанда тұтынушылық сұраныстың осы динамикасының сақталуы бөлшек сауда айналымының, ақылы қызметтердің және халық карталары бойынша операциялардың динамикасымен расталады.

Үй шаруашылықтарының номиналды шығыстарының жартысынан көбін азық-түлік шығыны құрайды. Жоғары сұраныс аясында ақылы қызметтерге шығыстар қалпына келтірілуде. Сақталып отырған тұтынушылық кредит беру жағдайында кредиттерді өтеу шығыстары аздап өсті. Үй шаруашылығының барлық аталған шығыс баптарының ұлғаюы азық-түлікке жатпайтын тауарлардың номиналды шығыстарының үлесінің аздап төмендеуіне әкелді.

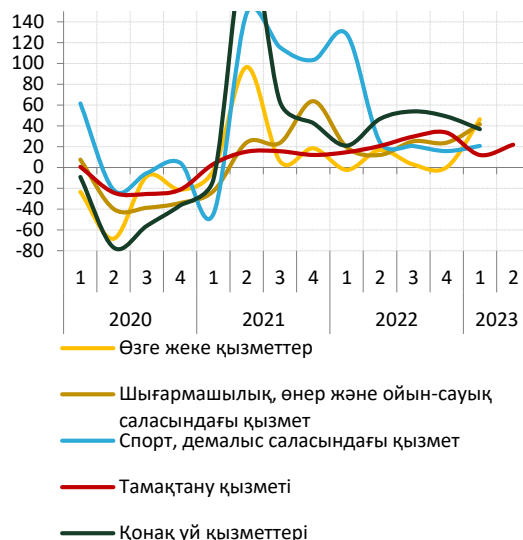
Биылғы жылы бөлшек тауар айналымының динамикасында әлі де құбылмалылық байқалуда, алайда алдыңғы кезеңдермен салыстырғанда жылдық өсу қарқыны 2019 жылғы орташа деңгейден жоғары болды (37-график). 2021 жылдан бастап бөлшек сауданың өсуінің негізгі драйвері азық-түлікке жатпайтын тауарлардың айналымы болып қала береді. Азық-түлікке жатпайтын тауарларға деген жоғары сұраныс 2023 жылғы екінші тоқсанның қорытындысы бойынша 40%-дан ж/ж астам өскен азық-түлікке жатпайтын импорттың ұқсас динамикасымен расталады. ҚР СЖРА ҰСБ-ның деректері бойынша автомобильдер, мотор отыны және электр тұрмыстық тауарларды сататын кәсіпорындар бойынша сауданың айтарлықтай өсуі байқалды. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың бөлшек саудасының мұндай кеңеюі жоғары тұтынушылық кредиттеумен, Ресей азаматтарының сұранысымен, жекелеген банктер ұсынатын тауарларды ұзақ мерзімге бөліп төлеу мүмкіндігімен сатып алу, сондай-ақ әртүрлі онлайн сауда алаңдарының дамуымен жалғасуда.

Сонымен қатар, 2020 жылдан кейінгі азық-түлік айналымының динамикасы тұрақсыз болып қала береді. 2022 жылдың соңынан бастап азық-түлік бөлшек сауданың құлдырауы байқалды. Азық-түлік тауар айналымының қазіргі теріс динамикасы азық-түлік өнімдерінің ішкі өндірісі мен импортының тұрақты өсуімен қатар жүреді, бұл бөлшек азық-түлік саудасының бір бөлігін қоғамдық тамақтандыру қызметтерімен алмастыруды көрсетуі мүмкін. 2019 жылдың бірінші тоқсанымен салыстырғанда биылғы жылғы бірінші тоқсанда қала халқының кафе/бар/мейрамхана (КаБаРе) қызметтеріне жұмсаған шығыстарының үлесі, сондай-ақ ауыл халқының ақылы қызметтердегі «үйден тыс тамақтануға» жұмсаған шығындарының үлес салмағы аз өскені (3,6%-дан 4,7%-ға дейін) байқалды.

Азық-түлікпен және сусынмен қамтамасыз ету қызметтері, соның ішінде азық-түлік жеткізу қызметтері 2021 жылдан бері тұрақты өсуді (жылдық мәнде 10%-дан жоғары) көрсетеді. Ішкі туризмге сұраныстың артуы нәтижесінде тұру бойынша қызметтер (қонақ үй қызметтері) қайта жанданды және орнықты өсуде. Спорт, ойын-сауық, демалыс, шығармашылық саласындағы қызметтер, сондай-ақ шаштараздар, сұлулық салондары, химиялық тазалау қызметтері айтарлықтай динамиканы көрсетуде (38-график).

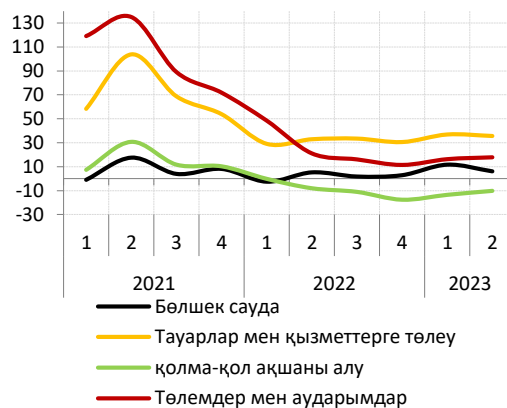
Бөлшек тауар айналымының динамикасы мен халық карталары бойынша операциялар арасында оң байланыс байқалады (2016 жылдан бастап бөлшек сауда айналымы мен қолма-қол ақшаны алудың жылдық өсу қарқыны арасындағы байланыс 0,68, тауарлар мен қызметтер бойынша төлем – 0,49, төлемдер мен аударымдар – 0,45 құрады). Карталар бойынша осы операциялардың нақты өсу қарқыны экономикада тұтынушылық сұраныстың белсенді іске асырылуын да көрсетеді. Халықтың төлем карточкалары бойынша тауарлар мен қызметтер үшін төлем көлемі айтарлықтай өсуде. Төлемдер мен аударымдардың көлемі 2020 жылы енгізілген карантин шектеулері мен онлайн банкингінің дамуы аясында тез өсе бастады. 2023 жылғы екінші тоқсанда жеке тұлғалардың карталары бойынша төлемдер мен аударымдардың өсу қарқыны баяулады, бірақ жылдық 15-18% деңгейінде жоғары болып қалды. Қолма-қол ақшасыз операциялардың өсуі жағдайында халықтың карталар бойынша қолма-қол ақшаны алу көлемі 2022 жылдан бастап теріс динамиканы көрсетеді (39-график).

38-график. Қызметтің НКИ, ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

39-график. Халықтың карталар бойынша операцияларының және бөлшек сауда айналымының жылдық өзгеруі нақты мәнде, %

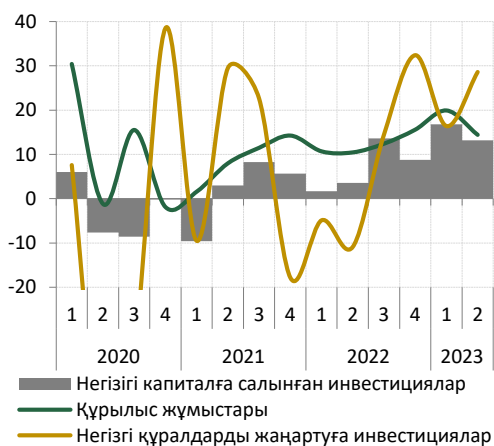
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ, ҚРҰБ есептеулері

40-график. Халықтың ақшалай кіріс көздері, нақты мәнде ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

41-график. Негізгі капиталға және құрауыштарға инвестициялар, ж/ж

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Инфляциялық процестердің біртіндеп баяулауы аясында халықтың нақты табысы 2023 жылдың екінші тоқсанында өсу аймағына өтті, бұл тұрақты сұраныстың сақталуына себеп болды. Нақты табыстың өсуін қалпына келтіруге жалақы қорының өсуін сәл жеделдету аясында нақты жалақыны оң аймаққа қайтару, сондай-ақ зейнеткерлік шығыстардың өсуін қалпына келтіру ықпал етті. Сонымен қатар, 2023 жылдың бірінші тоқсанында халықтың өзін-өзі жұмыспен қамтудан және кәсіпкерлік қызметтен түсетін табысының өсуі айтарлықтай жеделдеді (40-график).

Тұтынушылық сұраныспен қатар инвестициялық белсенділік орнықты динамикамен сипатталады. Инвестициялық сұраныстың артуы фирмалар тарапынан байқалады, сонымен бірге халықтың инвестициялық белсенділігі 2023 жылдың екінші тоқсанында аздап төмендеді.

2023 жылдың екінші тоқсанында негізгі капиталға салынған инвестициялар жылдық мәнде 13,2%-ға өсті. Құрылыс-монтаждау жұмыстары негізгі үлес қосуды жалғастыруда. Көптеген өңірлерде, әсіресе Атырау облысында және республикалық маңызы бар қалаларда құрылыс-монтаждау жұмыстарының өсуі байқалады. Бұл ретте, Атырау облысында ғимараттардың құрылысына, ал республикалық маңызы бар қалаларда – тұрғын үй құрылысына үлкен үлес салмағы тиесілі.

Биылғы жылы инвестициялардың өсуіне негізгі қорларды жаңартуға инвестициялар да үлес қосады. Машиналарға, жабдықтарға және көлік құралдарына қаржы жұмсалымы құрылыс жұмыстарымен салыстырғанда аймақтар бойынша біркелкі бөлінеді. Ағымдағы бағалардағы инвестициялардың ең көп өсуі Астана қаласында, Түркістан, Ақмола және Алматы облыстарында байқалды.

Басқа қызмет түрлерін, өңдеу өнеркәсібін және қаржылық/сақтандыру қызметін қоспағанда, экономиканың барлық дерлік салаларында инвестициялардың оң серпіні байқалды. Ауыл шаруашылығында ауыл шаруашылығы техникасы мен көлігін сатып алуға жоғары инвестициялар іске асырылуда, 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында инвестициялардың өсуі 22,1%-ды ж/ж құрады.

ТКШ-да реформалар жүргізу аясында электр энергиясымен, газбен, бумен және ыстық сумен жабдықтау және сумен жабдықтау салаларына инвестициялар өсу аймағына шықты (жылдық өсу тиісінше 39% және 41,2%). Әлеуметтік нысандардың құрылысы аясында білім беру мен денсаулық сақтау саласына инвестициялар ұлғаяды (тиісінше 21,5% және 50,9% ж/ж). Автомобиль және темір жолдарды реконструкциялау, көлік инфрақұрылымын жақсарту жағдайында көлік және қойма саласына инвестициялар ұлғайды (өсу 56,8% ж/ж). Тау-кен өнеркәсібіне инвестициялар БКЖ СҚБЖ құрылысы бойынша соңғы жұмыстармен және БҚО өндіруші кәсіпорындарына инвестициялар қамтамасыз етіледі.

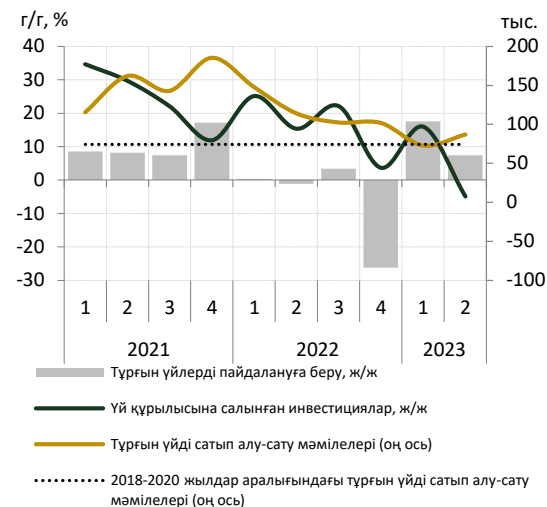
Негізгі капиталға инвестициялардың негізгі көзі кәсіпорындардың меншікті қаражаты болып қала береді. 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында олардың үлесі жыл басымен салыстырғанда 77%-ға дейін аздап төмендеді. Бюджеттің игерілуіне қарай инвестициялардағы мемлекеттің үлес салмағы өсті (13,6%). Басқа көздер инвестициялардың 7%-ын қаржыландырады, банктік кредиттер 2,1%-ды құрайды.

Салалық бөлікте өз қаражатынан құрылыс, сауда, басқа да қызмет түрлерін ұсыну салаларына инвестициялар қаржыландырылады. Инвестиция көзі ретінде мемлекеттік бюджеттің жоғары үлесі сумен жабдықтау (86%), білім беру (78%), мемлекеттік басқару (77%), өнер, ойын-сауық және демалыс (72%), денсаулық сақтау (58%) және электрмен жабдықтау (44%) салаларына тән. Кредиттерді инвестиция көзі ретінде пайдалану көбінесе көлік пен саудада байқалады, бірақ олардың көлемі барлық инвестициялардың 5%-ынан аз.

2023 жылдың екінші тоқсанында халықтың инвестициялық белсенділігі біршама әлсіреді. Тұрғын үй құрылысына халықтың инвестициялары 4,9%-ға ж/ж төмендеді. Тұрғын үй құрылысына инвестициялардың негізгі көзі кәсіпорындар мен халықтың қаражаты болып қала береді (43-график).

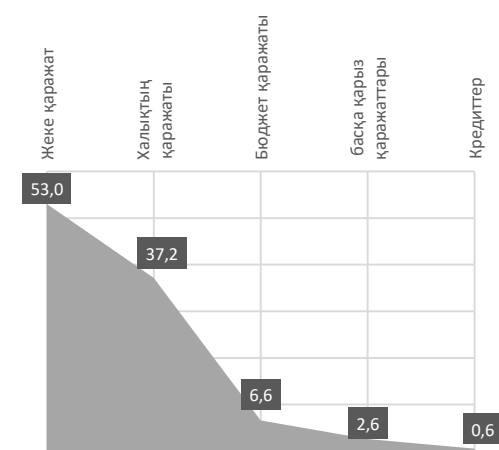
Осы жылдың бірінші тоқсанымен салыстырғанда тұрғын үйлерді пайдалануға берудің шамалы баяулауы байқалды. Қазіргі жағдайға қарамастан, екінші тоқсанда жылжымайтын мүлік нарығында сатып алу-сату мәмілелерінің саны 2019 жылғы деңгейден асып түсті (42-график).

42-график. Тұрғын үй құрылысына инвестициялар және жылжымайтын мүлік нарығындағы белсенділік

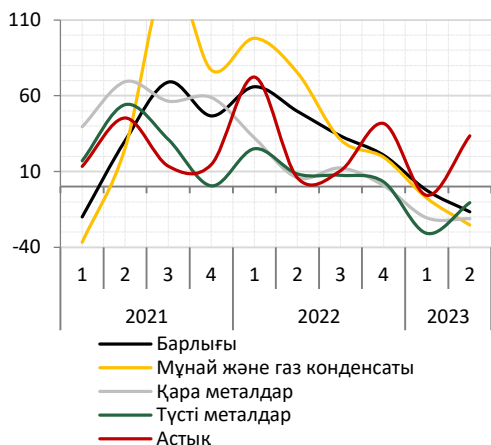
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

43-график. Тұрғын үй құрылысына инвестиция көздері, %

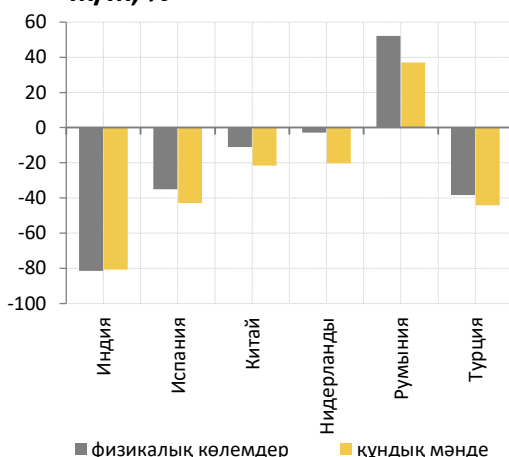
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

44-график. Тауарлардың негізгі топтары бойынша экспорт, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚР Қаржымині МКК, СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

45-график. 2023 жылдың бірінші жартыжылдығында елдер бойынша мұнай экспорты, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Сыртқы сауда қызметі көп бағытты динамикамен сипатталады. 2023 жылдың бірінші жартыжылдығының қорытындысы бойынша тауарлар экспорты жылдық мәнде 10,3%-ға қысқарып, 38 млрд АҚШ долларын құрады. Негізгі төмендеу 2023 жылдың екінші тоқсанында болды (16,7%-ға, ж/ж төмендеу) (44-график).

Жеткізудің негізгі үлесін (54%) құрайтын мұнай экспорты 2023 жылғы қаңтар-маусымда 17,4%-ға төмендеді. Мұнай статистикасында бір тоқсанға артта қалуды ескере отырып, төмендеу 2022 жылғы қазанда мұнай кен орындарын жөндеу жұмыстарымен және 2022 жылы мұнай бағасының жоғарылауымен байланысты болды. Физикалық тұрғыдан алғанда, мұнай экспорты 5%-ға ж/ж қысқарды, оның ішінде Түркия, Бруней, Испания, Үндістан және Литваға жеткізілімдер азайды. Бұл ретте, Италия мен Румынияға мұнай жеткізілімінің өсуі байқалады (45-график).

Экспорттың жалпы төмендеуіне мұнайды қоспағанда, түсті және қара металдар экспортының қысқаруы әсер етті. Әлемдік экономиканың баяулауы және қытай экономикасының қалпына келуінің төмен қарқыны 2023 жылдың қаңтар-маусымында металдардың әлемдік бағасының төмендеуіне ықпал етті. Сонымен қатар, Қытай және БАӘ тарапынан сұраныстың азаюына байланысты түсті металдар экспортының құрылымында мыс экспортының нақты көлемі төмендеді. Италия мен Грецияға алюминий экспорты төмендеді. Мырыш экспорты қысқарды. Бұл ретте Түркия мен Вьетнамға қорғасын жеткізілімдері өсті. Қара металдардың құрылымында Қытай тарапынан темір рудасына сұраныс артып келеді. Бұл ретте, Индонезияға, Жапонияға және Кореяға ферроқорытпаларды жеткізу азайып келеді.

Ішкі нарықта сатудың ұлғаюы аясында табиғи газ экспортының азаюы байқалады. Сонымен қатар, Ресейге, Өзбекстанға және Польшаға тыңайтқыштар шығарудың айтарлықтай өсуі байқалады.

Азық-түлік тобында өткен жылдың жақсы өнімі нәтижесінде бидайдың экспорттық жеткізілімі 24,1%-ға өсті. Қытайдан арпаға сұраныс артты. Ресейге ет жеткізу көбейді. Алкогольді және алкогольсіз сусындардың Ресейге, Өзбекстанға және Ұлыбританияға экспорты артып келеді.

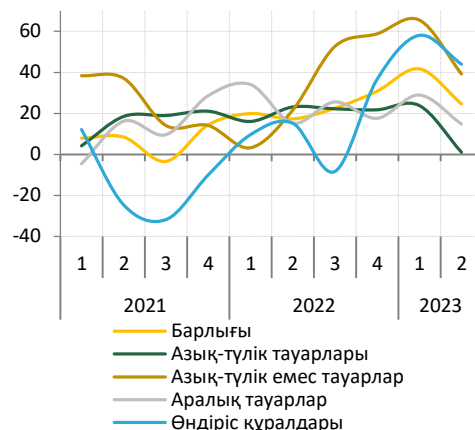
Экспорттың елдік құрылымында Ресейдің үлесі 8,4%-дан 13%-ға дейін өсті, номиналды мәнде өсім 1,4 млрд АҚШ долларын құрады. Уран, алтын, құбырлар, крандар мен клапандар, автомобильдер, шиналар мен бөлшектер, мониторлар мен проекторлар, есептеу машиналарын экспорттық жеткізу айтарлықтай өсті. 2023 жылғы қаңтар-маусымда импорт 32,2%-ға ж/ж ұлғайып, 29,3 млрд АҚШ долларын құрады. Барлық негізгі тауар топтары бойынша өсу байқалды (46-график).

Азық-түлік тауарларының құрылымында шай, алкогольдік және алкогольсіз сусындардың импорты заттай түрде өсті. Индонезия мен Малайзиядан өсімдік майлары мен майлар жеткізілді. Ресейден қант жеткізілімі едәуір өсті, оның ішінде 2022 жылғы наурыз-тамызда Ресейден экспортқа тыйым салынған былтырғы базаның төмен болуына байланысты. Бұл ретте ет пен сүттің импорттық жеткізілімдері қысқарды. Мұнай өңдеу зауыттарының жөндеуге шығын күткен азық-түлік емес тауарлар құрылымында Ресейден дизель отынының импорты 10,5 есе өсті. Дәрі-дәрмектер, гигиеналық және косметикалық құралдар, жуу және тазалау құралдары, есептеу машиналары, мониторлар мен проекторлар, телефон аппараттары, автомобильдер импортының өсуі байқалады. Қытайдан, сондай-ақ Қытайдан, Түркиядан және Өзбекстаннан шиналар жеткізілімінің артуы байқалады. Ел ішіндегі тапшылық аясында Ресейден электр энергиясы импортының 5,7 есе өсуі байқалды. Инвестициялық импорттың, атап айтқанда ауыл шаруашылығына, ұн тарту өнеркәсібіне, тамақ өнімдері мен сусындарды өнеркәсіптік дайындауға арналған әртүрлі машиналар мен жабдықтардың өсуі байқалады.

Сатып алу арналары бойынша 2023 жылдың екінші тоқсанында Ресейден импорттың 13,5%-ға ж/ж дейін төмендеуінің жеделдеуі байқалады (2023 жылдың бірінші тоқсанында 2,6%, ж/ж төмендеу). Бұл ретте бірінші тоқсанда күрт өскеннен кейін 2023 жылғы екінші тоқсанда ЕО-дан импорттың өсуі 66,2%-ға ж/ж дейін баяулады (бірінші тоқсанда өсу 91,7%, ж/ж). Қытайдан импорттың өсуі 2023 жылдың екінші тоқсанында 55,1% ж/ж құрады (47-график). Елдер бойынша жалпы импортта ЕО мен Қытайдың үлесі ұлғайған кезде, Ресейдің үлесі 2022 жылғы 34,6%-дан 2023 жылғы бірінші жартыжылдықта 26,6%-ға дейін төмендегені байқалды (48-график).

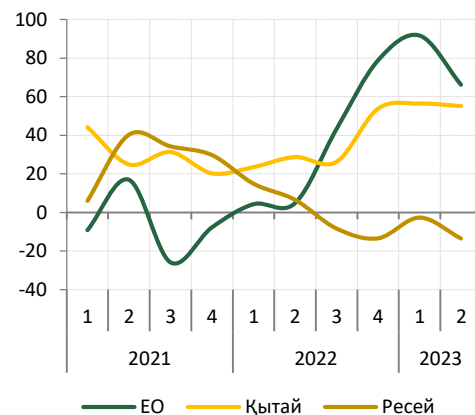
Экспорттық бағалар 2023 жылдың екінші тоқсанында 10,2%-ға ж/ж төмендеді, бұл мұнай мен негізгі

46-график. Тауарлардың негізгі топтары бойынша импорт, ж/ж, %

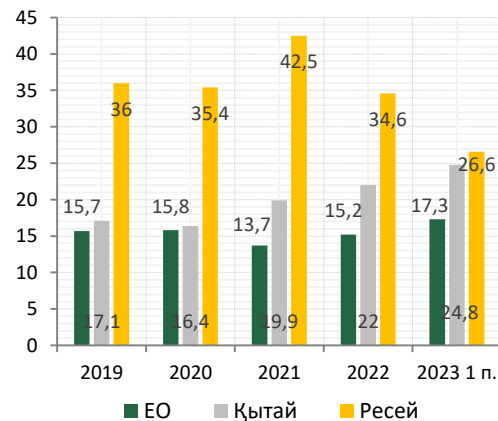
Дереккөзі: ҚР Қаржымині МҚК, СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

47-график. Елдер бойынша импорт, ж/ж, %

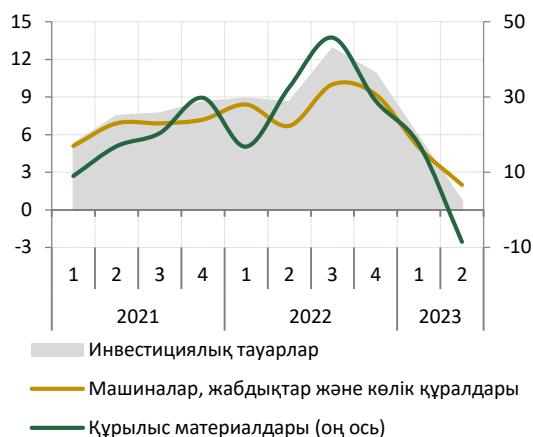
Дереккөзі: ҚР Қаржымині МҚК, СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

48-график. Импорттағы елдердің үлесі, %

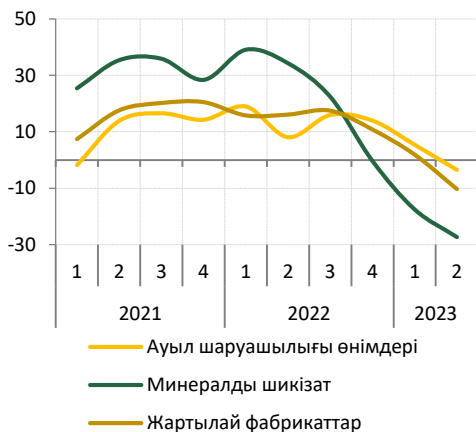
Дереккөзі: ҚР Қаржымині МҚК, СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

49-график. Инвестициялық тауарлардың импорттық бағасы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

50-график. Аралық тауарларға импорттық бағалар, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

металдардың әлемдік бағасының төмендеуіне байланысты болды.

Шикізат ресурстарына деген әлемдік бағалардың серпінінен басқа, экспорттық бағалардың төмендеуі өткен жылдың жоғары базасы есебінен шығуға, сондай-ақ теңгенің шетел валюталарына айырбас бағамының нығаюына байланысты болды.

2023 жылғы екінші тоқсанда импорттық бағалардың 1,8%-ға қысқаруы байқалады, бұл өткен жылдың жоғары базасының әсеріне, теңгенің айырбас бағамының нығаюына және сауда әріптес елдердегі инфляцияның баяулауына байланысты. Осылайша, импорттық инвестициялық тауарларға, оның ішінде өндіріс құралдарына бағаның өсуі айтарлықтай баяулады. Құрылыс материалдарына, сондай-ақ аралық тауарларға деген импорттық баға 2023 жылғы екінші тоқсанда төмендеді (49, 50-графиктер). Бұл үрдістер ішкі өндірістің импорттық құрамдас бөлігі құнының төмендеуіне алып келеді, бұл тұтынушылар үшін түпкілікті өнімнің бағасына төмен қысым жасайды.

4-бокс. Сыртқы сауда құрылымын және Қазақстанның «жаңа» сауда әріптес елдерін талдау

Ұзақ уақыт бойы Қазақстанның негізгі сауда серіктестері ЕО, Қытай және Ресей болып табылады. 2021 жылдан бастап өзгермелі экономикалық жағдайларға (пандемия, геосаяси жағдайдың нашарлауы, жаһанданудың белгіленген трендтері) жауап ретінде Қазақстанның негізгі экспорттық және импорттық бағыттары біртіндеп өзгеруде (1, 2-графиктер).

График 1. Қазақстанның елдер бойынша экспорты (жалпы көлемінің %-бен)

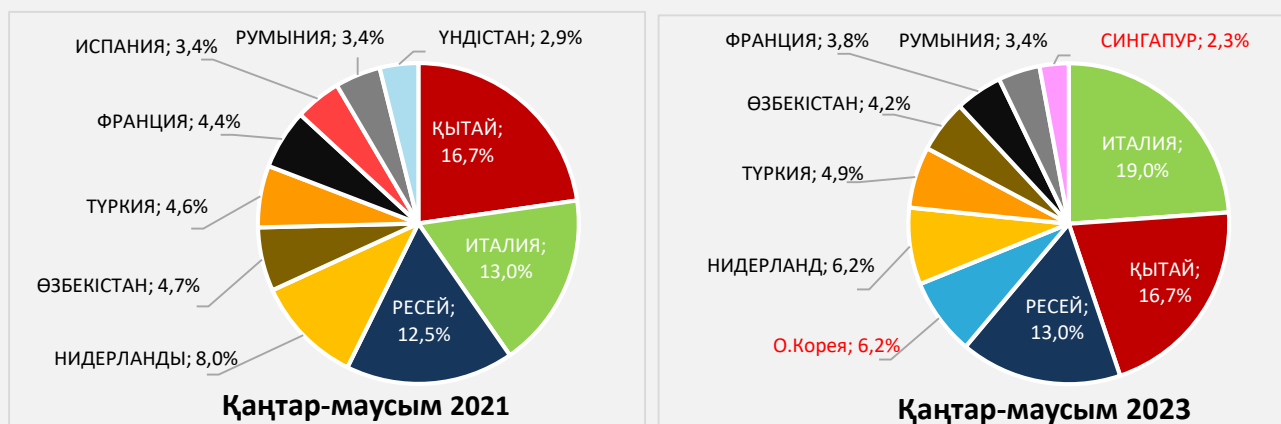
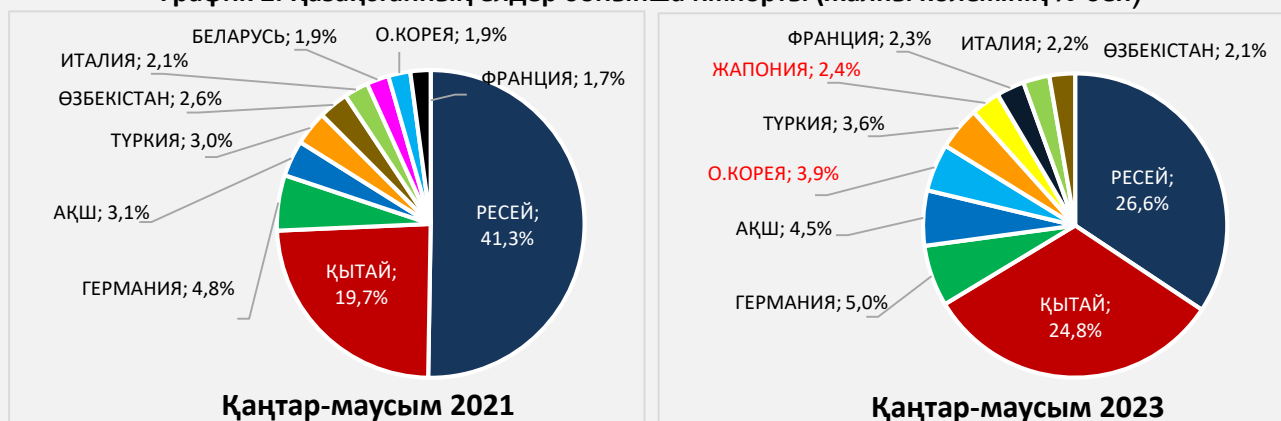

График 2. Қазақстанның елдер бойынша импорты (жалпы көлемінің %-бен)

Дереккөзі: ҚР Қаржымині МКК, СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

Қазақстан экспортындағы сауда серіктестерінің ең ірі үштігі өзгеріссіз қалды (1-график). Бұл ретте Италияның үлесі 13,0%-дан 19,0%-ға дейін өсті, бұған мұнай экспортының (талданып отырған кезеңде экспорт 2,1 есе өсті), бидай (5 есе) және металдар экспортының өсуі ықпал етті. Қытайға, Ресейге және Нидерландыға экспорт та айтарлықтай өсті, дегенмен олардың экспорттың жалпы көлеміндегі үлесі Қазақстанның экспорттық бағыттарының географиясының кеңеюіне және басқа елдердің үлесінің өсуіне байланысты өзгерген жоқ. Аталған кезеңде қазақстандық өнімнің жаңа тұтынушылары Оңтүстік Корея мен Сингапур болды.

1-кесте. Қазақстанның кейбір елдерге экспортының тауарлық құрылымы (млн АҚШ доллары)

	Қаңтар-маусым 2021	Қаңтар-маусым 2023
Оңтүстік Корея		
Барлығы:	733,59	2 348,07 (3,2 есе ұлғайту)
Аралық тауарлар	733,30	2 277,29
Өндіріс құралдары	-	70,37
Тұтынушылық азық-түлікке жатпайтын тауарлар	0,19	0,30
Тұтынушылық азық-түлік тауарлары	0,09	0,11
Сингапур		
Барлығы:	302,41	888,31 (2,9 есе ұлғайту)
Аралық тауарлар	301,61	888,18
Өндіріс құралдары	0,08	0,13
Тұтынушылық азық-түлікке жатпайтын тауарлар	0,72	0,00

Дереккөзі: ҚР Қаржымині МКК, ҚР СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

Оңтүстік Кореяға экспорт негізінен аралық тауарлар есебінен, атап айтқанда шикі мұнай мен металдар (феррохром, өңделмеген титан) экспортының есебінен өсті (1-кесте). Азық-түлікке жатпайтын тұтыну тауарларында өсім басқа косметика мен жасанды тістерге, азық-түлік тауарларында

арақ, алкоголь тұнбалары бойынша байқалады. Сингапур негізінен шикі мұнай көлемін ұлғайту есебінен Қазақстан экспортындағы өз үлесін арттырды. Өндіріс құралдары басқа өлшеу құралдары мен басқа механикалық құрылғылардың жеткізілуінің артуына байланысты өсті

Өндіріс құралдары басқа өлшеу құралдары мен басқа механикалық құрылғылардың жеткізілуінің артуына байланысты өсті.

Аталған кезеңде Қазақстан импортында басты өзгеріс Ресей үлесінің күрт қысқаруы және Қытай үлесінің өсуі болды (2-график). Басқа ірі импорттаушыларға (Германия, АҚШ, Түркия, Франция және Италия) жеткізілім өсе берді. Сонымен қатар осы кезеңде Оңтүстік Корея мен Жапонияның үлесі едәуір өсті, ал Өзбекстан керісінше аздап төмендеді.

Тауар құрылымында ресейлік импорт аралық тауарларды (бензин, дизель отыны, мұнай және газ құбырларына арналған құбырлар, басқа да кендер мен бағалы металл концентраттары, темір өнімдері және т.б.) және тұтыну тауарларын (қант, минералды және газдалған су, кондитерлік өнімдер, шұжықтар және т.б.) жеткізудің өсуімен қолдау тапты (2-кесте). Тыңайтқыштар, ірі тұрмыстық техника, жиһаз, киім, тұрмыстық химия және т.б. күрт төмендеді. Қытайдан келетін импорттық жеткізілімдердің мыналар болды телефондар, автомобильдер, компьютерлер, тыңайтқыштар, киім-кешек. Өз кезегінде Оңтүстік Корея, Қытай және Жапония талдау жасалып отырған кезеңде автомобильдер мен олардың құрамдас бөліктерінің ең ірі жеткізушілерінің бірі болды.

2-кесте. Кейбір елдерден Қазақстан импортының тауарлық құрылымы (млн АҚШ доллары)

	Қаңтар-маусым 2021	Қаңтар-маусым 2023	Қаңтар-маусым 2021	Қаңтар-маусым 2023	Қаңтар-маусым 2021	Қаңтар-маусым 2023	Қаңтар-маусым 2021	Қаңтар-маусым 2023
	РЕСЕЙ		ҚЫТАЙ		ОҢТҮСТІК КОРЕЯ		ЖАПОНИЯ	
Барлығы:	7 715,0	7 784,9 <i>(+0,9%)*</i>	3 689,8	7 256,8 <i>(+96,7%)</i>	354,8	1 145,3 <i>(+3,2 есе өсу)</i>	263,6	706,0 <i>(+3,2 есе өсу)</i>
Аралық тауарлар	4 811,0	5 136,4 <i>(+6,8%)</i>	1 198,1	2 439,4 <i>(+103,6%)</i>	214,8	871,0 <i>(+4,1 есе өсу)</i>	65,3	127,9 <i>(+2 есе өсу)</i>
Өндіріс құралдары	795,3	766,3 <i>(-3,6%)</i>	1 185,6	1 922,1 <i>(+62,1%)</i>	90,9	82,3 <i>(-9,5%)</i>	60,6	183,2 <i>(+3 есе өсу)</i>
Тұтынушылық азық-түлікке жатпайтын тауарлар	1 332,5	861,7 <i>(-35,3%)</i>	1 213,7	2 791,2 <i>(+130,0%)</i>	43,0	179,1 <i>(+4,2 есе өсу)</i>	137,2	393,3 <i>(+2,9 есе өсу)</i>
Тұтынушылық азық-түлік тауарлары	776,4	1 020,5 <i>(+31,5%)</i>	92,3	104,1 <i>(+12,8%)</i>	6,1	12,9 <i>(+2,1 есе өсу)</i>	0,5	1,7 <i>(+3 есе өсу)</i>

* жақшада 2021 жылғы қаңтар-маусымдағы 2023 жылғы қаңтар-маусымдағы өсу қарқыны көрсетілген

Дереккөзі: ҚР Қаржымині МКК, ҚР СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ

Соңғы екі жылда Қазақстанның экспорттық және импорттық бағыттары Оңтүстік Корея, Жапония және Сингапур сияқты елдерге кеңейді. Аталған елдердегі ағымдағы экономикалық жағдай тұтастай алғанда оң динамикамен сипатталады. Осылайша, 2023 жылдың бірінші жартыжылдығының қорытындысы бойынша Жапония мен Сингапурда ЖІӨ өсу қарқыны жеделдеді. Бұл ретте Оңтүстік Кореяда экспорттың, ауыл шаруашылығының және өнеркәсіп секторының төмендеуі аясында неғұрлым әлсіз экономикалық белсенділік тіркелді.

Жапониядағы, Оңтүстік Кореядағы және Сингапурдағы инфляциялық үрдістер көптеген елдерге ұқсас – тұтынушылық инфляция баяулайды, бірақ негізгі инфляция баяу қарқынмен төмендейді. Сонымен қатар, инфляцияның нысаналы мәндерден асып кетуі орталық банктерді қатаң монетарлық саясатты ұстануға негіздейді. Алайда соңғы уақытта инфляциялық қысымның салқындау және экономикалық белсенділіктің баяулау белгілері аясында мөлшерлемелердің өсу циклі әзірге тоқтатылды.

3.3 Еңбек нарығы

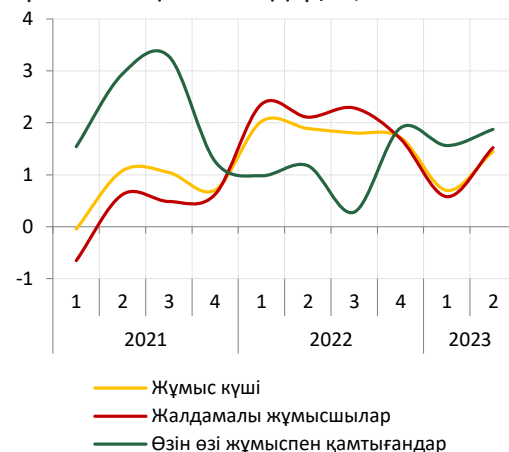
2023 жылғы екінші тоқсанда жұмыс күшінің жылдық өсу қарқыны жеделдеді, бұл жұмыссыздықтың 4,7%-ға дейін төмендеуіне, сондай-ақ 2023 жылғы бірінші тоқсанда 15-34 жас аралығындағы жастар жұмыссыздығының 4,1%-дан 3,6%-ға дейін төмендеуіне әкелді. Алайда, жұмыс істемейтін және біліммен немесе кәсіптік дайындықпен (NET)¹² айналыспайтын жастардың үлесі әлі де жоғары (2023 жылғы екінші тоқсанда 7,5%).

2023 жылғы екінші тоқсанда жұмыспен қамтылған халық саны 1,6% ға артып, 9 115 мың адамды құрады, ж/ж. Жалдамалы және өзін-өзі жұмыспен қамтыған қызметкерлер санының өсу қарқынының жеделдеуі байқалады (51-график). Сонымен қатар, 2023 жылғы екінші тоқсанда жұмыссыз халық саны 1,7%-ға төмендеді, бұл сондай-ақ халықтың жұмыспен қамту органдарына жүгіну санының 14,2%-ға азаюымен және уақытша жұмыссыз халық санының 13,9%-ға төмендеуімен расталады ж/ж.

Жұмыспен қамтудың айтарлықтай өсуі тұру және тамақтану қызметтерін ұсыну (14,7%, ж/ж), кәсіптік және ғылыми-техникалық қызмет (10,8%), қаржылық және сақтандыру қызметі (7,2%), өзге де қызметтер (7,1%) сияқты салаларда байқалады. Бұл ретте жұмыспен қамтудың айтарлықтай төмендеуі "Жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар" (11,3, ж/ж), "Өнер, ойын-сауық және демалыс" (4,4%) салаларында орын алады. Салалық бөліністе жұмыспен қамтылғандардың ең көп үлесін сауда (16,6%), білім беру (12,9%), өнеркәсіп (12,3%) және ауыл шаруашылығы (12,2%) салаларында жұмыс істейтін қызметкерлер құрайды.

Өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың өзгеруінің жылдық серпіні денсаулық сақтауда (94,7%, ж/ж), білім беруде (62,8%), байланыста (32,9%), әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласындағы қызметте (30,2%), өзге де қызметтерде (23,3%) өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың елеулі өсуі жағдайында 2,9%-ға өскенін көрсетеді. Сонымен қатар, өзін-өзі жұмыспен қамтығандар санының төмендеуі сүмен жабдықтауда (58,7%-ға, ж/ж), жылжымайтын мүлікпен жасалатын операцияларда (36,9%-ға), өнерде, ойын-сауықта және демалыста (23,7%-ға), қаржылық және сақтандыру қызметінде (14,2%-ға) байқалады.

51-график. Жалдамалы жұмысшылар және өзін-өзі жұмыспен қамтығандар, ж/ж

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

52-график. Еңбек нарығының көрсеткіштері, 2023 жылғы екінші тоқсан

* 2023 жылдың 1 тоқсанына

Тарихи тұрғыдан әлсіз және күшті көрсеткіштер 2019 жылдан 2023 жылға дейінгі ең төменгі және ең жоғары мәндер болып табылады.

Дереккөз: СЖРА ҰСБ, Еңбек ресурстарын дамыту орталығы, ҚРҰБ есептеулері

¹² NEET – not in education, employment or training.

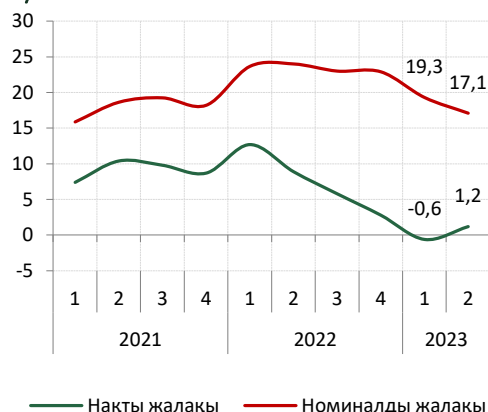
53-график. Еңбек нарығының қатандығы, SA (2019 жылғы қаңтар=100)

* СЖРА ҰСБ бағалау деректері бойынша

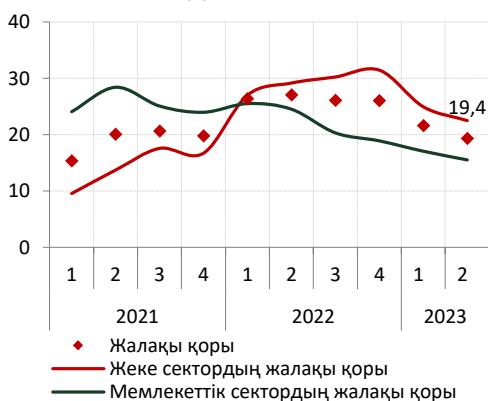
Дереккөз: СЖРА ҰСБ, Еңбек ресурстарын дамыту орталығы, ҚРҰБ есептеулері

54-график. Номиналды және нақты жалақының өсу қарқыны, ж/ж

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

55-график. Еңбекақы қорының динамикасы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

Өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың ең көп саны үш салаға тиесілі екенін атап өткен жөн: сауда (32,2%), ауыл шаруашылығы (28,6%) және көлік (11,7%).

Көрсеткіштердің кең спектрі 2023 жылғы екінші тоқсанда еңбек нарығындағы шиеленіс қалыпты болып қалатынын көрсетеді (52-график). Жұмыс орындарының жұмыссыздар санына қатынасы ретінде анықталған нарық тығыздығы тарихи барынша максималды деңгейге жақын, дегенмен дамыған елдермен салыстырғанда (Канадада шамамен 0,8) салыстырмалы түрде төмен (0,20) болып қала береді. Сонымен қатар, Қазақстанда жаңадан қабылданған кадрлардың бос орындарды қаншалықты тез толтыратынын көрсететін жоғары алмастыру коэффициенті (94,4%) байқалады. Еңбекке қабілетті жастағы халықтың жұмыспен қамту деңгейі 77,8% құрады, бұл тарихи медианаға сәйкес келеді.

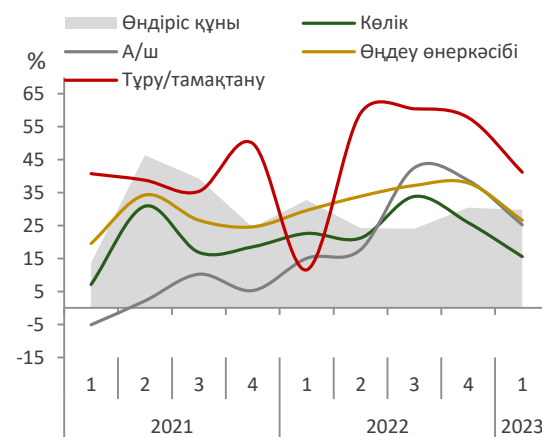
Бұл ретте Бос орындар санының түйіндемеге қатынасы ретінде есептелетін еңбек нарығының қаттылығы 2022 жылғы екінші тоқсанның бастап еңбек нарығының жағдайлары жұмсартылғаннан кейін 2023 жылғы екінші тоқсанда (2023 жылғы сәуір-маусым айларында орта есеппен 110,5) өсті (53-график). Бұл көрсеткіш сұраныстың жұмыс күшіне ұсыныстан қаншалықты асып түсетінін көрсетеді. Еңбек нарығы қатандығының (шиеленісінің) өсуі жалақыға жоғары қысым көрсетуі мүмкін.

Сонымен, 2023 жылғы екінші тоқсанда номиналды және нақты мәнде жалақының өсуі байқалады (54-график). Номиналды жалақының өсу қарқыны баяулағанына қарамастан, олар жоғары болып қала береді (17,1% ж/ж, 54-график). Номиналды жалақының жылдық мәнде айтарлықтай өсуі секторларда байқалады ақпарат және байланыс (36,0%), көлік (24,6%), ауыл шаруашылығы (23,7%), көтерме және бөлшек сауда (21,8%), сүмен жабдықтау (21,4%), қаржылық және сақтандыру қызметі (21,2%) және басқалар. Инфляцияның баяулауы аясында білім беруді (4,8%-ға, ж/ж), құрылысты (3,5%-ға), тұру және тамақтану қызметтерін (2,6%-ға) және денсаулық сақтауды (0,1%-ға) қоспағанда, көптеген салаларда нақты жалақының өсуі байқалады.

Еңбекақы қорының өсу қарқыны 2023 жылғы екінші тоқсанда жеке және мемлекеттік секторлардағы еңбекақы қорының өсуінің төмендеуі есебінен баяулады. Бұл ретте жеке сектордағы еңбекақы төлеу қорының өсу қарқыны мемлекеттік сектордағы өсу қарқынынан озып тұр (55-график).

Өз кезегінде, жалақының өсу қарқынының баяулауы экономиканың кейбір секторларында, атап айтқанда, тұру және тамақтану, көлік, ауыл шаруашылығы және өңдеу өнеркәсібі қызметтерін ұсынуда тауарлар мен қызметтердің өзіндік құнының өсу үрдісін біршама әлсіретеді (56-график).

56-график. Экономика бөлінісіндегі өзіндік құн, ж/ж

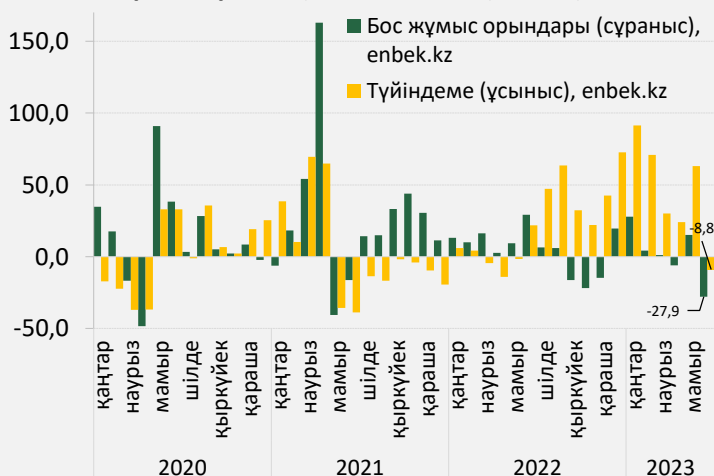

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

5-бокс. Еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныс

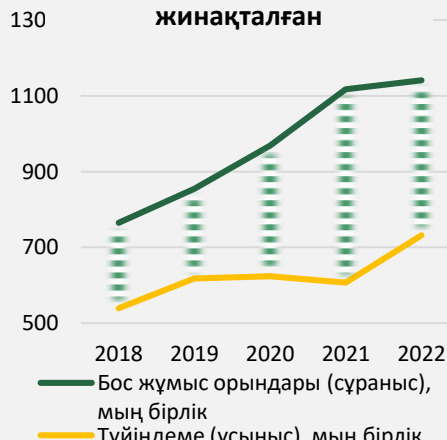
Еңбек нарығында 2023 жылғы маусымда жұмыс күшіне сұраныстың айтарлықтай төмендеуі және өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда ұсыныстың салыстырмалы түрде аз төмендеуі байқалады (1-график). Осыған қарамастан, enbek.kz¹³ сайтындағы бос жұмыс орындарының саны маусым айында 89,9 мың бірлікті құрады, ал берілген түйіндемелер саны 54,6 мың бірлікті құрады, бұл еңбек нарығында¹⁴ кадрлардың тапшылығы жайлы дабыл қағылуда, жұмыс күшіне сұраныстың артқанын және халық тарапынан ұсыныстың төмендегенін көрсетеді (2-график). Бұл жағдай экономикадағы жалақының өсу ықтималдығын арттырады. Сонымен қатар, 2018 жылдан 2022 жылға дейінгі сұраныс пен ұсыныстың жылдық жиынтық динамикасы сонымен қатар түйіндемелер санының өсуінің жоғары қарқынына байланысты 2022 жылдың екінші жартысында аздап төмендеген бос орындар мен түйіндемелер арасындағы алшақтықтың артқанын көрсетеді (2-график). Жұмыс күші ұсынысының өсу қарқынының себептерінің бірі Ресейден жұмыс күшінің келуі болуы мүмкін.

Кесте 1. Түйіндеме мен бос жұмыс орындарының динамикасы (% , г / г)

Дереккөз: Еңбек ресурстарын дамыту орталығы

Кесте 2. Түйіндеме мен бос жұмыс орындарының динамикасы, бір жыл ішінде жинақталған

Дереккөз: Еңбек ресурстарын дамыту орталығы

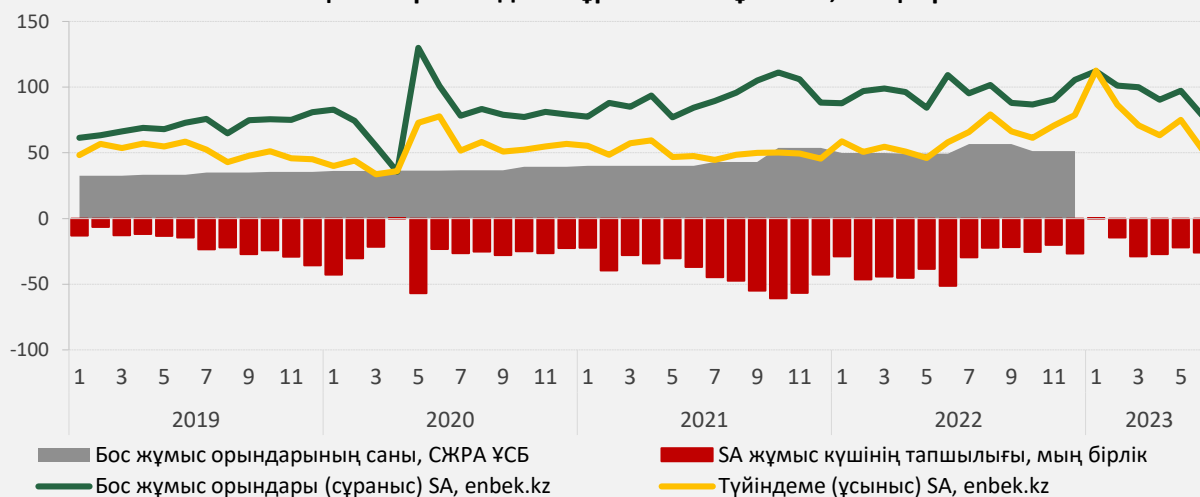
¹³Дереккөзі "Еңбек ресурстарын дамыту орталығы", iak.enbek.kz.

¹⁴ enbek.kz сайты жұмыс іздеуге және кадрларды іріктеуге жәрдемдесуге мүмкіндік беретін электрондық еңбек биржасы. .

Орналастырылған түйіндемелер мен бос орындар санының динамикасы 2020 жылғы наурыз айында пандемияға байланысты берілген түйіндемелер мен орналастырылған бос орындар санының бір мезгілде төмендегенін, содан кейін елдегі карантиндік шаралар әлсірегеннен кейін күрт қалпына келтірілгенін көрсетеді (3-график). Сонымен қатар, жұмыс күшінің айтарлықтай тапшылығы компаниялар өз қызметін қайта бастаған кезде яғни 2020 жылғы мамыр айында байқалды. Жұмыс күшінің тапшылығы жұмыс орындарының өсуіне байланысты 2021 жылдың ортасынан бастап 2022 жылдың ортасына дейін күшейе түсті. 2022 жылғы шілде айынан бастап берілген түйіндемелер санының өсуі байқалды, бұл 2023 жылғы қаңтар айында бос жұмыс орындарынан асып түсті. 2023 жылғы екінші тоқсанда жұмыс күшінің ұсынысы 2022 жылдың басындағы деңгейге оралады.

Enbek.kz. сайтындағы бос жұмыс орындарының санына балама СЖРА ҰСБ жариялайтын елдегі кәсіпорындардағы бос орындар саны бойынша статистика Қазақстандағы еңбек нарығындағы жұмыс күшінің сұранысын да көрсетеді. Сонымен, ҰСБ мәліметтеріне сәйкес кәсіпорындардағы бос орындар саны үнемі артып отырады: 2019 жылғы орташа есеппен 34 мың адамнан 2022 жылғы орташа есеппен 51,8 мың адамға дейін¹⁵, осылайша елдегі жұмыс орындарының санын кеңейту туралы сигнал береді. Тексерілген кәсіпорындардағы қызметкерлердің тізімдік саны 2022 жылғы төртінші тоқсанының соңында 3804,6 мың адамды, ал бос жұмыс орындарының саны – 51,3 мың адамды құрады¹⁶. Бос жұмыс орындарының ең көп саны өнеркәсіп саласына (бос орындардың жалпы санының 29,7%), мемлекеттік басқаруға (17,2%), көлік және қоймаға сақтауға (11,7%), денсаулық сақтауға (10,6%) тиесілі, ал жұмысшылардың ең аз саны ауыл, орман және балық шаруашылығында (0,9%) және жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар (0,2%) саласына тиесілі.

Кесте 3. Еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныс, мың бірлік

Дереккөз: СЖРА ҰСБ, iak.enbek.kz

Орта және ірі кәсіпорындарда кадрларға¹⁷ деген қажеттілік 2022 жылы¹⁸ 11,4 мың адамды құрады, бұл ретте кәсіби мамандар (20,3%), қызмет көрсету және сату саласының қызметкерлері (17,4%), өнеркәсіп, құрылыс, көлік және басқа да ұқсас кәсіптердің жұмысшылары (16,3%), біліктілігі жоқ жұмысшылар (14,2%), өндірістік жабдықтардың операторлары, құрастырушылар мен жүргізушілер (13,8%) (4-график). Елдегі бос орындардың өсу қарқынына қарамастан, 2016 жылдан 2022 жылға дейінгі кезеңде кадрларға деген қажеттілік шамалы төмендеді (5-график).

¹⁵ 2023 жылғы деректер жылдың екінші жартысында шығады.

¹⁶ Бос орындар саны жаңа жұмыс орындарының өсуіне байланысты артып келеді, өйткені СЖРА ҰСБ сәйкес жұмыстан босатылған жұмысшылар жаңадан қабылданған кадрлармен толығымен ауыстырылады. Ауыстыру коэффициенті 2019 жылдан 2023 жылға дейін орташа есеппен 99,7%-дан (2019 ж.) 101,55% - ға дейін (2022 ж.) құрайды, бұл 2020 жылды есептемегенде, пандемияға байланысты коэффициент бір жылдағы орташа есеппен 92,8%-ға дейін төмендеген.

¹⁷ Есепті кезеңге қызметкерлердің бұрыннан бар санына және бос жұмыс орындарына қажетті персоналдың (қызметкерлердің) болжамды қосымша саны.

¹⁸ Кәсіпорын сауалнамасы жылына бір рет жүргізіледі. Есепті жылдағы деректер есепті жылдан кейінгі жылдың екінші жартысында шығады.

Еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсыныстың тағы бір көрсеткіші - қабылданған жұмысшылар санының жұмыстан шығарылған жұмысшылар санына қатынасы ретінде есептелетін алмастыру коэффициенті. Ауыстыру коэффициенті жаңадан қабылданған кадрлардың кәсіпорындардағы бос орындарды қаншалықты толтыратынын көрсетеді. Қатаң карантиндік шектеулер кезеңінде 2020 жылғы екінші тоқсаннан басқа, экономика бойынша алмастыру коэффициентінің динамикасы

Кесте 4. Кадрларға күтілетін қажеттілік, 2022 г., %

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

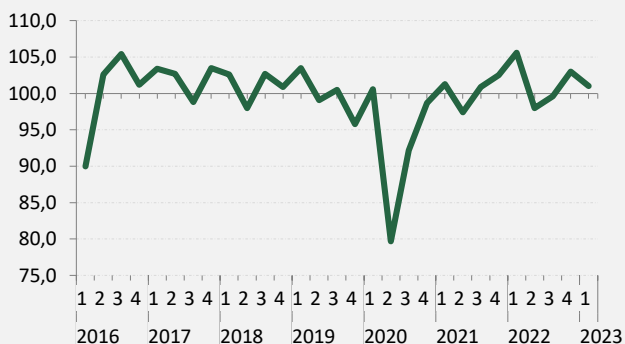
Кесте 5. Қызметкерлерге күтілетін қажеттілік динамикасы, мың адам

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

әрдайым жоғары болып қала берді (95%-дан аса) (6-график). 2023 жылғы бірінші тоқсанда алмастыру коэффициенті 101% болса да, салалық тұрғыдан сандар әр түрлі. Салыстырмалы түрде төмен алмастыру коэффициенті ауыл шаруашылығында (85,1%) және әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласында (85,1%) байқалады. Бұл экономика секторлары арасындағы жұмыспен қамтылғандардың ағынын көрсетуі мүмкін.

Кесте 6. Алмастыру коэффициенті, %

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

Кесте 7. Жұмыс күшіне қатысу деңгейі, %

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

Дегенмен жұмыс күшінің ұсынысы төмендей беруде. Жұмыс күшінің жалпы халық санына қатынасын білдіретін еңбек қызметіне қатысу деңгейі 2014 жылдан 2023 жылға дейін төмендеу үрдісін көрсетеді (7-график). Жұмыс күші үлесінің бұл төмендеуі еңбекке қабілетті жастан кіші және одан жоғары халықтың үлесінің 2014 жылғы 37,2%-дан 2022 жылы 42,5%-ға дейін ұлғаюына байланысты. Жалпы, халқымыз салыстырмалы түрде жас, балалардың үлесі жалпы халықтың 31,2% құрайды, ал еңбекке қабілетті жастан асқан адамдардың үлесі небәрі 11,4% құрайды (8-график).

Кесте 8. Еңбекке қабілетті жастан кіші және үлкен халықтың үлесі, %

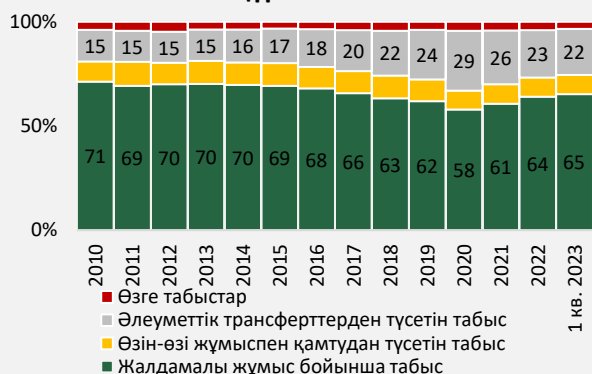
Дереккөз: СЖРА ҰСБ

6-бок. Қазақстан халқының табысы

2022 жылы және 2023 жылдың басында инфляциялық процестердің жеделдеуі жағдайында халықтың нақты табысы қысқарды. 2023 жылғы екінші тоқсанда инфляция баяулаған сайын және номиналды кірістер өскен сайын нақты кірістер өсу аймағына қайта оралды.

Халықтың негізгі табыс көзі жалақы болып қала береді. Жалдамалы жұмыстан түскен табыстың үлесіне халықтың барлық табысының жартысынан астамы тиесілі. Сонымен қатар, 2010 жылдан 2021 жылға дейін халықтың ақшалай табыстары құрылымындағы жалақы үлесінің төмендеуі байқалады (1-график). Бұл үрдіс белсенді фискалдық саясаттың салдарынан көтерілген трансферттерден түсетін кірістер үлесінің ұлғаюымен байқалды. Әлеуметтік трансферттерге арналған бюджет шығысының өсуі 2013 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде экономикадағы еңбекақы төлеу қорының өсуінен асып түсті (2-график).

График 1. Қазақстандағы жан басына шаққандағы орташа айлық табыстың құрылымы

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

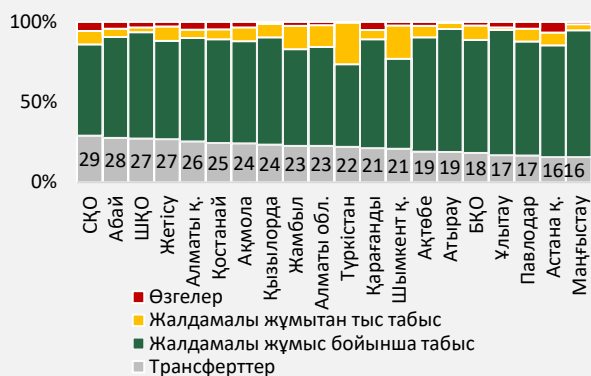
График 2. Трансферттерге арналған бюджет және еңбекақы төлеу қоры шығыстарының өсу қарқыны, %-бен ж/ж

Пандемия кезінде жалдамалы жұмыс табысының үлесі 58%-ға дейін төмендеді, бұл карантиндік шектеулердің күшеюіне байланысты болды. 2021 жылдан бастап Қазақстандағы ең төменгі жалақының айтарлықтай өсуі және мемлекеттік сектордағы еңбекақының өсуі аясында халық табысы құрылымындағы еңбекақы үлесі өсіп, тағы да 60%-тан асты.

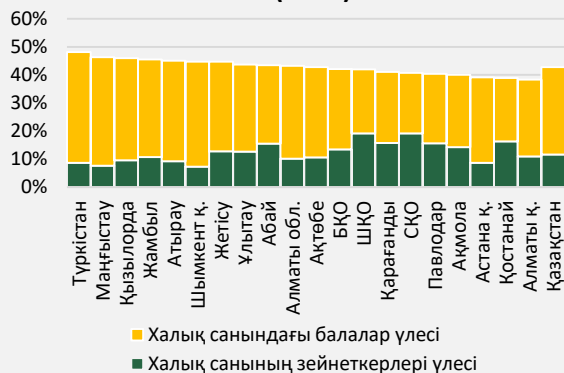
Халықтың номиналды және нақты табыстарының өсу қарқынының динамикасында құрылымдық өзгеріс байқалғанын айта кету керек. Мәселен, 2008-2009 жылдардағы әлемдік қаржы дағдарысына дейін халықтың нақты табысының жылдық өсуі 10-15%-дан асып, жекелеген кезеңдерде 27%-ға жетті. Қаржы дағдарысынан кейін халықтың нақты табысының орташа жылдық өсуі төмендеп, 3,9%-ды құрады. Кірістер бойынша деректерді саралау нәтижелері әлемдік қаржы дағдарысынан кейін халықтың нақты табысының өсу әлеуетінің төмендегенін көрсетті.

График 3. Өңірлер бойынша халық табыстарының құрылымы, %

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

График 4. Өңірлер бойынша әлеуетті жұмыс күшіне жатпайтын халық құрылымы (2022)

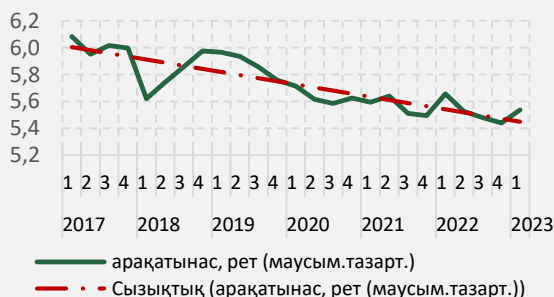

Кірістер құрылымындағы жалақының едәуір үлесінің сақталуына қарамастан, аймақтық тұрғыда кірістер құрылымы гетерогенді болып табылады. Зейнеткерлер саны көп өңірлерде (СҚО, ШҚО, Абай және Жетісу облыстары) трансферттердің үлесі анағұрлым жоғары екені байқалады. Оңтүстік облыстарда өзін-өзі жұмыспен қамтудан түсетін кірістің үлесі қалғандарына қарағанда жоғары, бұл шағын және орта бизнес кәсіпорындарының көптігіне байланысты (3, 4-графиктер).

Халықтың табысының орташа өсу қарқынының төмендеуімен қатар жан басына шаққандағы ақшалай табысының ең төменгі күнкөріс деңгейіне (ЕҚД) арақатынасының төмендеуі байқалады. 2023 жылғы бірінші тоқсанның қорытындысы бойынша өңірлік бөліністе халықтың жан басына шаққандағы ақшалай табысының ЕҚД-ға ең аз арақатынасы елдің оңтүстік өңірлерінде және негізгі мұнай облыстарында (кемінде 5 рет) байқалады. Бұл өз кезегінде халықтың салыстырмалы түрде төмен төлем қабілеттілігімен сипатталады. Бұл ретте, кірістердің ЕҚД-ға ең көп арақатынасы Қарағанды облысы мен Ұлытау облысында, сондай-ақ ақшалай кірістер ЕҚД-дан 7 және одан да көп есе асатын Астана және Алматы қалаларында байқалады (5-график).

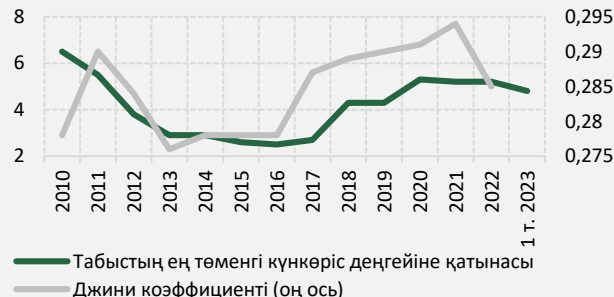
2010 жылдан 2017 жылға дейін Қазақстанда кедейліктің төмендеуі байқалды. Осылайша, табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлесі 2,7%-ға дейін төмендеді. 2018 жылы тенденция өзгерді, кедей халықтың үлесі қайтадан өсе бастады (6-график). 2023 жылғы бірінші тоқсандағы мәліметтер бойынша табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың көпшілігі Түркістан облысында, Абай және Жетісу облыстарында, Маңғыстау облысында және Шымкент қаласында тұрады.

График 5. Жан басына шаққандағы номиналды ақшалай табыстың ең төменгі күнкөріс деңгейіне қатынасы, бір рет

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

График 6. Табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халықтың үлесінің динамикасы, жалпы халықтың % және Джини коэффициенті

2022 жылы халықтың жан басына шаққандағы орташа табысы айына 154 мың теңгені құрады, бұл ретте медианалық табыстың шамасы 2,5 есеге жуық төмен болып, 63 мың теңгеге тең болды. 2023 жылғы маусымда орташа айлық табыс аздап өсіп, 174 мың теңгені құрады. Бұл ретте, 2023 жылғы 1 тоқсандағы деректерге сәйкес, халықтың 90%-ы жан басына шаққандағы табыс айына орта есеппен 151 мың теңгеден аспайды. Табыстарды бөлудегі теңсіздікті көрсететін Джини коэффициенті

Қазақстанда 2021 жылдан бастап теңсіздік дәрежесі айтарлықтай қысқарғанын көрсетті (6-график). Халықтың неғұрлым бай және кедей топтары арасындағы табыстардағы ең төменгі айырмашылық (ең төменгі Джини коэффициенті) екі мұнай өңірінде (Маңғыстау және Атырау облыстары), сондай-ақ табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен халық саны көп облыстарда, атап айтқанда Түркістан, Қызылорда облыстары мен Шымкент қаласында байқалады. Табыстардағы неғұрлым жоғары сәйкессіздік ірі қалаларда, сондай-ақ Қарағанды облысында, СҚО, ШҚО және Ұлытау облысында байқалады.

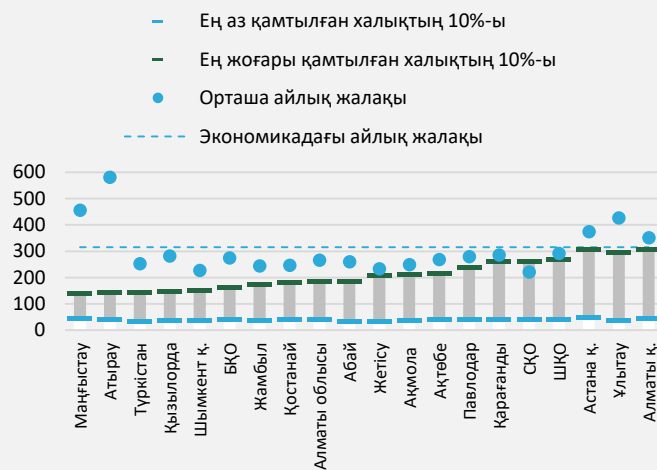
Қазақстан халқының барлық табысының төрттен бір бөлігі (24,3%) елдегі ең бай адамдарға тиесілі (151,3 мың және 2,97 млн теңге аралығындағы табыстар аралығымен 10-шы децильдегі халық). Бұл ретте осы децильдегі табыстардың кең ауқымына қарамастан, сол жақтағы асимметрия байқалады. Мәселен, халықтың жан басына шаққандағы орташа айлық табысы 10 децильде небәрі 217 мың теңгені құрады, бұл осы децильдегі табысы децильдің төменгі шекарасына жақын (151,3 мың теңге) адамдардың көп екенін көрсетеді (7, 8-графиктер).

Неғұрлым қамтамасыз етілген халықтың 10% табыстарындағы елеулі өңірлік айырмашылық кезінде ең аз қамтамасыз етілген халықтың 10% табысы барлық өңірлерде бірдей төмен және бір адамға айына 35-45 мың теңге аралығында ауытқиды.

График 7. Халықтың табысын топтардың 10% - ы бойынша бөлу (2023 жылғы 1-тоқсандағы деректер бойынша)

График 8. Ең аз және неғұрлым қамтамасыз етілген халықтың 10% - ның кірістері (2023 жылғы 1 шаршы метр), мың теңге

Дереккөз: СЖРА ҰСБ

Бұл ретте жалақының неғұрлым жоғары деңгейі өңірдегі неғұрлым жоғары ақшалай кірістерді негіздемейді. Мәселен, ең жоғары жалақы кезінде Атырау және Маңғыстау облыстарында халықтың ақшалай табысы ел бойынша ең төмен. Бұл негізінен осы өңірлердегі өнеркәсіп құрылымына және «вахталық» қызметкерлердің жоғары үлесіне¹⁹ байланысты. Еліміздің қалған өңірлерінің көпшілігінде жалақы республика бойынша орташа деңгейден төмен.

Елдің көптеген «кедей» өңірлерінің жалпы сипаттамаларының бірі өңір халқының құрылымындағы еңбекке жарамсыз халықтың (балалар, зейнеткерлер) жоғары үлесі болып табылады (4-график). Алайда, халықтың осы санатының үлес салмағына қарамастан, «кедей» өңірлердегі халықтың ақшалай табыстарындағы трансферттердің үлесі орташа республикалық деңгейден аспайды. Мұндай жағдай зейнеткерлерге қарағанда балалар тарапынан демографиялық жүктеменің көп болуының салдарынан болуы мүмкін.

Соңғы жылдары халықтың материалдық жағдайының біршама нашарлағанын атап өтуге болады. Бұл трансферттерге неғұрлым тәуелділікке әкелетін елдегі демографиялық процестердің де, сондай-ақ сатып алу қабілетін төмендететін жоғары инфляцияның да салдары болып табылады. Осылайша, азаматтардың материалдық жағдайын жақсартудағы аса маңызды қысқа мерзімді міндеттердің бірі инфляцияны нысаналы мәнге дейін 5%-ға төмендету болып табылады.

¹⁹ Жалақы бойынша статистика кәсіпорынның тіркелген жері бойынша кәсіпорындардың есептері негізінде есептеледі. Халықтың табысы бойынша статистика белгілі бір өңірде тұратын үй шаруашылықтарының сауалнамаларына негізделеді.

3.4. Инфляция

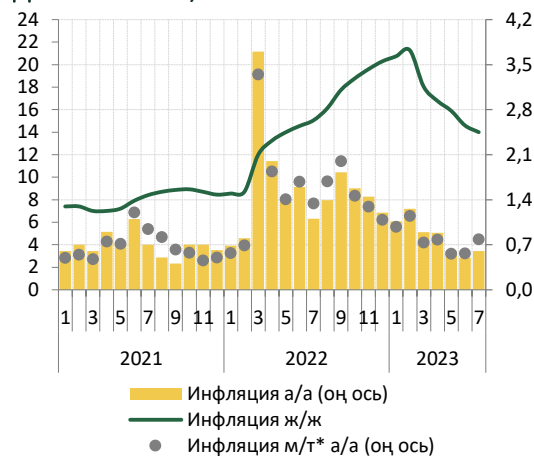
Жылдық инфляция 2023 жылғы шілдеде 14%-ды құрап, бес ай қатарынан бәсеңдеуді жалғастырды. Инфляция құрылымында азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасының өсуінің баяулауы байқалады. Ақылы қызмет көрсету бағасының өсуі жылдық көрсетуде 13,6%-ға дейін жеделдеді (57-график).

Экономикадағы инфляциялық процестердің баяулауы азық-түлікке (ет, сүт өнімдері және астық) әлемдік бағалардың төмендеуі, Қазақстанның сауда әріптес елдеріндегі инфляцияның баяулауы, сондай-ақ теңгенің айырбас бағамының нығаюы аясында импорттық бағалардың төмендеуі жағдайында орын алады. 2023 жылғы шілдеде бағаның айлық өсуі 0,6%-ды құрады, бұл ретте маусымдық-тазартылған инфляция көрсеткіші а/а 0,8%-ға дейін жылдамдады (2023 жылғы маусым – 0,6%). 2023 жылғы шілдеде көкөніс бағасының төмендеуі тарихи мәндерден төмен болды, бұл олардың маусымдық-тазартылған өсуіне себепші болды. Сонымен қатар, сұраныстың күрт өсуі салдарынан дыбыс-бейне жазу жабдығы мен фотоаппаратураға, электр аспаптарына баға едәуір өсті. Сондай-ақ маусымдық тазартылған көрсеткіштің өсуіне коммуналдық қызметтер тарифтерінің өсуі үлес қосты.

Неғұрлым тұрақты баға қысымын көрсететін базалық инфляцияны бағалау ауқымының²⁰ медианасы төртінші ай қатарынан а/а 0,7% деңгейінде тұрақтанды. Маусымдық-тазартылған базалық инфляцияның ауытқу ауқымы 2023 жылғы сәуірдегі 0,5% – 1%-дан 2023 жылғы шілдеде 0,5% – 0,8%-ға дейін аздап тарылды (58-график).

Инфляцияға азық-түлік тауарларының қымбаттауы негізгі үлес қосуды жалғастыруда. Дегенмен, оның үлесі реттеліп көрсетілетін коммуналдық қызметтерге тарифтердің біртіндеп өсуі және жанар-жағармай материалдарының (ЖЖМ) қымбаттауы аясында азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен қызметтердің үлесінің ұлғаюымен қатар азаюда.

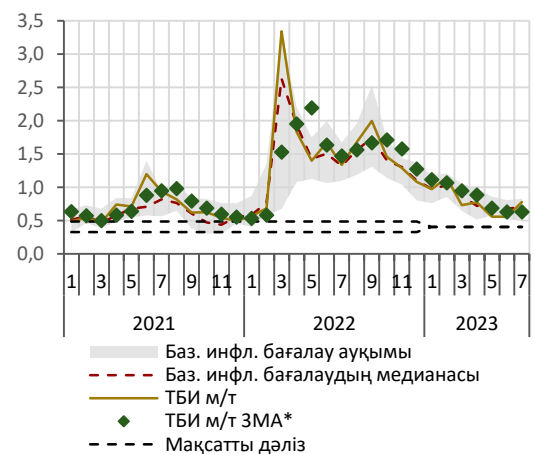
57-график. Инфляция динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

*- Маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісімен жүргізілді

58-график. Тұтыну бағаларының маусымдық көрсеткіштерсіз индексі және базалық инфляцияны бағалау, %

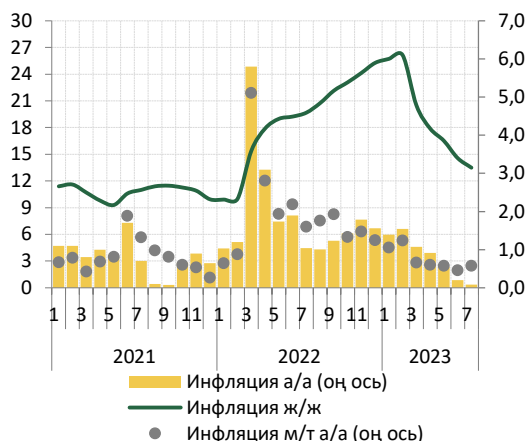

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеулері

* соңғы 3 айдағы маусымдық түзетілген ТБИ-ның айлық жылжымалы орташа мәні

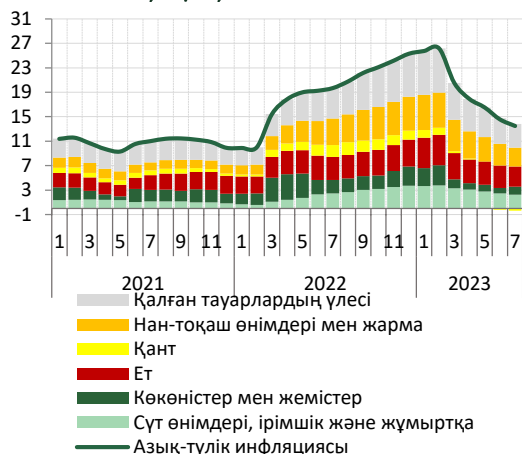
²⁰ 60-тан астам әдісті пайдалана отырып есептелген базалық инфляцияны бағалау ауқымы. Бағалар ең төменгі мәннен ең жоғары мәнге дейінгі ауқым түрінде түсіндіріледі. Осылайша трендітік инфляцияның медианалық көрсеткішінің өзгеруі ғана емес, оны бағалау дисперсиясы да тіркеледі. Базалық инфляцияны бағалау әдістерінің егжей-тегжейлі сипаттамасын «Базалық инфляцияны әртүрлі бағалау» зерттеуінен қараңыз <https://www.nationalbank.kz/ru/news/issledovaniya>

59-график. Азық-түлік инфляциясының динамикасы, %

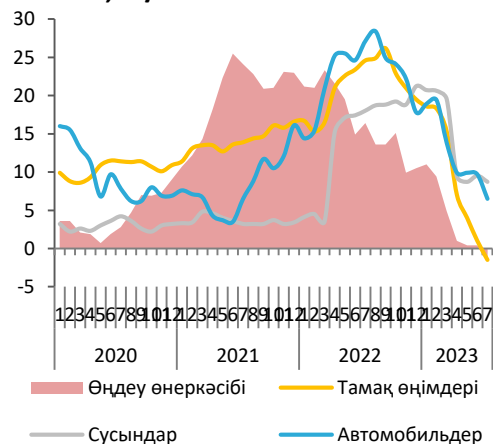
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

60-график. Азық-түлік инфляциясына тауарлардың салымы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

61-график. Өңдеуші өнеркәсіптегі өндірушілердің бағасы, ж/ж %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

Азық-түлік инфляциясы 2023 жылғы шілдеде а/а 0,1%-ға дейін баяулады. Азық-түлік тауарлары бағасының жылдық өсуі өткен жылдың жоғары базасының әсеріне байланысты биылғы жылғы шілдеде 13,5%-ға дейін баяулады, оның ішінде нан-тоқаш өнімдері мен жармалар, ет және сүт өнімдері бағасының өсуі баяулады. Осы тауар топтарының жылдық азық-түлік инфляциясына жиынтық үлесі 8,7 п.т. болды (59, 60-графиктер).

Нан-тоқаш өнімдері мен жармаға бағаның өсуі ұн-жарма өнімдері, майлар мен тоң майлар, қант өндірушілер бағасының төмендеуі аясында жылдық көрсетуде 18,3%-ға дейін (2023 жылғы маусымда – 21,1%) баяулады. Баға өсуінің баяулауына ауыл шаруашылығындағы өндірушілер бағасының төмендеуі де ықпал етеді, атап айтқанда, өсімдік шаруашылығында сәуірден бастап бидай бағасының төмендеуі жалғасуда, ол шілдеде ж/ж 16,6%-ды құрады (61, 62-графиктер).

Ет және сүт өнімдері, ірімшік және жұмыртқа бағаларының жылдық өсуі 2023 жылғы шілдеде тиісінше ет және сүт өнімдерінің әлемдік бағаларының төмендеуі, сондай-ақ биылғы жылғы маусым-шілдеде жем дақылдарының ішкі бағаларының төмендеуі аясында 11,2%-ға және 19,4%-ға дейін баяулады.

Азық-түлік инфляциясының баяулауына жылдық көрсетуде 2023 жылғы қаңтар-мамырда өндірістің 36,7%-ға ұлғаюы және Ресейден импорттың өсуі аясында қант бағасының төмендеуі үлес қосты. Күнбағыс майының бағасы жылына 4,7% төмендеді, бұл экспорттық баждарды енгізу нәтижесінде күнбағыс тұқымына бағаның төмендеуіне және елеулі қорлардың болуына байланысты.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасының айлық өсуі 2023 жылғы шілдеде маусымдық мәні – 0,7% деңгейінде сақталды, жылдық көрсетуде 15%-ға дейін (2023 жылғы маусымда – 15,8%) баяулауы байқалады (63-график).

Азық-түлікке жатпайтын жылдық инфляцияға киім мен аяқ киімнің, жеке пайдалану тауарларының, жуу және тазалау құралдарының қымбаттауы елеулі үлес қосты. Осы тауар топтарының азық-түлікке жатпайтын инфляцияның өсуіне қосқан жиынтық үлесі 8,8 п.т. Бұл ретте ЖЖМ-ны қоспағанда, тауарлардың барлық топтарының азық-түлікке жатпайтын инфляцияға салымының төмендеуі байқалады (64-график).

Отынның жекелеген түрлеріне шекті бөлшек сауда бағалары көтерілгеннен кейін 2023 жылғы сәуірде ЖЖМ құрылымында отынның өзге түрлеріне бағаның келесі айларда дәйекті өсуі байқалады. Мәселен, 2023 жылдың мамыр айынан маусым айына дейін АИ-95 және АИ-98 маркалы бензинге, сондай-ақ дизель отынына бағаның өсуі байқалды. Сонымен қатар, энергия ресурстарына бағаның көтерілуінің жанама әсері тұтыну тауарларының құнына толық әсер еткен жоқ. Биылғы жылғы маусым-шілдеде теңгенің ресей рубліне шаққандағы айырбас бағамының нығаюы да кейбір дәрежеде жанама әсердің толық іске асырылуын нивелирледі.

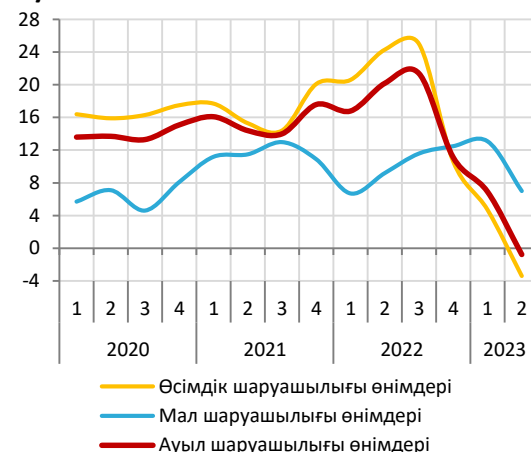
Сонымен қатар, 2023 жылғы шілдеде ЕДБ тарапынан пайызсыз бөліп төлеуді ұсыну аясында ұзақ пайдаланылатын тауарларға сұраныстың ұлғаюы инфляцияға қарсы факторлардың бірі болды. Атап айтқанда, дыбыс-бейне жазу жабдығы мен фотоаппаратураға, ақпаратты өңдеуге арналған жабдықтарға, тұрмыста және бау-бақша шаруашылығында пайдаланылатын құрал-саймандар мен техникаға, жеке пайдаланатын электр аспаптарына, тұрмыстық аспаптарға, шыны бұйымдарға, асхана аспаптары мен үй жабдықтарына сұраныстың күрт өсуі байқалады.

Ақылы қызмет көрсету инфляциясының жылдық өсуі 2023 жылғы шілдеде 13,6%-ға дейін жеделдеді, айлық көрсетуде өсу 1% (2023 жылғы маусымда – 0,6%) болды (65-график).

Жазғы демалыс маусымының басталуы демалыс және ойын-сауық, қоғамдық тамақтану, қонақ үй қызметтеріне сұраныстың артуына себепші болды. Маусым-шілдеде осы қызмет түрлеріне бағаның өсуі байқалады. Жылдық көрсетуде демалыс және мәдениет саласындағы қызметтер 17%-ға, кешенді демалысты ұйымдастыру 19,0%-ға қымбаттады. Сонымен қатар, шаштараздар мен сұлулық салондарының (ж/ж 15,9%), амбулаториялық қызметтердің (ж/ж 16,1%), киімдерді тазалау және жөндеу қызметтерінің (ж/ж 19,5) құны өсті.

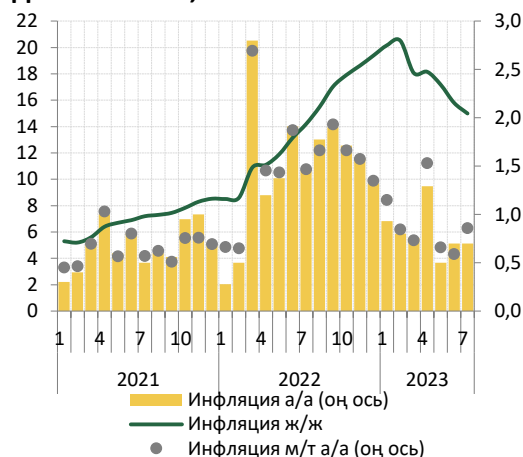
«Инвестицияларға айырбастау тарифі» бағдарламасын іске асыру шеңберінде 2023 жылғы шілдеде еліміздің жекелеген өңірлерінде реттелетін коммуналдық қызметтердің кейбір түрлеріне тарифтер көтерілді. Электр энергиясының тарифтері Түркістан облысы мен Шымкент қаласында, ыстық суға – Батыс Қазақстан облысында, суық суға – Қостанай облысында көтерілді (66-график).

62-график. Ауыл шаруашылығындағы бағасы, ж/ж %

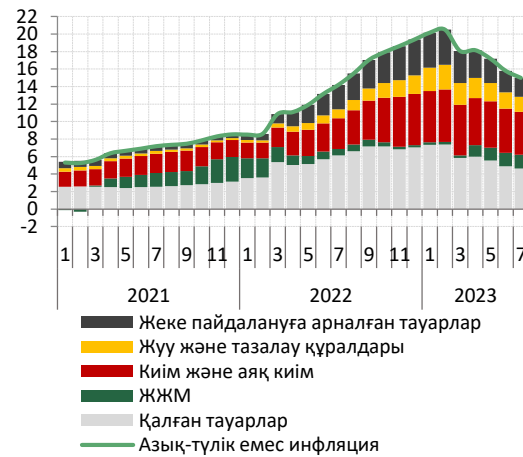
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

63-график. Азық-түлікке жатпайтын инфляция динамикасы, %

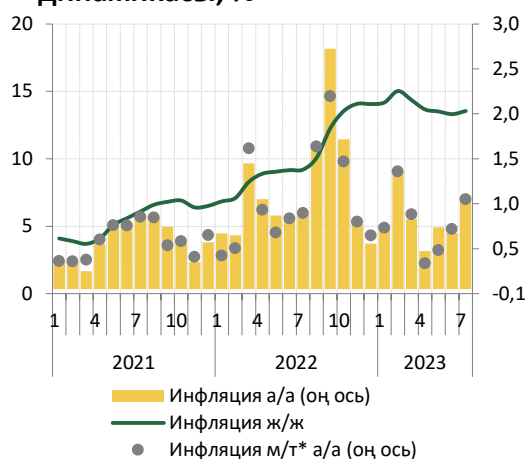
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

64-график. Азық-түлікке жатпайтын инфляция динамикасы, %

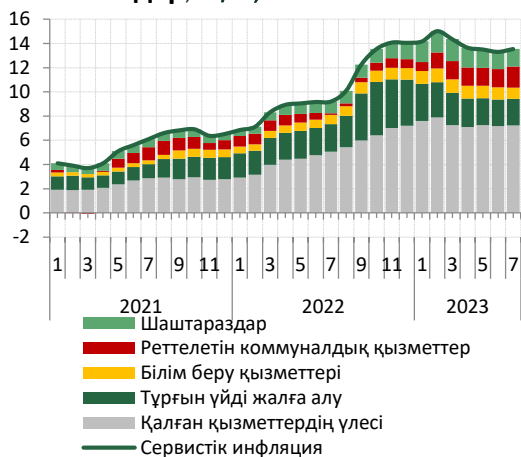
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

65-график. Сервистік инфляция динамикасы, %

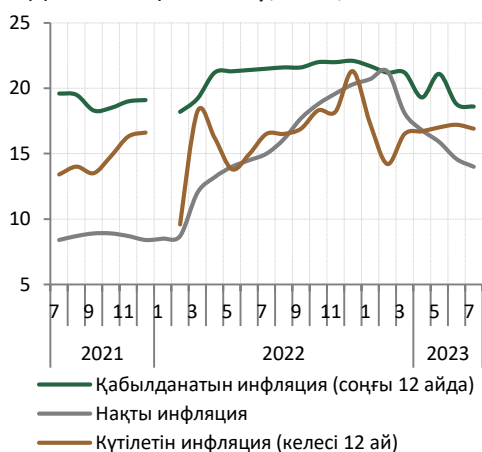
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

66-график. Ақылы қызмет көрсету инфляциясына салымдар, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

67-график. Күтілетін және қабылданатын инфляцияны медианалық бағалау, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚР СЖРА ҰСБ, FusionLab: халықтан алынған сауалнама

Сонымен қатар әуе-жолаушылар көлігі қызметтері бағасының жылдық көрсетуде 10,5%-ға дейін, білім беру қызметтері 13-ға дейін өсуі байқалады.

2023 жылғы маусым-шілдеде халықтың инфляциялық күтулері көтерілді.

Бір жыл аралығында күтілетін инфляцияның медиандық бағасы 2023 жылғы мамырдағы 17,0%-дан шілдедегі 16,9%-ға дейін шамалы төмендеді. Бұл ретте қабылданатын инфляцияның медианасы 21,1%-дан 18,6%-ға дейін едәуір төмендеді (21-график).

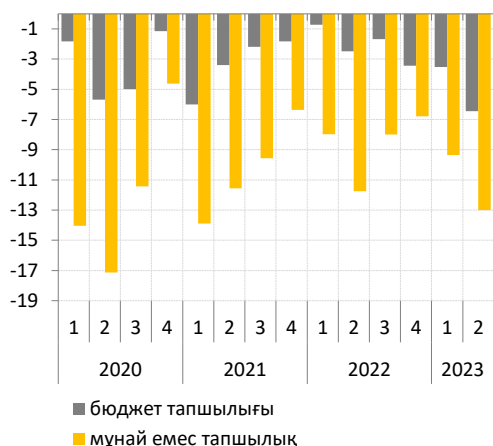
Халыққа жүргізілген сауалнама нәтижесі бойынша, азық-түлік бағасының өсуі бойынша халықтың назары ЖЖМ мен ТКШ қызметтеріне ауысты. Биылғы жылғы шілдеде респонденттер ЖЖМ бағасының өзгеруін бір жылдан кейін күтілетін инфляцияның басты факторы ретінде көрсетті.

2023 жылғы шілдеде өткен айда тамақ өнімдері бағасының өсуін атап өткен респонденттердің үлесі төмендеуді жалғастырды (маусымдағы 74%-дан шілдедегі 66%-ға дейін – 2016 жылдан бастап ең аз). Бұл ретте азық-түлікке жатпайтын тауарлар (16%) және ақылы қызметтер (8%) бағасының өсуін атап өткендер үлесі біршама артты.

Өткен айда қымбаттаған азық-түлік өнімдерінің арасында респонденттер сүт, ет, жеміс-көкөніс, нан-тоқаш өнімдерін атап өтті. Сонымен қатар респонденттер ТКШ, тұрмыстық химия, ЖЖМ және жолаушылар көлігі қызметтерінің қымбаттағанын атап өтті.

Қазақстан Ұлттық Банкі жүргізетін нақты сектор кәсіпорындарына жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша 2023 жылғы екінші тоқсанда барлық салалардағы кәсіпорындардың өнімдері мен қызметтері бағасының өсу қарқынының баяулауы байқалады. Ауыл шаруашылығы кәсіпорындары айтарлықтай төмендегенін атап өтті. 2023 жылғы үшінші тоқсанда көптеген салалардың кәсіпорындары бағаның өсу қарқынының одан әрі баяулауын күтеді, бұл ретте ТКШ кәсіпорындары (сумен жабдықтау, электр энергиясын өндіру), сондай-ақ өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындары олардың жеделдеуін күтеді.

68-график. Республикалық бюджеттің жалпы және мұнай емес тапшылығы, ЖІӨ-ге %-бен

Дереккөзі: ҚР Қаржымині, ҚРҰБ есептеулері

Кәсіпорындардың басым көпшілігі үшін дайын өнімге бағаны белгілеу кезінде шикізат пен материалдардың бағасы (кәсіпорындардың 84,0% үшін), сұраныс (82,9%) және жұмыс күшіне арналған шығындар (72,5%) неғұрлым маңызды фактор болып табылады.

Дайын өнімге бағаны белгілеу факторлары бойынша шикізат пен материалдар және импортталатын өнімге бағаның өсуі, сондай-ақ кәсіпорындардың бағалауы бойынша орташа жалақының динамикасы баяулауы жалғасуда. 2023 жылдың үшінші тоқсанында үрдістің жалғасуы күтілуде, бұл ретте кәсіпорындар дайын өнімге сұраныстың аздап ұлғаюын күтуде.

3.5. Фискалдық саясат

2023 жылдың бірінші жартыжылдығының қорытындылары бойынша кіріспен салыстырғанда бюджеттің шығыс бөлігінің озық өсу қарқынының салдарынан бюджет тапшылығының ұлғаюы байқалады.

2023 жылғы қаңтар-маусымда республикалық бюджет тапшылығы 2 324,1 млрд теңгені құрады, бұл 2022 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 3,6 есе көп (2023 жылғы 6 айда – ЖІӨ-ге 5%). Бюджет тапшылығының ұлғаюы шығыстардың кірістерден (Ұлттық Қордан түсетін трансферттерді ескере отырып) озық өсуіне (өсуі тиісінше 26,1% және 9,9%-ға) байланысты.

Республикалық бюджеттің мұнай емес тапшылығы (Ұлттық Қордан трансферттерді және шикі мұнайға кедендік әкету баждарын есепке алмағанда бюджет тапшылығы) 5 210,2 млрд теңгені (ЖІӨ-ге 11,2%) құрады, бұл 2022 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 31,6%-ға артық (68-график).

2023 жылғы қаңтар-маусымда республикалық бюджеттің кірістері 2022 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 9,9%-ға ұлғайып, 8,6 трлн теңгені құрады. Кірістер құрылымында экономикалық белсенділіктің өсуі және негізгі экспорттық тауарлар бағасының көтерілуі аясында салық түсімдері 25,6%-ға (бюджет кірістеріндегі үлес 70,3%-ды құрады) ғана өсуді көрсетті. Қалған кіріс баптары өткен жылмен салыстырғанда төмендегенін көрсетті.

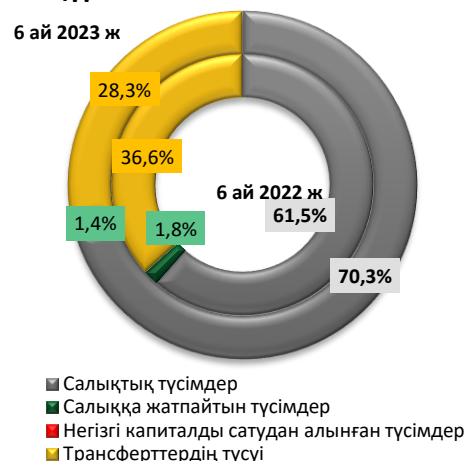
2023 жылғы қаңтар-маусымда бюджеттің кіріс бөлігіне 2 426,2 млрд теңге сомасына ресми трансферттер түсті (бюджет кірістеріндегі үлесі – 28,3%), оның ішінде Ұлттық Қордан кепілдендірілген трансферт – 1 203,0 млрд теңге, нысаналы трансферт – 941,5 млрд теңге, төмен тұрған мемлекеттік басқару органдарынан трансферттер – 281,6 млрд теңге. Биылғы жылдың бірінші жартыжылдығында Ұлттық қордан берілетін трансферттер көлемі 2022 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 12,2%-ға қысқарды. Ұлттық қордан түсетін трансферттерді есепке алмағанда республикалық бюджеттің кірістері 2022 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 19,9%-ға ұлғайды.

Салықтық түсімдер құрылымында ірі тау-кен металлургия компаниялары төлейтін қосымша салық міндеттемелері аясында корпоративтік табыс салығы бойынша (өсуі 21,2%, ж/ж), сондай-ақ тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді өткізу бойынша айналымдардың өсуі нәтижесінде қосылған құн салығы бойынша (41,8%, ж/ж) түсімдер ұлғайды.

Салықтық емес түсімдер 2023 жылғы қаңтар-маусымда 2022 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда 18,0%-ға қысқарды. Негізгі қысқарту басқа салықтық емес түсімдерден түсетін кірістерге (мұнай секторы ұйымдарынан, Жәбірленушілерге өтемақы қорына және Білім беру инфрақұрылымын қолдау қорына түсетін түсімдерді қоспағанда, республикалық бюджетке түсетін басқа салықтық емес түсімдер) тиесілі болды. Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдердің қысқаруы мемлекеттік материалдық резервтің материалдық құндылықтарын сатудың болмауына байланысты (69-график).

2023 жылдың бірінші жартыжылдығында республикалық бюджет шығындары 2022 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 26,1%-ға ұлғайып, 10,4 трлн теңгені құрады. Республикалық бюджет шығындарының өсуіне дәстүрлі түрде негізгі үлес қосты: ресми трансферттер – өсуі 1,9 есе (үлесі – 24,4%), борышқа қызмет көрсету – 45,4%-ға (үлесі – 10,1%), денсаулық сақтау – 12,2%-ға (үлесі – 10,0%). Әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамсыздандыру шығындары 9,0%-ға өсті (үлесі – 22,2%).

69-график. Республикалық бюджет кірістерінің құрылымы

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

Ақша базасы – Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны қоспағанда, Ұлттық Банк айналымға шығарған қолма-қол ақша, банктердің аударылатын және басқа да депозиттері, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттері және Ұлттық Банктегі теңгедегі мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдардың ағымдағы шоттары.

Ақша массасы (М3) Ұлттық Банк пен банктер баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және ұлттық және шетел валютасындағы банктік емес заңды тұлғалар-резиденттер мен халықтың аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің пайыздық арнасы – пайыздық мөлшерлемелерді реттеу арқылы орталық банктің экономикаға әсерін сипаттайтын трансмиссиялық тетік арнасы.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі – ақша-кредит саясаты құралдарының экономиканың өсуі, инфляция сияқты соңғы макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер ету процесі.

Аударылатын депозиттер – бұл барлық депозиттер, олар: 1) кез-келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеусіз ақшаға айналдыруға болады; 2) чек, тратта немесе май тапсырмасы арқылы еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен қолданылады, аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін жинақ және мерзімді депозиттер жатады немесе оларды қарапайым коммерциялық операцияларда пайдалану үшін ыңғайлы етпейтін және негізінен жинақтау механизмдеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әртүрлі шектеулер бар. Бұдан басқа, басқа депозиттерге аударылмайтын салымдар мен шетел валютасында көрсетілген депозиттер де кіреді.

Базалық мөлшерлеме – ақша нарығында номиналды банкаралық пайыздық мөлшерлемелерді реттеуге мүмкіндік беретін Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының негізгі құралы. Ұлттық Банк базалық мөлшерлеменің деңгейін белгілей отырып, орташа мерзімді кезеңде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатына қол жеткізу үшін ақша нарығының таргеттелетін (нысаналы) банкаралық қысқа мерзімді мөлшерлемесінің нысаналы мәнін айқындайды.

Еркін өзгермелі айырбастау бағамы. ХВҚ-ның өзгермелі валюта бағамы режимі шеңберіндегі қолданыстағы жіктеуі бойынша орталық банк бағамның нарықтық факторлардың әсерінен қалыптасуына мүмкіндік беретін бағамның деңгейі немесе өзгеруі үшін бағдарларды, оның ішінде операциялық бағдарларды белгілемейді. Бұл ретте орталық банк ұлттық валюта бағамының құбылмалылығын тегістеу немесе оның шамадан тыс өзгеруінің алдын алу үшін, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін ішкі валюта нарығына тұрақты емес әсер етуді жүзеге асыру мүмкіндігін өзіне қалдырады.

Жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) – пайдаланылған өндіріс факторларының ұлттық тиістілігіне қарамастан тұтыну, экспорт және жинақтау үшін мемлекет аумағындағы экономиканың барлық салаларында бір жыл ішінде өндірілген барлық түпкілікті тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін көрсеткіш.

Инфляция – тауарлар мен қызметтер бағасының жалпы деңгейін арттыру. Қазақстанда инфляция тұтыну бағаларының индексімен өлшенеді.

Инфляциялық таргеттеу – бұл инфляцияның мақсатты деңгейіне жетуге бағытталған ақша-кредит саясатының режимі.

Кері РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сату міндеттемесімен бағалы қағазды сатып алу мәмілесі, Ұлттық Банк Ұлттық Банктің кепілмен қамтамасыз ету тізбесіне сәйкес бағалы қағаздар кепілімен банктерге теңгелік өтімділікті беру мақсатында кері РЕПО операцияларын жүргізеді. Ашық нарық операциялары – базалық мөлшерлемеге жақын пайыздық мөлшерлемелердің деңгейін қалыптастыру мақсатында ақша нарығындағы өтімділікті ұсыну немесе алып қою үшін Ұлттық Банктің аукциондар нысанындағы тұрақты операциялары.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы – өндіріс процесінде ұзақ уақыт бойы пайдаланылатын қаржылық емес активтердің өсуі. Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы мынадай құрауыштарды қамтиды: а) істен шығуды шегергендегі жаңа және қолданыстағы негізгі қорларды сатып алу; б) өндірілген материалдық активтерді ірі жақсартуға арналған шығын; в) өндірілмеген материалдық активтерді жақсартуға арналған шығын; г) өндірілмеген шығынға меншік құқығын беруге байланысты шығыс.

Нақты айырбастау бағамы – екі елде өндірілетін тауарлардың салыстырмалы бағасы: елдер арасындағы тауарлар алмасуының пропорциясы. Нақты бағам номиналды бағамға, валюта бағамдарының арақатынасына, ұлттық валютадағы тауарлар бағасына байланысты.

Тұтыну бағаларының индексі – халық жеке тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген қоржынына бағаның орташа деңгейінің уақыт бойынша өзгеруін сипаттайды. Инфляцияны есептеуге арналған Қазақстанның тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығысының құрылымын көрсетеді және халықты тұтынуда ең көп үлес салмақты алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді қамтиды. ТБИ ағымдағы кезең бағаларындағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген жиынтығы құнының алдыңғы (базистік) кезең бағаларындағы оның құнына қатынасы ретінде есептеледі. Индекс Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросымен есептеледі.

Тұрақты қол жеткізу операциялары – ашық нарық операцияларының нәтижелері бойынша қалыптасқан өтімділік көлемдерін түзету жөніндегі ақша-кредит саясатының құралдары, тұрақты тетіктер екі жақты мәмілелер шеңберінде жүзеге асырылады, мұнда мәміленің бір тарабының субъектісі Ұлттық Банк болып табылады. Бұл операциялар банктердің бастамасы бойынша жүргізіледі.

Тұтынушы қоржыны – бұл адамның немесе отбасының айлық (жылдық) тұтынуының типтік деңгейі мен құрылымын сипаттайтын тауарлар мен қызметтер жиынтығы. Мұндай жинақ қолданыстағы бағалардағы тұтынушы қоржынының құнына сүйене отырып, ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу үшін қолданылады. Тұтынушы қоржыны сонымен қатар тұтынудың есептік және нақты деңгейлерін салыстыру базасы, сондай-ақ валюталардың сатып алу қабілетін анықтауға негіз болады.

Тікелей РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сатып алу міндеттемесімен бағалы қағазды сату мәмілесі, Ұлттық Банк артық теңгелік өтімділікті алу мақсатында тікелей РЕПО операцияларын жүргізеді.

TONIA мөлшерлемесі – мемлекеттік бағалы қағаздармен автоматты РЕПО секторында биржада жасалған, бір жұмыс күні мерзіміне репо ашу мәмілелері бойынша орташа алынған пайыздық мөлшерлемені білдіреді.

Шығарылым алшақтығы – Әлеуетті шығарылымның пайызымен көрсетілген ЖІӨ ауытқуы. Белгілі бір уақыт аралығында нақты ЖІӨ мен әлеуетті ЖІӨ арасындағы айырмашылықты

білдіреді. Елде пайдаланылатын ресурстардың тиімділігін көрсететін индикатор ретінде қызмет етеді. Нақты шығарылым әлеуетті шығарылымнан асып кеткен жағдайда (оң алшақтық), өзге де тең жағдайларда, экономиканың қызып кетуіне байланысты бағаның өсу қарқынын жеделдету үрдісін қалыптастыру күтіледі.

Ықтимал шығарылым. Ол экономикадағы өндіріс деңгейін көрсетеді, оған өндіріс факторлары толық жүктелген және толық жұмыспен қамтылған кезде қол жеткізуге болады. Бағаның өсу қарқынының өзгеруіне алғышарттар жасамай өндіруге және іске асыруға болатын өнім көлемін көрсетеді.

Экономиканы долларландыру – бұл шетел валютасы (көбінесе АҚШ доллары) ел ішінде немесе оның экономикасының жекелеген секторларында операцияларды жүзеге асыру үшін қолданыла бастайтын жағдай, ұлттық валютаны ішкі ақша айналымынан шығарып, жинақтау құралы, құн өлшемі және төлем құралы ретінде әрекет етеді.

НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

б.т. – базистік тармақ

EIA – Energy Information Administration

ЕМ – дамушы нарықтар

ЕО – Еуропалық одақ

ЕОБ – Еуропалық орталық банк

ЕТЖ – ең төменгі жалақы

Ж – жалақы

ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары

ЖІӨ – Жалпы ішкі өнім

ҚДКҚ – «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ

ҚҚБ – Қазақстан қор биржасы

ҚОҚ – «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ

ҚР Қаржымині – Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

ҚР ҚМ МКК – Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті

ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

ҚРҰҚ – Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры

МБҚ – мемлекеттік бағалы қағаздар

Млн – миллион

Млрд – миллиард

МӨЗ – мұнай өңдеу зауыты

Мың – мың

НӨҚ – негізгі өндірістік қорлар

ОПЕК – Мұнай экспорттаушы елдер ұйымы

п.т. – пайыздық тармақ

Ресстат – Ресей Федерациясы мемлекеттік статистикасының федералдық қызметі

РФ ОБ – Ресей Федерациясының Орталық Банкі

СЖРА ҰСБ – Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы

ТБИ – тұтыну бағаларының индексі

Трлн – триллион

ТШО – Теңізшевройл

ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі

ХВҚ – Халықаралық валюта қоры

ФАО – Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы

ФРЖ – АҚШ федералды резервтік жүйесі

ЭДМ – Ресей Федерациясының Экономикалық даму министрлігі

ЭҚТ – экономикалық қызмет түрлері
